

Revistë edukative-kulturore *ETIKA*

Shqipëri: 150 Lek
Kosovë: 1 Euro
Maqedoni: 60 Den
Europa: 2 Euro

Dhjetor 2011 • Numri: 45 • E përmuajshme

Lexo librin tënd



www.revistaetika.com

EDITORIAL

Pasurinë, të afërmit, fëmijët, gradat, postet, respektin dhe famën do t'i lëmë pas në botë...

Njeriu do të marrë me vete një libër të padukshëm të jetës...

Regjistri i jetës rri duke u mbushur me jetën e çdo njeriu, që kur ai ndërgjegjësohet.

Krijuesi sheh çdo gjë që bën krijesa.

Ai sheh edhe gjurmën e milingonës në natën pa dritë.

Çdo gjë shkruhet nga "skribtët" që vetëm me këtë punë merren.

Do të vijë një ditë dhe regjistri i jetës do të çelet.

Qoftë për një çast të vetëm, duhet ta dijë çdo njeri se "ajo ditë" ka për të ardhur.

Ai që dyshon këtë ditë, nuk bën gjë tjetër veçse mashtron veten.

Një ditë Krijuesi i gjithësisë do t'i bëjë shuk qiejt, do t'i shkulë nga vendi malet dhe do të bëjë që detet të harbohen dhe në përmbyllje të asaj dite të tmerrshme, kiametit, eshtrat e bëra pluhur do të vishen sërish me mish dhe njeriu do të ringjallet siç ka qenë...

Njeriu do të rikrijohet dhe do të vijë momenti i "likauallah" (takimit me Zotin)...

Atë ditë vendimmarrja i takon vetëm Zotit.

Do të çelet libri i jetës.

Do ta marrim në duar.

Do të na thuhet: **"Lexo librin tënd!"**

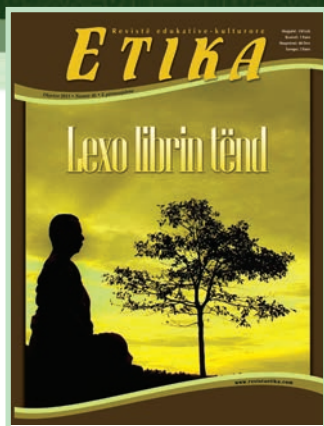
Gjuha do të lidhet a thua se goja është kyçur. Do të flasin duart, këmbët, çdo organ do të rrëfejë se ç'ka vepruar...

Do të të pyesin kë dashuroje dhe kujt ia kishe frikën.

Të mirat tona do të ndyhen me fëlliqësinë e dyfytërsisë. Të gjitha llogaritë që janë bërë përjashta pëlqimit të Krijuesit, do të tregojnë peshën zero në peshoren e ahiretit.

Sa nuk është vonë, hidhini një sy çdo natë, fletëve të librit të jetës suaj!

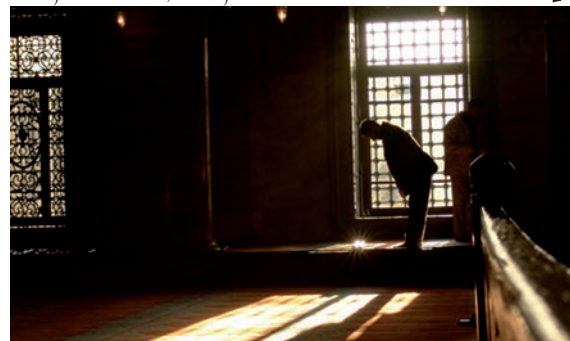
Do të lexoni:



- Ahmet Tashgetiren / 4** Lexoje librin tënd, shikoje filmin tënd!
- Nexhat Ibrahim / 8** Hixhreti dhe sfondi i tij shumëdimensional -1-
- Ma. Genti Kruja / 12** Tradita e tolerancës ndërjetare në qytetin e Shkodrës
- Rrustem Spahiu / 16** Rrespektojmë kufijt e Allahut
- Jëlldëz Ramazanoglu / 18** Aliu (r.a.)
- Prof. dr. Selman Sheme / 22** Arvanitët e diasporës mesjetare
- M. Sami Ramazanogllu / 25** Ajeti që ka zbritur i fundit
- Mustafa Erish / 26** Jo çdokush që hyn në burg është i burgosur
- / 28** Fotoja e Muajit
- Raziye Tekgyl / 30** Djelmoshat që i besuan Allahut
- Ma. Fatjona Haka / 32** Atashimi si indikator
- Ma. Gilman Kazazi / 35** Shkaqet e zbritjes së Kuranit

Ahmet Tashgetiren /

Lexoje librin tënd, shikoje filmin tënd!



4

Rrustem Spahiu /

Rrespektojmë kufijt e Allahut



16

Ma. Fatjona Haka /

Atashimi si indikator



32

Viti: VI | Numri: 45 | Dhjetor 2011

Drejtor & Kryeredaktor:

Alban Kali

albankali@yahoo.com

+355 67 20 86767

Redaktor:

Zija Vukaj

Korrektore:

Ma. Irida Hoti

Përkthyesit:

Albert Halili / Arjan Ymeraj / Artur Tagani

Elona Sytari / Fatmir Sulaj / Ilir Hoxha

Kopertina:

Edison Çeraj

Dizajn-Grafik:

Bledar Xama

Për artikuj:

e-mail: revistaetika@progresibotime.com

e-mail: kosova@progresibotime.com

e-mail: maqedoni@progresibotime.com

Dhjetor 2011

40

Osman Nuri Topbash /

Mënyra e të folurit e cila këshillohet në Kuran



46

Ma. sci. Flamur Sofiu /

Dispozitat e gjuetisë



58

Ibrahim Koç /

Zemra e dhënë pas ibadetit të natës



Një Ajet - Një Hadith

Mënyra e të folurit
e cila këshillohet në Kuran

Dispozitat e gjuetisë

Zanafillë dhe qenie

Refleksione rreth krijimtarisë së
shkrimtarit Tefik Gjyli
në gjininë e përrallës

Të braktisësh veten

Zemra e dhënë
pas ibadetit të natës

Myslimanizma edhe qytetrimi

Hixhreti, simboli i lartësimit
të fjalës së Allahut

Poezia në letërsinë Islame

Përfaqësuesit kryesorë
të letërsisë shqipe me gërma arabe

Shembuj nga vakëfet
e nënave të sulltanit

Femra myslimane,
nismëtare në rrugën
e kërkimit të dijes

38 -39/

40 / Osman Nuri Topbash

46 / Ma. sci. Flamur Sofiu

50 / Edison Çeraj

54 / Xhahid Bushati

57 / Alltan Murat Ynall

58 / Ibrahim Koç

60 / Zani i s'kaluemes

62 / Imam Naim Drijaj

64 / Ma. Artur Tagani

66 / Enciklopedi Islame

68 / Ma. Ermal Nurja

70 / Familja

PROGRESI
BOTIME
www.progresibotime.com

Adresa:

L: Vasil Shanto / Rr: Çajupi

Shkodër / Albania

Tel: +355 22 254 634

Fax: +355 22 254 633

Zyra e përfaqësimit Maqedoni

Rr. Stiv Naumov / nr. 9 / lokal 25

Shkup / Maqedoni

+389 71 956 271

Zyra e përfaqësimit Kosovë:

Rr. Ardian Zurnaxhiu / pn. Ralin

Prizren / Kosovë

Tel: +381 29 222 795

Fax: +381 29 222 797

+377 4411 98 48

Çmimi:

Shqipëri: 150 Lekë

Abonim (një vjetor): 1500 Lekë

Kosovë: 1 Euro

Abonim (një vjetor): 10 Euro

Maqedoni: 60 DEN

Abonim (një vjetor): 720 DEN

Europë: 2 Euro

Abonim (një vjetor): 24 Euro



Lexoje librin tënd, *shikojë filmin tënd!*

Ahmet Tashgetiren

Në këtë botë nuk kemi ardhur të qëndrojmë përherë, por të largohemi një ditë. Fenomeni që quhet vdekje, është ndalesa në të cilën do të ndalë një ditë çdo njeri. Të pasurit, të plotfuqishmit, pushtetarët, të thjeshtët...

Kuptimi i ardhjes në këtë botë nuk është i kotë, lëre pastaj të jetë i pakuptimtë.

Erdhëm në këtë botë që të sprovohemi nëse do të bëjmë punë të mira apo jo. Në themelin e ardhjes sonë qëndron perceptimi i marrëdhënieve tona me Allahun e Lartësuar, Fuqinë që na dërgoi në këtë botë. Ajo fuqi e quajti këtë lloj lidhjeje "marrëdhënia me njeriun si rob i Zotit". Njeriu nuk mund të bëjë përzgjedhje tjetër përveç se ta pranojë këtë status.

Vdekja nuk është fundi, por fillimi i diçkaje tjetër.

Kur futet në varr, njeriu hyn në portën e një jete të re. Porta e varrit është në një farë kuptimi porta e përjetësisë.

Për këtë arsye, në qoftë se jeta në këtë botë ka një farë kuptimi për botën e përjetshme – që nuk ka mundësi të mos ketë - atëherë duhet ta konceptojmë dhe të përgatitemi mirë për të.

Fuqia që krijoi jetën dhe vdekjen thotë: "Secili njeri të shohë mirë se çfarë ka përgatitur për të nesërmen."... çfarë ka bërë, çfarë ka lënë pa bërë, si i ka bërë gjërat, sepse e nesërmeja do t'i nxjerrë në shesh këto para çdo njeriu. Të gjithë do të shohin dhe do të kuptojnë se çfarë kanë bërë dhe çfarë kanë lënë pa bërë.

Gjërat që do të marrim me vete nga kjo botë, teksa largohemi prej saj, do të jenë të kufizuara.

Nuk do të veshim me shumë se një rrobë të bardhë, të thjeshtë, të bërë prej pëlhure, jo të qepur dhe të pazbukuruar.

Pasurinë, të afërmit, fëmijët, gradat, postet, respektin dhe famën do t'i lëmë pas në botë...

Njeriu do të marrë me vete një regjistër të pa-dukshëm të jetës...

Regjistri që do të vërtetojë apo do të përgënjeshetrojë zërat e njerëzve që marrin pjesë në varrimin e të vdekurit dhe i përgjigjen pyetjes se çfarë njeriu ka qenë, duke thënë se ka qenë njeri i mirë.

Në qoftë se është kështu, atëherë regjistri i jetës rri duke u mbushur, që nga dita kur ai ndërgjegjësohet për veprat që kryen.

Krijuesi sheh çdo vepër dhe punë që bën krijesa.

Ai sheh edhe gjurmën e milingonës në natën pa dritë.

Çdo gjë shkruhet nga "skribtët" e autorizuar me këtë punë nga ana e Tij.

Ndoshta i Gjithëdijsmi, Ai që sheh çdo gjë, ka krijuar nga një hard-disk për çdo person, ku regjistrohen në formë pamjeje të gjitha ato që ai bën.

Përmbajtja e regjistrit që do të marrim me vete kur të ndahemi nga kjo botë, tregon se njeriu ka qenë një njeri me "zemër të pastër", gjë që e ka reflektuar në jetën dhe sjelljet e tij. I lumi ai!

Do të vijë një ditë dhe regjistri i jetës do të çelet.

Qoftë edhe për një çast të vetëm, duhet ta dijë çdo njeri se "ajo ditë" ka për të ardhur.

Ai që dyshon dhe është skeptik për atë ditë, vetëm mashtron veten.

Fakti që, ata që vijnë në këtë botë një ditë do të ndahen prej saj, fakti që ata që ikin shkojnë drejt

një vendi, tregon se aty ku shkojnë ata, një ditë të caktuar kanë për t'u takuar me njëri-tjetrin.

Një ditë Krijuesi i gjithësisë do t'i bëjë shuk qiejt, do t'i shkulë nga vendi malet dhe do të bëjë që detet të harbohen dhe në përmbyllje të asaj dite të tmerrshme, që quhet "kiamet", eshtrat e bëra pluhur do të vishen sërish me mish dhe njeriu që do të ringjallet siç ka qenë deri tek majat e gishtave, do të mblidhet me të tjerët në audien-cën hyjnore.

Askujt të mos i duket e pabesueshme dhe të mos bëjë pyetje të tilla, si "A do të ringjallemi edhe pse jemi bërë pluhur?" Ai që krijoi çdo gjë nga "asgjëja", a nuk mund ta krijojë sërish atë që njëherë e një kohë "ka ekzistuar"? E krijon sërish, madje ia krijon edhe bulëzat e gishtave ashtu siç i ka pa-sur më parë.

Njeriu do të krijohet dhe do të vijë momenti i "likau-llah" (takimit me Zotin)...

Atë ditë vendimmarrja i takon vetëm Zotit.

Do të çelet regjistri i jetës.

Do ta marrim në duar.

Do të thonë: "Lexoje librin tënd."

Ndoshta:

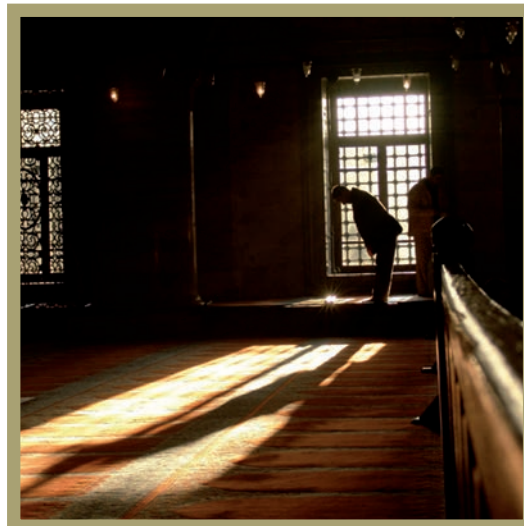
"Shikoje filmin e jetës tënde."

Gjuha do të lidhet, a thua se goja është kyçur dhe ndoshta do ta ketë të vështirë të lexojë. Atëherë do të flasin duart, këmbët, çdo organ do të rrëfejë se ç'ka vepruar.

Po sikur të thuhet: "Shikoje filmin tënd" dhe të fillojë të shfaqet një film, protagonistin kryesor i të cilit do të jetë çdonjëri prej nesh?...

Vallë, cili është momenti kur njeriu largohet nga vëllai, nëna, babai, bashkëshortja dhe fëmijët e tij?

Cili është momenti kur njeriu do të përpëlitet duke thirrur me të madhe: "Ejnel meferr – Ku të



arratisem?"...

Kur të na thonë: "Lexoje librin", ato që do të lexojmë janë veprat dhe punët që kemi bërë në këtë botë dhe, kur të na thuhet: "Shikoje filmin tënd", ato që do të shohim do të jenë rolet që kemi luajtur në jetë.

Vallë, në cilin moment njeriu do të thotë: "Ky regjistër nuk ka lënë pa shënuar as gjënë më të vogël"? Vallë, në cilin fragment të filmit njeriu ka për t'i mbyllur sytë e, për të mos e parë atë, do të ndalë frymëmarrjen?

Në cilin moment vallë, do të errësohet fytyra e njeriut në ditën e mahsherit?

Cila vepër do t'i mbushë me gëzim sytë e tij?

Si do të dalë në pah "zemra e pastër" që kërkon prej nesh Krijuesi, i cili na njofton se në botën tjetër "nuk të bëjnë punë as fëmijët dhe as pasuria"? Çfarë është zemra e pastër? Ku e gjen forcën që të shpëtojë njeriun në ato momente të vështira? Çfarë është zemra e errësuar, zemra e kyçur, zemra e vdekur, zemra e sëmurë dhe sa e sa gjendje të tjera të zemrës në atë ditë?

Vallë, në qoftë se do të mund të ktheheshit edhe njëherë prej aty ku keni shkuar pas vdekjes dhe do të duhej të shkruanit një tjetër "regjistër të jetës", a do të shkruanit ato që keni shkruar në jetën e parë që jetuat? A do të silleshit të shkruanës në lidhje me ato që do të shkruheshin në regjistrin e jetës suaj?

Në qoftë se ato që do të përjetojmë të nesërmen përpara Zotit, teksa luhet filmi i jetës sonë, do të mund të ndikonin sot në jetën tonë, a do të kishim pranuar të luanim çdo lloj roli nga ata që luajmë sot? A do të prananim të merrnim pjesë në çdo lloj shfaqjeje apo do të silleshim më përzgjedhës në lidhje me ata që kemi në vendlindjen

tonë, me ata me të cilët punojmë dhe kalojmë kohën? A nuk do të shmangnim çdo lloj veprimi që do të na bënte të ndiheshim me turp gjatë "takimit me Zotin" (likauallah)?

Vini në punë fuqinë tuaj të imagjinatës dhe mendoni:

Ja, jeni atje:

Pikët pozitive në regjistrin tuaj ju kanë rrethuar gjithandej. Jeni të lumtur.

Çfarë po ndodh? Shihni se vjen një person dhe nga veprat e mira që keni bërë, merr shumë prej tyre, sepse ju e keni përgojuar atë në këtë botë. Një tjetër merr hakun që i takon, sepse në jetë

e keni shkelur me këmbë, një tjetër sepse jeni tallur me të. Një tjetër se nuk ia keni paguar shpërblimin e punës pa ju tharë djersa, një tjetër se i keni prerë rrogën, një tjetër se e keni mashtruar në tregti. Secili që vjen, merr dhe largohet dhe, pas një farë kohe, të mirat sa një mal që kishit janë shkriër, sepse i ka marrë me vete dhuna, poshtërimi, e drejta e njeriut, talljet që keni bërë.

A dëshironi që kjo të ngjajë me ju?

Vallë, a dëshironi që të shfaqeni në film duke përkëdhelur kokën e një jetimi, jo duke ia marrë shpirtin një nevojtar për të mirën që i keni bërë më parë?

Vallë, a dëshironi të shfaqeni në film duke e fyer gruan tuaj, duke e dhunuar me fjalë ose me veprime, apo dëshironi të shfaqeni duke e trajtuar atë me dashuri dhe mëshirë, duke e ushqyer atë me punën tuaj?

Vallë, a dëshironi të shfaqeni aty me fëmijën tuaj për dore duke bërë tavaf apo së bashku me të në një rrugë plot baltë?

Vallë, a dëshironi të mbërrini si një njeri që ka

shkuar një jetë brenda limiteve të Zotit (hududu-llah) apo si një njeri që i ka shkelur ato?

Pa dyshim që nuk keni dëshirë të shfaqeni atje duke bërë një krim, duke vjedhur pasurinë e tjetrit, duke marrë ryshfet, duke mashtruar për mallin që shisni, duke e përdorur pushtetin tuaj si mjet nëpërkëmbjeje, duke i shtyrë njerëzit drejt imoralitetit.

Zëreni se do të jetoni deri sa të bëheni 60, 70 apo 80 vjeç.

Atëherë, kur do të kërkohet llogari për çdo vit, muaj, ditë, orë dhe sekondë, cila performancë do t'ju bënte të ndiheshit të lumtur?

Parë nga aspekti i kësaj bote, dëshirojmë që çdo moment të na bëjë të fitojmë një status të mirë.

Kur dëshirojmë të mbërrijmë një post apo detyrë, duhet të kemi një CV të mbushur me punë të suksesshme, nëpërmjet të cilave do të mund ta fitonim postin që dëshirojmë.

Atëherë, çfarë CV-je do të na duhet për të kapur një vend të mirë në jetën e përtejme? A u japim rëndësinë e duhur kriterëve të vlerësimit që ka caktuar i Plotfuqishmi për ata që do të shkojnë në ato poste?

Po ta shohim nga e kundërta.

Çfarë ndjesie të falin momentet e mbushura me pasthirmën "ah sikur", në jetën tjetër?

Të pendohesh dhe të dëshirosh një ditë të kthehesh pas për të përmirësuar gabimet që ke bërë?... Si do të ishte e mundur?

Aty do të ketë nga ata që do të thonë: "Ja lejteni kuntu turaba – Ah sikur të isha dhé, më mirë!"... Pra do të ketë nga ata që nuk ia kanë dhënë hakun faktit që janë krijuar si njerëz. Vetëm se atje nuk do të ketë vlerë të thuash: "Ah, sikur!" Pendimi nuk është i rëndësishëm atje, por të paraqesësh

me shpresë dosjet e jetës...

Aty do të merresh në llogari, madje edhe për qëllimet që ke pasur në jetë.

Do të të pyesin kë dashuroje dhe kujt ia kishe frikën.

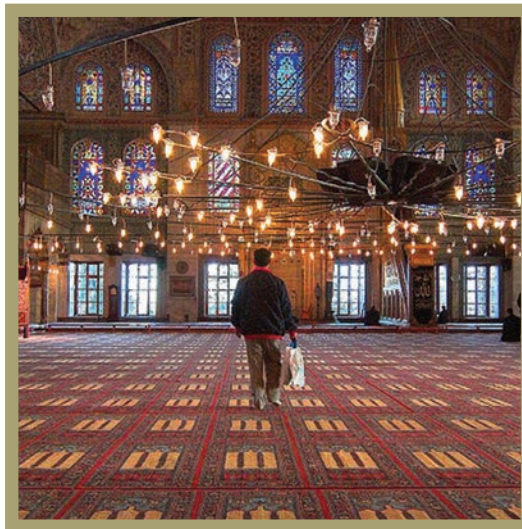
Të mirat tona do të ndyhen me fëlliqësinë e dyfytërsisë. Të gjitha llogaritë që janë bërë përjashta pëlqimit të Krijuesit, do të tregojnë peshën zero në peshoren e ahiretit.

Në qoftë se keni mundësi, mundohuni t'i hidhni një sy çdo natë fletës së regjistrit të jetës suaj të asaj dite që kaloi. Ah, sikur të mund të shihnim filmin që xhirojnë kamerat që na regjistrojnë në çdo aspekt të jetës! Ah, sikur të mund të përje-

tonim vetëllogarinë e çdo dite që kalon, përpara se të shkojmë në botën e për-hershme, nga e cila nuk do të kthehemi kurrë më! Ah, sikur të mund të pastronim veprat tona të fëlliqura! Ah, sikur të mund të pastro-nim pikat e zezat që bien në zemrat tona! Të mund të pastrohemi, në mënyrë që në momentin e panjohur të "thirrjes së fundit", kur do të nisemi për udhëtim, të jemi të sigurt se kemi marrë me vete edhe "një zemër të pa-stër"... të jemi të sigurt se me

këtë zemër të pastër nuk do të turpërohemi përpara Zotit...

Përhumbja e njeriut (gaflet) buron nga fakti se ai nuk përgatitet për "thirrjen e fundit"... madje edhe kur arrin moshën e rritur, përbrenda e gënjen ideja se "ende nuk i ka ardhur radha". Buron nga fakti se nuk bën llogarinë e tij të ditës, madje as atë të momentit. Nga fakti se nuk jeton i ndërgjegjshëm për regjistrin e jetës, për zhurmën e pendëve të engjëjve kiramen katibin, për faktin se Zoti e sheh atë dhe kamera hyjnore nuk gabon asnjëherë... nga fakti se kërkon të zotërojë gjithë statuset e kësaj bote dhe harron se sa i rëndësishëm do të jetë statusi i tij në botën tjetër...



Hixhreti

dhe sfondi i tij shumëdimensional

Nexhat Ibrahim

SHFAQJA E ISLAMIT, SFIDË PËR TË TJERËT

Thirrja publike në islam nxiti kurejshitët në egërsi dhe përndjekje të ashpër të Muhamedit (a.s.) dhe myslimanëve. Këto përndjekje dhe kjo dhunë ndaj myslimanëve në gadishullin arab, do të vazhdonin në forma të ndryshme edhe më tej, diku deri në shekullin e pestë hixhrij. Kjo dhunë intensive e satrapëve kurejshitë zgjati rreth dhjetë vjet me forma jashtëzakonisht të vrazhda, si padrejtësitë, dhuna fizike, bojkotet, përndjekjet dhe vrasjet.

Në vitin e pestë hixhrij, respektivisht në vitin 615, me leje të Pejgamberit (a.s.), nën presionin e dhunshëm të armiqve mekas, grupi i parë i myslimanëve migroi nga Meka në Etiopi. Grupi përbëhej prej 12 burrave dhe 4 femrave. Në vitin vijues 616, migroi edhe grupi i dytë që përbëhej prej 77 burrave dhe 13 femrave.

Kush e përbënte palën armiqësore të myslimanëve? Armiqtë përbëheshin prej dy grupeve:

1. Grupin e parë e përbënin kundërshtarët nga fisi kurejsh.

2. Grupin e dytë e përbënin hipokritët (mynafikët), të cilët u paraqitën pas migrimit të myslimanëve në Medinë.

Edhe pse të ndryshëm në prejardhje dhe përbërje, synimi i të dy grupeve nuk dallonte: të pengojë islami dhe aktiviteti i Muhamedit (a.s.).

Si ndodhi që myslimanët migruan në Medinë? Ndodhën disa takime, por në takimin e tretë në Akabë, myslimanët e Medinës e ftuan Muhamedin (a.s.), të migronin tek ata, sepse do t'i ofronin strehë, mbrojtje dhe sukses. Kundërshtarët mësuuan për takimin e medinasve me Muhamedin (a.s.) dhe tentuan ta pengonin me të gjitha mënyrat, sepse migrimi i tij në Medinë do të rrezikonte idhujtarinë mekase.

Për këtë qëllim, ata thurën një komplot: të vritej dhe të hiqej qafe përgjithmonë ishte më mirë, sesa t'i lejohej të shpërngulej në Jethrib, siç quhej deri atëherë Medina. Shpërngulja në Jethrib do ta rrezikonte Meken, jo vetëm fetarisht, por edhe politikisht dhe ekonomikisht. Muhamedi do të fuqizohej politikisht dhe do të forcohej ekonomikisht, në dëm të mekasve.

Për t'iu shmangur përballjes me kundërshtarët, myslimanët në heshtje, në grupe të vogla, të paar-matosur, filluan të shpërngulen në Jethrib. Shumë sahabë migruan, por një prej tyre nuk pranoi të ikte fshehurazi, sepse nuk e lejonte krenaria ta bënte një gjë të tillë. Mori shpatën, shtizën, mburojën e të tjera dhe në Qabe tha edhe këtë:

"O jobesimtarë! Sot po shkoj atje ku jam përcaktuar. Nëse dikush nga ju dëshiron ta lërë pas vetes të venë apo fëmijët pa prindër, nëse dikush dëshiron ta humbë kokën, le të tentojë të më sulmojë apo të më pengojë. Unë po shkoj, ndërsa kush ka guxim, le të më pengojë."

Në Mekë mbetën vetëm disa myslimanë të paaf-të për të migruar, pastaj Mu-hamedi (a.s.), me Aliun (r.a.) dhe Ebu Bekrin (r.a.). Për ta madje, flet edhe Kurani:

"Ç'keni ju që nuk lufto-ni në udhë të Allahut dhe për shpëtimin e të shty-purve: të meshkujve të pafuqishëm, të grave dhe fëmijëve, të cilët thërrasin: "O Zoti ynë! Nxirrna nga ky qytet, banorët e të cilit janë zullumqarë! Na cakto nga ana Jote një mbrojtës dhe na jep nga ana Jote një ndihmëtar!" (En-Nisa, 75)

Ebu Bekri (r.a.), kërkoi leje nga Muhamedi (a.s.), që të largohej për në Jethrib, por mori përgji-gjen:

"Mos nxito. Mbase Allahu do ta japë bashkudhë-tarin që ti do më shumë."

Duke pritur, Ebu Bekri (r.a.), shpresonte që ky bashkudhëtar do të ishte vetë Pejgamberi i Alla-hut. Për këtë qëllim, bleu dy deve të shpejta, të cilat i mbante afër për çdo çast.

Aisha (r.a.), rrëfen se si një ditë erdhi befas Mu-hamedi (a.s.) dhe i tha Ebu Bekrit: *"Allahu më ka lejuar të shpërngulem nga Meka"* dhe bashkë me të, Ebu Bekrin (r.a.).

Padyshim, ky ishte një ndër aksionet më spek-takolare në historinë njerëzore, ndër ngjarjet më të njohura në histori, për çështjen e fesë dhe bindjes.

I vetëdijshëm për synimet e mekasve, Muhame-di (a.s.), planifikoi t'i befasonte ata. Bashkë me Ebu Bekrin (r.a.), pa u vërejtur nga armiqët e tyre, ata u larguan nga Meka, për t'u vendosur në shpellën Thevr, më shumë se një orë këmbë nga Meka, rrugës që çon në det.

Komplotistët e rrethuan shtëpinë e Muhamedit (a.s.), por, kur mësynë shtëpinë, vërejtën se në shtrat ishte Aliu (r.a.), e jo Muhamedi. Ai kishte qëndruar aty edhe si strategji (për t'i vonuar ar-miqët), por edhe për t'i do-rëzuar sendet e mekasve, të cilat Muhamedi (a.s.), i kishte në ruajtje. Aliu (r.a.), në vend të frikës nga vdekja, u zemë-rua shumë me Ebu Xhehlin dhe 11 pjesëtarët e tjerë të fisit, duke u thënë: *"O horra! Prapë! Si guxoni të hyni në shtëpi të huaj si hajdutë! Ky është nderi i fisit tuaj?! Kush do trimëri, le të dalë para!"*

Aliu (r.a.), ishte trim mbi trima, kishte zemër luani. Nuk frikësohej nga vdekja. Edhe pse ishte i ri, i mbuluar me pelerinën e gjelbër nga Hadramevti, ai nuk lëvizti

nga vendi.

Në shpellë hyri i pari Ebu Bekri (r.a.), për t'u bindur se nuk kishte egërsira apo zvarranikë. I mbylli ca vrima nga do të mundeshin eventua-lisht të dilnin gjarprinjtë, akrepat apo insektet e tjera helmuese.

Se ishin fshehur në këtë vend, nuk e dinte as-kush përveç Abdullahut, djalit të Ebu Bekrit, dy vajzave të Ebu Bekrit, Aishes dhe Esmasë, dhe shërbëtorit të tyre, Amir ibn Fuhejrit. Secili krye-nte pjesën e vet të punës. Abdullahu informohej me synimet e kurejshëve dhe i njoftonte këta në shpellë, kurse shërbëtori, duke i sjellë dhentë për



kullotë, kishte për qëllim t'i fshinte gjurmët e tyre. Për tri ditë shpella u bë strehë e tyre. Më kot i kërkonin në të gjitha anët.

Ebu Xhehli, nga inati që kishte, e goditi egërsisht derën e Ebu Bekrit. Në derë doli Esmë, e cila, në pyetjen e Ebu Xhehlit, se si nuk e dinte ku ishte babai i saj, mori goditje të rëndë dhe u rrëzua përtokë.

Muhamedin (a.s.) dhe Ebu Bekrin (r.a.), i kërkuan kudo, madje edhe afër shpellës në fjalë, me qëllim të zënies dhe pengimit të arritjes së tij në Jethrib.

Po në këtë kohë, Muhamedi (a.s.), lutej thuasë tërë kohën. Në një çast, kur ata ishin afruar në hyrje të shpellës dhe pritej hyrja brenda, Ebu Bekri u shtang. Mirëpo, armikun e sprapsi pamja e hyrjes së shpellës, e veshur me rrjetë merimange dhe përreth disa pëllumba të egër. Sikur të ishte dikush brenda, pëllumbat do të largoheshin, kurse rrjeta e merimangës do të prishej. Përfundimi i armiqve ishte se aty nuk kishte hyrë njeri për një kohë të gjatë.

Ebu Bekri (r.a.), frikën e tij e përshkroi, jo si frikë për vetveten, por si frikë për bashkudhëtarin e tij:

"Vdekja ime do të ishte vdekja e një njeriu, kurse vdekja jote, vdekja e të gjithë nxënësve tuaj."

Pejgamberi (a.s.), u përgjigj:

"Mos u dëshpëro. Zoti është me ne." (La tahzen, inna'llahe meana).

Pas kësaj skene rrënoqethëse, përndjekësit u kthyen në Mekë, kurse Ebu Bekri (r.a.), u bë edhe më i fuqishëm.

Ja çfarë thotë Kurani:

"(Kujtoje) kur bënë dredhi mohuesit kundër teje: për të të burgosur, mbytur ose dëbuar. Ata bënë ngatërresa, por Allahu ua prapësonte dre-

dhitë e tyre, se Allahu është shkatërruesi më i mirë i dinakërive." (El-Enfal, 30)

"Nëse ju nuk i ndihmoni atij (Pejgamberit), Allahu i ka ndihmuar, kur e dëbuan mohuesit atë vetë të dytin, kur këta të dy ishin në shpellë e, kur i tha shokut të vet: "Mos u dëshpëro! Se pa dyshim Allahu është me ne!" E Allahu e zbriti qetësinë mbi shokun e tij, kurse atë e ndihmoi me ushtrinë, të cilën ju nuk e keni parë. Dhe bëri që fjala e mohuesve të ishte e poshtër, kurse fjala e Allahut të mbetej e lartë. Me të vërtetë Allahu është i Plotëfuqishëm dhe i Gjithëdijshtëm." (Et-Tevbeh, 40)

MIGRIMI NË JETHRIB

Në fund të ditës së tretë të qëndrimit në shpellë, kur më në fund u bindën se kurejshët pushuan së ndjekuri në atë zonë, rreth shpellës erdhi shërbëtori i Ebu Bekrit, Abdullah ibn Urejkiti, i cili, ndonëse nuk ishte mysliman, Ebu Bekri (r.a.), e mori për udhëheqës rrugë.

Ebu Bekri kishte me vete 5000 dirhemë. Tërë pasurinë tjetër ai e kishte shpenzuar për nevojat e myslimanëve. Që të mos binin në sy të kurejshëve,

ata udhëtuan shtigjeve të pashkelura, në drejtim të Medinës. Udhëtuan paralel me bregdetin, por larg tij. Udhëtuan pa lodhje tërë natën dhe pjesën më të madhe të ditës. Muhamedi (a.s.), shpresonte në ndihmën e Allahut, megjithatë kishte kryer të gjitha veprimet njerëzore për t'iu shmangur së keqes, sepse ndihma e Allahut është krahas angazhimit të njeriut.

Por, kurejshët nuk u pajtuan me kaq. Ata paraqitën ofertën joshëse, që kush i kthente ata apo kush jepte informacion rreth tyre, do të shpërblehej me 100 deve. Kjo ofertë mobilizoi shumë mekas. Disa udhëhiqeshin nga motive pasurimi, disa nga motive armiqësie e disa nga motive dinjiteti.

NDODHIA E SURAKËS

Një aventurier mekas, Suraka ibn Maliku, rrëfen se si një nomad tregoi se kishte parë një karvan të vogël prej tre devesh që largohej në drejtim të detit dhe se aty kishte njohur Muhamedin dhe shokët e tij. Në heshtje, pa vonuar, thotë Suraka, ika për në shtëpi. Bëra përgatitjet e duhura, por pa tërhequr vëmendjen e mekasve. Këtë e bëja, sepse e doja shpërblimin e parisë mekase të tërin për vete.

Me nxitim udhëtova rrugës nga mendoja se do t'i gjeja të arratisurit. Kur iu afrova karvanit në distancë të duhur, ishte e qartë se aty ishte Muhamedi me shokët e tij. Mirëpo, edhe pse kali im ishte i dalluar në galop, i shqetësuar duke u dridhur, ai zuri në thua dhe u rrëzua. Zbrita nga kali i trazuar nga kjo parashenjë fatkeqe, nxorra shigjetat fallxhore që ta verifikoja fatin tim. Nuk kishte fat, por shpërblimi më lakmonte, duke mos hequr dorë nga synimi për ndjekje të mëtejshme.

Iu afrova aq shumë karvanit, sa e dëgjoja Muhamedin duke lexuar Kuran. Por për befasinë time, zhurma e ecjes së kalit tim nuk e shqetësoi fare atë. Madje, ai nuk shikoi nga unë. Në anën tjetër, Ebu Bekri ecte tërë kohën i trazuar duke shikuar prapa. Mendoja: edhe pak dhe i zura. Por befasisht, këmbët e kalit tim u futën në dhé deri në gjunjë, edhe pse toka në atë pjesë ishte e fortë. Unë u rrëzova mbi kokën e kalit. U ngrita, duke e sharë dhe goditur që ai të ngrihej, por e kotë. Sa përpiquej kali të dilte nga dheu, aq më shumë futej në të. Nga ai vend u shfaq një stuhi pluhuri, sikur të ishte tym. Më kaploi një frikë e paparë. Ishte e qartë se më priste një e keqe e madhe, për shkak të synimit tim, ndaj bërtita: "O Muhamed! Sigurisht, Zoti yt e bëri këtë fatkeqësi. Nëse ma shpëton kalin, të cilin nuk do ta shisja për 100 devetë e Ebu Xhehlit, do të kthehem dhe do t'i

njoftoj përndjekësit tuaj se nuk të kam parë."

Muhamedi (a.s.), iu lut Zotit:

"O Allah, nëse Suraka është i singertë, shpëtoja kalin."

Suraka vazhdon të rrëfejë se, pas shpëtimit të kalit, iu afrua atyre duke u ofruar ushqimin që kishte me vete. Ata e refuzuan dhe e urdhëruan të largohej, i bindur në fitoren përfundimtare të Muhamedit, pas asaj që pa.

Kur mori vesh Ebu Xhehli për rastin e Surakës, u zemërua dhe i drejtoi disa vargje shpotitëse, në çka iu përgjigj Suraka.

Muhamedi (a.s.), vazhdoi rrugën për Medinë.

Por në Medinë mbretëron-te brengosja, për shkak të vonesës së tyre. Pas disa ditësh, një banor jethribas vërejti se të priturit më në fund po vinin. Për ta brengosja u shndërrua në hare. Në qytet filluan tekbiuret. Të gjithë dolën në rrugë për të festuar. Këndonin kaside, ulërinin, britnin rrugëve në emër të mirëseardhjes.

Muhamedi (a.s.), u ndal në hyrje të Medinës, në vendin e quajtur Kuba, ku qëndroi dy javë. Në këtë kohë, në Kuba arriti edhe Aliu (r.a.),

pas 15 ditë udhëtimi fshehurazi. Në Kuba u vendosën edhe themelet e xhamisë, e cila do të quhej "Et-Takva", në ndërtimin e së cilës mori pjesë edhe vetë Muhamedi (a.s.). Për këtë flet edhe Kurani:

"... Exhamia, themelet e së cilës u vunë që në ditën e parë, në të mirën e Allahut, me të vërtetë, meriton që në të të falësh namaz. ..." (Et-Tevbeh: 109.)

Në rrugë, ndërmjet Kubasë dhe Jethribit, në fshatin Benu Salim, Muhamedi (a.s.), e fali xhuma-në e parë. Pas xhumasë, Muhamedi (a.s.), u ngjiti në devenë e tij *Kasva* dhe në përcjellje të masës së entuziazmuar, hyri triumfalisht në qytet. Nga kjo ditë, qyteti, nga Jethribit, do të quhej *Medinet'un-nebij* (Qyteti i Pejgamberit).





Tradita

e tolerancës ndërftare në qytetin e Shkodrës

Ma. Genti Kruja

Mirëkuptimin ndërftar në Shqipëri, e posaçërisht në Shkodër, e kanë konstatuar e konfirmuar në rrjedhën e shekujve shumë dijetarë, gjuhëtarë, historianë, etnografë, misionarë e diplomatë të huaj, që kanë vizituar Shkodrën ose që kanë jetuar me muaj apo vite aty.

Shkrimtari i shquar shqiptar Kadare, për çudi, Shkodrën e ka parë me sy tjetër. Ja çfarë shkruan ai: *"Shkodra ishte qyteti më i përçarë shqiptar në punë feje. I ndarë si me thikë midis katolikëve dhe myslimanëve, ai shkumëzonte nga pasionet e të dyja palëve kundër njëri-tjetrit. Tingujt e kambanave acarorin veshët e myslimanëve, ashtu si zërat e hoxhallarëve ato të katolikëve. Një traditë e tërë e urrejtjeve, e mjaftueshme të ushqente breza të tërë njerëzorë, mbahej gjallë me të gjitha mjetet: libra, revista, shoqata, procesione, thashetheme, përdhosje vendesh të shenjta, grindje, vrasje e gjer te masakra që shmangeshin me vështirësi."*¹

Vështirë të kuptohen për mirë fjalët e një shkrimtari shqiptar, i cili sulmon padrejtësisht dhe padenjësisht një qytet shqiptar, aq më tepër kur ky qytet shquhej për atdhetarizëm, kulturë, tradita fisnike dhe bashkëjetesë harmonike ndërftare.

Kadareja ka aq kulturë dhe njohuri historike, sa të dijë se në Shkodër kanë ndodhur ngjarje të mëdha e shumë prekëse që provojnë krejt të kundërtën.

Kur më 28 Nëntor 1913 (në përvjetorin e parë të pavarësisë), u ngrit në Shkodër flamuri kombëtar, në mitingun madhështor ishin bashkuar vëllazërisht myslimanë e të krishterë dhe brohoritnin njëzëri: "Rroftë Shqypnia". Atë natë kambanorja e kishës së Gjuhadolit u lidh me minaren e xhamisë së Fushës Çelës nëpërmjet një teli ku valëvitej flamuri kombëtar ndërmjet rreshtit të gjatë të kandilave kuq e zi (ngjyrat e flamurit kombëtar).

1. Kadare, I., 1991:19.

Fishta shkruante: *"Ishin mbledhë t'thuesh 20 mijë vetë me zotnitë Shkodranë, ku ishin ma t'zgjedhant... M'atë ditë për tamand m'asht gzuë zemra, jo vetëm pse ishem tujë pa muhamedan e t'kshtenë t'vllaznuem nen hije t'bajrakut (flamurit) t'Shqypniës, por edhe për burri e bujari, me t'cilën ky popull ishte tujë u interesue për interesë mae t'gjalla t'Shqypniës e t'vendit t'vet. Kështu kishte dashtë me punue gjithmonë për Shqipni: popull e punë shumë; zhurmë, saa maa pak"*²

Atdhetari, publicisti, luftëtari i arsimit kombëtar Sali Nivica, erdhi në Shkodër dhe aty gjeti ngrohtësinë, bujarinë dhe dashurinë tradicionale shkodrane pa dallim feje. Aty ai e ndjeu veten si të ishte në qytetin e tij, në Vlorë. Por ja se një dorë tradhtare, e nxitur nga armiq të huaj, shtiu mbi të. Mbarë Shkodra u trondit nga kjo vrasje e pabesë, nga humbja e këtij shqiptari të madh.

Në ceremoninë mortore, ku ishte mbledhur tërë Shkodra, myslimanë e katolikë, folën të nderuarit Hamid-beg Gjylbegaj, At Gjergj Fishta, Jonuz Tafili.

Ja një fragment nga përfundimi i fjalimit të At Fishtës mbi varrin e Sali Nivicës:

"Deka grabitqare nuk të la me gëzue frytin e mundit tand qi derdhe, sa bajshe hije mbi tokë. M'e pa Shqypnin si zemra gjith herë t'a dishrote. Por shka me ba? Zot' ynë kështu paska pasë da atje në Gjyqë të vet t'amshueshëm mbi shortin t'and. Por prap s'ka gja! Shpirti yt i pastër edhe prej regjinisë së qiellve, tujë u endë vrrijeve të blerta të Xhenetit ka me kundruë ma me harre Shqypnien, e cila shpnesojmë se me ndimë të Zotit ka me dalë lume."

*Pushoftë pra në pagjë, Salih, Shpirti yt e Perëndija mbi të reshtë rahmetin e vet të pamasë."*³

Është e qartë se ky fjalim tregon atdhetari, tolerancë të

2. "Hylli i Dritës, Kallinduer 1914:131.

3. Gazeta "Populli", Nr. 50, 19 janar 1920:4.

shkëlqyer fetare. Të vihet re se At Gjergj Fishta flet me patos mbi varrin e një atdhetari mysliman dhe se qëllimisht në vend të termave fetare katolike ai përdor terma myslimane si “xhenet” apo “rahmet”. Gjithashtu pjesëmarrja në mitingun mortor të Sali Nivicës është ndërfetare, pra myslimanët dhe të krishterët nderojnë në heshtje zije dhe lotojnë së bashku humbjen e atdhetarit, shqiptarit të madh prej Nivicës së Vlorës.

Një zi e madhe pati mbuluar mbarë Shqipërinë më 30 dhjetor 1940, kur mbylli sytë atdhetari, e poeti i shquar, At Gjergj Fishta. Zija ra mbi të gjithë shkodranët pa dallim feje dhe të gjithë u mblodhën me lot në sy tek varri i tij. Folën dy personalitete të shquara të kulturës dhe të atdhetarisë shqiptare. Duam të kujtojmë se një ndër fjalimet më prekëse dhe më dinjitoze në këtë ceremoni, ishte ai i Hafiz Ali Krajës.

Kjo ceremoni ishte një demonstrim i shkëlqyer i unitetit, bashkimit e vëllazërimit ndërfetar. Ndër të tjera, Hafiz Ali Kraja thekson: “... Vepra jote, o poet, ka për të formue një faqe të shkëlqyeshme në historinë politike të Kombit! Të jesh i bindun, o poet i madh, se shqiptari me “Lahutën e Malcisë” ka për të qenë gjithmonë kryenaltë, siç janë helenët me “Iliadën” e persianët me “Shahnamen”... Sot djelmënia intelektuale me Lahutën tande në dorë të nep besën shqiptare, tue t’u betue se idealin tand të naltë, që shprehe për kombësinë shqiptare do ta ruejë e do ta mbajë si gja të shenjtë morale”.



Edhe libri i këtij kleriku mysliman të ditur si Hafiz Ali Kraja (Tari) gjithashtu ka argumente të tolerancës fetare në shërbim të unitetit kombëtar. Vetë titulli i librit “Feja islame nuk pengon bashkimin kombëtar” (botuar më 1924) është shumë domethënëse.

Edhe Shefqet Muka, autor i disa veprave nga islamologjia shqiptare, në simpoziumin më 1931, me rastin e 60 vjetorit të lindjes së At Gjergj Fishtës, mbajti kumtesën “Vepra e Gjergj Fishtës për zgjimin kombëtar”. Fishta kish-te raporte shumë të mira familjare edhe me Haxhi Hafiz Muhamed Bekteshin.⁴

Një ndër figurat më të ndritura të klerit katolik dhe të qytetarisë shkoderane e shqiptare ishte At Pjetër Meshkalla, i cili provoi mbi kurrizin e tij kalvarin e vuajtjeve dhe të torturave në burgjet e regjimit socialist totalitar (1945-1990). Ja ç’shkruan për të një qytetar shkoderan që e kishte njohur nga afër: “Kujtoj një ditë, e pashë tek dera dhe simbas zakonit e ftova për të hy brenda, por

nuk erdhi; më diftoi se ishte nisë për vizita të largëta prej shtëpisë, po shkonte për festën e bajramit. Më tha se të parën vizitë e kishte te Hafiz Ali Tari, mandej me radhë për tri dit, do të shkonte ndër shtëpijat e atyre myslimanëve që ruante kujtime të mira prej burgut që kishte ba me ata. Edhe ata ia kthejshin vizitën, por ajo që do vë në dukje asht tjetër gja: kur hini të dytën herë në burg, ata e kujtuen edhe e ndihmuen edhe materialisht deri ditën që doli prej burgut.

Tregojnë se kur bahej në burg ndonjë debat për probleme teologjike mes besimesh të ndryshme, Hafiz Ali Tari, ndër ma të kulturuevit e fesë myslimane thoshte: “Kjo çështje qëndron kështu, sepse kështu e ka thanë P. Meshkalla”.⁵

Të moshuarit në Shkodër tregojnë se në Pazar gjatë muajit të Ramazanit, tregtarët katolikë i mbyllnin dyqanet, sidomos pijetoret dhe gjellëtoret. A nuk tregon ky veprim fisnik respektin e ndërsjellë, vëllazërimin, tolerancën

dhe harmoninë ndërfetare në mes të qytetarëve shkoderanë, të krishterë e myslimanë? Fishta shkruan tek “Hylli i Dritës”: “...Ndërmjet muhamedanëve dhe kristianëve të prefekturës së Shkodrës mbretton një qetësi e plotë. Ktij mendimi asht edhe statuti e konvencioni, qi Shteti shqiptar ka me Lidhje të Komeve.”⁶

Për vëllazërimin e harmoninë e besimtarëve të feve të ndryshme, sidomos të malësorëve, Fishta shkruan: “Edhe atje, ndoshta elementët e ndry-

shme (fetare) janë të ndamë me shpija e me lagje, por jo me punë; pse atje kuvendin e kanë s’bashku, mort e dasëm i kanë s’bashku; bashkë dalin në jaz t’ujit, bashkë ndër të kremte të shoqi-shoqit e mjeshtrit-edhe pritrat (e gjakmarrjes) i vendosin s’bashku”. Ose: “Në Veri të Shqypnisë, pra asht një Bajrak (bajraku i Hotit) ku të gjithë janë katolikë përpos shpisë së bajraktarit qi asht muhamedan. Tash ndodhi qi n’vjetin 1904 kisha e atij bajraku mbet pa meshtar për shum ditë. Kur qe një dit nder dit, Bajraktari me një tjetër në krye t’atij vendi, po ulej në Shkodër fill e te i pari i Fretënve, e, e muhamedan tuj kenë, i thotë: “Pasha Zotin, Zotni, kisha jonë ka mbetë keq pa Fratë. As s’ka kush na beko shpirt për s’gjalli, as vorret për s’dekuni. Rixha kam me zotninë tate me na çue Fratin sa ma parë te kisha se kem mbetë keq.

Kaq me interes pra aj Bajraktar muhamedan për çashtjen e të dërguemit të Meshtarit katolik n’atë kishë!”⁷

Në Pazarin e vjetër të Shkodrës (një nga pazaret më të

4. “Toleranca fetare e Fishtës është një shembull sublim edhe për trivialitetin e sotëm”, “Zëri i Dritës”, 9.08.2006.

5. Radovani, F., 1993, dorëshkrime.

6. Revista “Hylli i Dritës”, 1924:384.

7. “Hylli i Dritës”, 1930:1947.

mëdhenj të Rumelisë), një nga ditët kryesore të tregtimit ishte e diela. Meqë e diela ishte një ditë pushimi dhe rritesh fetare për kristianët, paria e qytetit vendosi që e diela të hiqej si ditë kryesore e tregtimit dhe ditë të tilla u caktuan e mërkura dhe e shtuna.

Shprehje e tolerancës ndërfitare dhe e qëndrimit vëllazëror në mes të qytetarëve të besimeve të ndryshme është dhe fakti se kolegjin Saverian (shkollën e jezuitëve) e ndoqën përveç nxënësve katolikë, edhe 159 nxënës myslimanë dhe 99 nxënës ortodoksë (këto shifra janë deri në vitin 1928). Nga libri "50-vjetori i kolegjes save-riane" mësojmë se në këtë kolegji jepej edhe mësimi i fesë islame për nxënësit myslimanë, ku dhanë mësim të kësaj feje klerikët: Hoxhë Musa Efendi Boriçi (1883-1897), Ismet Efendi (1889-1898), Fejzi Efendi (1899-1903), Fejzulla Efendi (1905-1907), kurse për lëndë të ndryshme jo fetare kanë dhënë mësim mësues myslimanë si: Ethem Osmani, Beqie Sejdiu, Hajdar Sejdiu, etj.

Në mes të nxënësve myslimanë përmendim të ndriturin Faik Konica (1875-1943), shkrimtar, publicist e enciklopedist i madh, gjuhëtarin e madh dhe ballkanologun e shquar Tahir Dizdari, patriotin Teofik Bekteshi, bashkëpunëtor i të përkohshmes "Djalëria". Këtu mësoi mjeku i shquar në fushën e pediatriisë Salaudin Bekteshi, pionieri i arsimit kombëtar, publicisti, historiani, hulumtuesi i folklorit, etnografi e përkthyesi Hamdi Bushati. Në bankat e kësaj shkolle mësoi shkrimtari dhe studiuesi i letërsisë shqipe Arshi Pipa si dhe juristi atdhetar e demokrat Myzafer Pipa. Në këtë shkollë mësuan edhe dhjetëra e dhjetëra nxënës të tjerë myslimanë, të cilët më vonë u diplomuan në fusha të ndryshme të kulturës, të shkencës, të ushtrisë, etj. Edhe në shkollën e motrave stigmatine, krahas vajzave katolike, mësuan edhe disa vajza myslimane.

Po kështu shkollën ushtarake turke, që u përfundua në vjeshtën e vitit 1902, veç nxënësve myslimanë, e ndoqën edhe nxënësit katolikë (Patuk Saraçi, Lec Shkreli, Kolec Deda, Tom Çeka, Zef Haxhija, Zef Ashiku etj.). Në këtë shkollë kremtohej festa e Shën Gjergjit. Për këtë bëhej një ekskursion në Zallin e Kirit. Piqej mish e gatuhej hallvë. Në ceremoninë që organizonte shkolla merrnin pjesë prindër dhe autoritete myslimane, katolike dhe ortodokse.

Siç shihet, pra vetë përbërja e kontigjentit të nxënësve dhe të mësuesve nuk është fetare homogjene (vetëm katolikë apo myslimanë), por përbërje fetare mikse. Kjo natyrisht nuk tregon "përçarje në punë feje", siç pretendon Kadareja në pohimin e tij për Shkodrën. Përkundrazi vetë kontigjenti i përzier tregon tolerancë dhe vëllazërim ndërfitar.

Argumente të vyera kundër tezës mbi përçarjen fetare në Shkodër gjëjmë në veprën e Hamdi Bushatit "Shkodra" - monografi, e cila ndodhet në dorëshkrim në bibliotekën e muzeut të qytetit të Shkodrës. Në faqen 422 të kësaj vepre lexojmë:

"Autori italian Marco Bizzi shkruan: "Myslimanët në Shkodër, veçanërisht në ditën e Shëngjergjit, shihenin me nderim

më shumë se kristianët." ⁸

Më 7 prill 1858 në përfundim të fillimit të ndërtimit të Kishës së Madhe, gurthemeli i Katedrales u bekua nga arqipeshkvi Topich, ku ishte i pranishëm Dom Ejll Radoja, famullitar i qytetit dhe meshtarë të tjerë të shquar. Daut Efendi Boriçi, klerik mysliman, atdhetar i shquar, drejtor i arsimit në Shkodër mbajti fjalimin e rastit. Përfundim të fillimit të ndërtimit të katedrales ai e quajti një gëzim të madh për të gjithë shkodranët pa dallim feje.

Atdhetari Filip Kraja me ndërmjetësinë e Bajram Currit i dërgoi një protestë qeverisë së Vjenës kundër reprezaljeve të Gjeneralit Trolman mbi malësorët myslimanë të Mbi-shkodrës. Nga kjo protestë e atdhetarit katolik Filip Kraja u arrit që Trolman të largohej nga Shqipëria. Malësorët myslimanë u liruan nga burgu dhe u kthyen në shtëpitë e tyre, duke falënderuar me zemër Filip Krajën.

Libri i klerikut mysliman të ditur dhe përparimtar Hafiz Ali Tari, gjithashtu ka argumente të tolerancës fetare në shërbim të unitetit kombëtar. Vetë titulli i librit "Feja islame nuk pengon bashkimin kombëtar" (botuar më 1924) është domethënëse.

Hafiz Ali Kraja (Tari) në varrimin e At Gjergj Fishtës do të thoshte: "vepra jote o poet ka për të krijuar një faqe të lavdishme në historinë e kombit..." ⁹

Rihapja e kishës dhe e xhamisë së parë në Shkodër, në nëntor të vitit 1990, pas ndalimit të gjatë gati një çerek shekulli, qenë shprehje e harmonisë dhe e vëllazërimit ndërfitar, përballë regjimit komunist që ende ishte në fuqi. Bashkëpunuan djemtë e rinj katolikë e myslimanë në kishën e varrezave katolike. Dikush tha se po vinin forcat e ndërhyrjes së shpejtë dhe do t'i arrestonin të rinjtë që po punonin. Një nga djemtë katolikë u tha shokëve myslimanë: "Largohuni! Ju të paktën shpëtoni. Ne jemi të vendosur me deke këtu nën strehën e kësaj kisha". "Në qoftë puna për me ba deken, do të vdesim bashkë" - u përgjigjën djelmoshat myslimanë. Na nuk luajmë vendit pa na marrë shpirtin".

Megjithatë atëherë isha një trembëdhjetë vjeçar, akoma i kam të freskëta kujtimet e atyre ditëve, ku shumë vullnetarë katolikë, punuan bashkë me vëllezërit myslimanë, për të përgatitur Xhaminë e Plumbit.

Kush mund të thotë se qenë më shumë katolikë se myslimanë në atë grumbullim të pafund njerëzish që mori pjesë në meshën e parë që drejtoi Dom Simon Jubani?

Kush mund të thotë se qenë më shumë myslimanë se katolikë ndër pjesëmarrësit e shumtë që ndoqën vazhën (predikimin) e parë që tha para popullit Hafiz Sabri Koçi, me rastin e rihapjes së Xhamisë së Plumbit? Ç'tregojnë këto? Përçarje apo bashkim e vëllazërim ndërfitar përballë tiranisë komuniste që i mbylli për një çerek shekulli faltoret?

Më 25 prill 1993 tokën shqiptare e puth Papa Gjon Pali II. E gjithë Shkodra e priti atë, jo vetëm katolikët, por edhe myslimanët. Mbyllën shtëpitë dhe dolën rrugëve të qytetit.

8. Cituar nga Qazim Lika, 1998:31.

9. Bushati, H., 1998:452.

Në fillimvitin e 1997, Shqipërinë e kishte pllakosur murtaja e kamatës dhe pasojat e saj. Një prej ngjarjeve më interesante, në të cilën jam edhe vetë një dëshmitar okular, ka ndodhur pikërisht në ditët e trazirave të marsit të atij viti në qytetin e Shkodrës.

Me 13 mars, ashtu si edhe në mbarë Shqipërinë, edhe në Shkodër, ku deri më atë ditë mbizotëronte qetësia, një grup qytetarësh u mbledhën para bashkisë për të kërkuar armë nga shteti për të bërë të mundur mbrojtjen e qytetit nga sulmet e mundshme vandale dhe plaçkitëse, sipas gjasave dhe fjalëve që ishin hapur në qytet. Pas heshtjes zyrtare të pushtetit, një grup njerëzish sulmuan depot e armëve dhe tashmë edhe Shkodra iu bashkua qyteteve ku nuk dëgjohej më cicërima e zogjve, por vetëm ajo e armëve të të gjitha kalibrave. Si në asnjë qytet tjetër, në çdo rrugë dhe rrugicë, qytetarët e Shkodrës ndërtuan barrikada prej gurësh dhe sendesh të tjera të forta, për të ruajtur qytetin nga një sulm imagjinar.

Atë natë jepet alarmi i rremë i helmimit të ujit, tamam si në një rrethim të vërtetë dhe, që lajmi të mbërrinte sa më parë tek banorët, përdoren altoparantët e xhamisë së Fushë Çelës në Pijacë.

Të nesërmen më 14, ditë e premtë, në të cilën falet xhumaja nga myslimanët, xhamia edhe pse në një ditë të rrezikshme, është mbushur me besimtarë të ardhur nga të gjitha xhamitë e qytetit, të cilët pasi kanë kapërcyer barrikadat, kanë mbërritur për t'u falur në xhaminë e madhe, për arsye se sipas një lajmi të hapur rrufe, një letër anonime jepte alarmin se xhamia do të hidhej në erë atë natë. Në të njëjtën ditë edhe për kishën e madhe të Shkodrës, të ndërtuar në periudhën osmane në 1857, kishte shkuar lajmi se ajo do të hidhej në erë. Në kohën që kishte filluar falja e xhumasë në xhaminë e madhe, hyn në xhami përfaqësuesi i kishës katolike, i cili pret brenda xhamisë deri në fund të faljes dhe pas mbarimit të ritit, e pret myftiu i atëhershëm i Shkodrës H. Faik Hoxha, të cilët së bashku shkojnë në zyrën e myftinisë Shkodër, ku bisedojnë dhe hedhin alternativat e mundshme, për t'i bërë ballë sfidës së prishjes së dialogut dhe dhunës së mundshme, që mund të shkaktohej nëse mund të ndodhte diçka e tmerrshme, siç mund të ishte hedhja në erë e faltoreve myslimane dhe katolike. Njëra prej alternativave të hedhura ishte ajo që pala katolike me priftin në krye të bënte roje në xhami gjatë natës, kurse pala myslimane me myftiun në krye të bënte roje në kishë, që nëse vinte ndonjë grup vandal që kryente një veprim të tillë në emër të fesë, të gjente parinë e vet në objektin e kultit të palës tjetër. Por në fund u vendos që, meqenëse persona që mund të ndërmerrnin akte të tilla, s'mund të

kishin lidhje kurrë me asnjë fe dhe ata për të kryer një aksion të tillë mund të hidhnin në erë edhe vetë prijësin e fesë që mund t'i përkisnin, u vendos që besimtarët e secilës fe, të ruanin objektin e vet të kultit. Kështu atë natë u blinduan xhamia dhe kisha gati për llogore.

Megjithatë, lajmi rezultoi i rremë dhe asgjë nuk ndodhi. Një zjarr për shkaqe që nuk dihen ra në kishën prej druri të një komuniteti të vogël ortodoks që jeton në Shkodër, por absolutisht nuk u përdor si provokim. Më interesantja ndodhi kur kryetari i bashkisë Boriçi, së bashku me krerët e tre komuniteteve fetare në qytet, atij mysliman, katolik dhe ortodoks, të veshur me petkun e tyre fetar dhe të hipur në një makinë të hapur, me megafon në dorë, u bënë thirrje qytetarëve të Shkodrës rrugë më rrugë, rrugicë më rrugicë, për gjakftohtësi e maturi, duke mos rënë pre e provokimeve të ndryshme, për prishjen e tolerancës dhe harmonisë ndërfitare në qytetin e Shkodrës. Ja, ky është shembull unik, ndoshta në botë, dhe i vetmi në

Shqipëri dhe në mbarë rajonin, ku shteti i pafuqishëm në rend dhe mbrojtje, pushteti vendor, kërkon ndihmën e komuniteteve fetare për të ndikuar tek qytetarët në ruajtjen e qetësisë dhe të bashkëjetesës për mbarëvajtjen e jetës normale në metropolin e veriut të Shqipërisë.

Çka do të vlente sot më shumë se këshilla e Sheh Ahmed Shkodrës, që duke folur për tolerancën fetare e unitetin kombëtar, kundër atyre që donin ta prishin këtë unitet: *"Tuj shti ndonji mikrob i cili shkakton shkatërrimin e bashkimit, pse shqiptarët janë me një gjuhë, me një kombsi, prej*

*nji gjaku, prej nji race dhe prandaj duhet me i dhanë dorën njani-tjetrit."*¹⁰

Në Shkodër festat e Bajramit janë festa të të gjithë qytetit. Pra, të krishterët grupe-grupe shkojnë për të kremtuar Bajramin në familjet myslimane. E njëjta gjë ndodh në ditët e festës së Pashkëve apo të Krishtlindjeve. Myslmanët i kremtojnë këto festa në familjet e të krishterëve.

Absolutisht nuk ka asnjë kufizim apo ndarje fetare në rastet e fatkeqësive apo të vdekjeve. Po kështu, pjesëmarrja në dasma dhe në gosti të tjera nuk ka asnjë ndikim fetar.

Thuaje pa përjashtim, artistë, turistë e shkencëtarë të huaj kanë konfirmuar vëllazërimin e shkëlqyer ndërfitar në Shkodër. Kjo dëshmohet me shënimet e udhëtimeve, me relacione, me fragmente të tëra librash.

Të huajt lavdërojnë me fjalë superlative dhe mahniten para gjithçkaje njerëzore në Shkodër, duke përfshirë këtu edhe harmoninë ndërfitare..



10. Nesimi, Q., simpozium, 2005: nr. 6.



Respektojmë kufijtë e Allahut

Rrustem Spahiu

Falënderojmë Allahun, Zotin e gjithë botëve. Qoftë i bekuar Muhamedi (a.s.), paqja dhe bekimi i Allahut qoftë mbi të, familjen e tij të ndershme dhe sahabët e tij.

Njeriu është krijesë e kufijve.

Jeta e tij është e kufizuar me vdekje. Pamja e tij fizike është caktuar me gjini. Duke ndërtuar shtëpinë e vet në këtë botë, njeriu e kufizon me vetëdije jetën e vet në një sipërfaqe të caktuar të cilën e rrethon. Edhe horizontet e diturisë së njeriut janë të kufizuara. Sado që të jetë i arsimuar dhe i urtë, njeriu ndeshet në kufijtë e pakalueshëm të mundësive të njohurisë. ***“Do të të pyesin ty për shpirtin. Thuaj: “Shpirti është çështje që i përket vetëm Zotit tim, ndërsa juve nuk ju është dhënë veçse pak dijeni”***” (Isra, 85)

Por njeriu, më i kufizuar është në rregullat dhe normat e sjelljeve morale, kuptimin e plotë të të cilit e mëson në mësimet e shpalljes së Zotit. Të gjitha shpalljet përsërisin kategorikisht se njeriu nuk mundet e as nuk guxon të bëjë çdo gjë që i bie ndër mend e as që mund t'i plotësojë të gjitha epshet që e sprovonjë e as që mund t'i plotësojë të gjitha kërkesat e tij, të cilat zakonisht i dëshiron ose instinktivisht tenton. “Mos mbyt, mos vidh, mos bëj kurvëri”, janë ndalesat e zëshme hyjnore dhe kufijtë e të gjitha feve monoteiste. Se jeta e njeriut nuk mund të zhvillohet në liri të pakufishme dhe se kufijtë e së lejuarës dhe të ndaluarës në sjelljet njerëzore, janë gjithmonë fati i sigurisë dhe lumturisë. Na tregon edhe rrëfimi kuranor mbi ndalesën hyjnore.

Dhe ne i thamë: ***“O Adem, jeto ti dhe gruaja jote në Xhenet dhe aty hani sa të doni e kur të doni, por mos iu afroni kësaj peme, se ndryshe do të bëheni të padrejtë”***. (Bekare, 35)

Është interesant se në Kuran nuk ceket druri si kufi hyjnor i lirive të hazreti Ademit e hazreti Havasë, nuk

përshkruhet dhe nuk sqarohet se si duket ai dru, as lloji e as cilësitë tjera të tij. Këtë Kurani e vë në pah, në kuptim të ndalesës hyjnore me theks të parimit të kufijve universalë hyjnorë në vënien në pah të bazave të ndalesave e jo në vetë objektin ose lëndën e ndalesës.

Pra njeriu, edhe pse logjikisht është qenie e vetëdijshme, bile edhe në kushtet e jetës në xhenet, në çdo kohë dhe hapësirë të veprimit të tij duhet patjetër të ketë kufijtë e caktuar. Liria e vërtetë njerëzore është e pandarë nga respektimi i kufijve hyjnorë.

Allahu i ka caktuar detyrat, mos i lëshoni dhe mos i shkatërroni; ka caktuar kufijtë, mos i kaloni; i ka ndaluar të ndaluarat, mos i thyeni dhe ka heshtur për disa gjëra nga mëshira ndaj jush e jo nga harresa, andaj mos u merrni me to.

Siç shihet, në pamje të parë Pejgamberi (a.s.), termin kufi e përmend me termin detyra dhe ndalesa. Vetëdijen njerëzore mbi ekzistencën e kufijve juridikisht e përcjellin edhe detyrat konkrete, obligimet, veprat e mira dhe ndalesat etike, cilat nuk guxojnë të thyhen.

Duhet të kujtojmë se thyerja e kufijve të Allahut i çon njerëzit në dëshpërim dhe në një gjendje të pa shpresë. Pasi e mbyll vëllain e vet, Kabilin e ndjek dhe e mundon brenga shpirtërore në pendim të thellë dhe i humbur, për shkak të krimit të bërë. Në suren Shpella, i Madhërishmi Allah na tregon hidhërimin dhe dhembjen e thellë të njeriut të cilit Allahu ia zhduk frytet për shkak të mendjemadhësisë dhe mosfalënderimit.

Dhe vërtet, u shkatërruan frutat e tij e ai filloi të rrahë shuplakët për atë që kishte shpenzuar në të. E ajo ishte rrënuar në kulmet e saj dhe thoshte: **"Ah! Sikur të mos i kisha shoqëruar Zotit tim askënd!"** (Keh'f, 42)

Në letërsinë botërore përshkruhen fatet tragjike të njerëzve që i kishin thyer ndalesat hyjnore për të fituar një famë kalimtare, dashurore ose për të arritur pasuri përrallore. Personaliteti tragjik në romanin "Krim dhe ndëshkim" përjeton thyerje shpirtërore dhe psikike, pasi e vret plakën. Xha Gorio vdes në lakmi paralizuese. Werteri i dashuruar, duke mos

gjetur mënyrë për ta kënaqur dashnoren e marrë dhe të pafat, tragjikisht e mbyll jetën e tij me vet-vrasje. Ç'kuptojmë nga shembujt e lartpërmendur? Ku është burimi i vuajtjes dhe i tragjedisë së këtyre personazheve.

Përtej kufijve hyjnorë janë dëshpërimi, fatkeqësia, vdekja, sëmundjet shpirtërore etj. Kufijtë hyjnorë, në të njëjtën kohë janë edhe mbrojtës të shëndetit emotiv dhe psikik të njeriut. Thyerja e kufijve hyjnorë i çon njerëzit në shkatërrim të papërmirësueshëm moral dhe shpirtëror.

Deri sa shkenca po hulumton klonimin e njerëzve dhe kafshëve, ndërrimin e gjinisë dhe ndërrimin e identitetit biologjik të njeriut, si dhe prodhimin e ushqimit gjenetik të modifikuar, në të njëjtën kohë

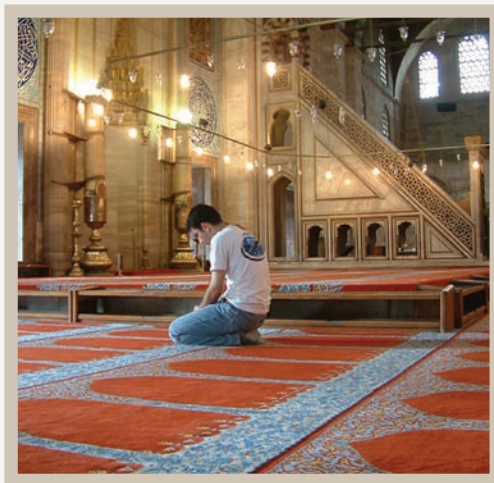
na paraqiten edhe hamendjet e amshueshme dhe dilemat morale mbi kufijtë hyjnorë dhe njerëzorë. Në të vërtetë, a guxon njeriu t'i shfrytëzojë të gjitha arritjet shkencore e teknologjike në realizimin e qëllimeve dhe planeve të tij jetësore?

Ku janë kufijtë në zgjedhjen e tij të lirisë dhe të kreativitetit? Kurani cek se krijesat nuk mund të zgjedhin me vullnetin e tyre dhe ta imitojnë krijuesin në ato gjëra për të cilat nuk kanë dituri dhe njohuri të duhura. Nje-

riu është në gjendje të prodhojë, por nuk është në gjendje të krijojë. Zgjedhja njerëzore në vullnet, në ide dhe në fund edhe në vepra, nuk është e as që mund të jetë në liri absolute dhe në pavarësi nga Ai, i Cili është i Gjithëfuqishëm dhe i Gjithëdijshëm. Zoti yt krijon çfarë të dojë dhe zgjedh kë të dojë, atyre nuk u takon zgjedhje.

Duke respektuar kufijtë hyjnorë që ka caktuar i Madhërishmi në librin e Tij dhe të cilat i ka gdhendur thellë në vetëdijen e krijesës së Tij, njeriu e ruan qetësinë e tij shpirtërore dhe personalitetin e tij.

O Zoti ynë! Na fal mëkatet dhe na mëshiro. O Zot, mos lejo që zemrat tona të humbin rrugën, pasi na ke udhëzuar në rrugën e drejtë. Na dhuro qetësinë dhe mëshirën Tënde, ti je më të vërtetë që dhuron shumë.



Aliu, radijallahu anhu, thotë:

Dituria ishte një pikë, injorantët e shtuan atë.

Jëlldëz Ramazanogllu

Komunikimi i tij me Kuranin ishte synimi për të përvetësuar shpalljen. Nuk bëhej fjalë që të nxirrte konkluzione objektive nga vështrimi i ajeteve prej së largu, si një shkencëtar. Kurani iu duk i lehtë si një re dhe e përvetësoi menjëherë, ndaj iu nënshtrua një larjeje dhe pastrimi në të gjitha qelizat e tij. Ajetet i depërtuan deri në qelizën e fundit.

Ai u rrit në shtëpinë e Profetit, *salallahu alejhi ue selem*, i cili i vendosi emrin kur u lind. U rrit në dhomën ku shpallje Kurani, prandaj marrëdhënia e tij me ajetet e ka zanafillën pothuajse që kur u lind. Për shkak se çështjet e tij përgjatë historisë islame zënë vend të gjerë në problemet që vërtiten rreth kalifatit të tij, gjëja që na nevojitet të trajtojmë, është humbja nga sytë e formimit të tij aq shumë me shpalljen.

Para së gjithash, duhet të shikojmë këtë gjë, që të gjithë dijetarët Shi'i dhe Sunni kanë konstatuar dhe miratuar se asnjë sahab (shok i Profetit, *salallahu alejhi ue selem*), nuk ka dëshmuar në zbritjen e Kuranit aq sa ai. Ai lindi dhe u bë mysliman që në moshën dhjetëvjeçare, pa adhuruar asnjë idhull. Në të kaluarën e tij nuk kishte asnjë shenjë injorance. Komunikimi i tij me Kuranin ishte të përvetësonte shpalljen, nuk bëhej fjalë që të nxirrte konkluzione objektive nga vështrimi i ajeteve për së largu, si një shkencëtar. Kurani iu duk i lehtë si një re dhe e përvetësoi menjëherë, ndaj ai iu nënshtrua një larjeje dhe pastrimi në të gjitha qelizat e tij. Ajetet i depërtuan deri në qelizën e fundit. I Dërguari i Allahut, *salallahu alejhi ue selem*, siç është transmetuar në *Sunenin* e Tirmidhiut dhe në shumë transmetime të tjera, ka thënë: "Unë jam shtëpia e urtësisë (shpalljes), ndërsa Aliu është dera e saj."

I Dërguari i Allahut, *salallahu alejhi ue selem*, pyeti vajzën e tij, Fatmanë për pëlqimin e saj, duke i thënë: "A do të të martoj me myslimanin e parë të popullit tim, i cili është më i dituri dhe me karakter më të butë?" Kush mund të ishte më e shtrenjtë se një vajzë, e quajtur *Ummu Ebiha*, mjaft e dhënë pas të atit, e cila kishte përjetuar ditë të procesit të shpalljes dhe të kumtesës së saj, ditë të emigrimit dhe sa e sa ditë të vështirë? Natyrisht, që kishte nga ata që e donin atë, por ajo priste një shenjë nga Allahu dhe ajo shenjë

erdhi për Aliun.

Një ditë më pas, kishte thënë se flamurin që mbanin gjatë luftës së Hajberit do t'ia jepte dikujt që donte Allahun dhe të Dërguarin e Tij dhe që do të arrinte fitoren e luftës me duart e tij; ndërsa ditën tjetër, flamurin ia dha Ali bin Ebu Talib-it, i cili do të nënshkruante fitoren e triumfit të madh.

Këtu bëjmë fjalë për djalin e parë dhjetëvjeçar, që besonte si mysliman, i cili hipi mbi supet e Profetit, *salallahu alejhi ue selem* dhe theu idhujt, u rrit në shtëpinë e shpalljes, nuk u nda kurrë nga Profeti, *salallahu alejhi ue selem*, u martua me Fatmanë, dritën e syve të tij, babai i dy nipërve të tij, mbajtësin e flamurit; gjithashtu, po flasim për djalin e xhaxhait të tij, i cili ishte porta e dijes.

Natyrisht që me një inteligjencë dhe me forcë të madhe për të kuptuar, mësoi shumë gjëra nga dituria. Profeti, *salallahu alejhi ue selem*, në një transmetim të saktë për Aliun, *radijallahu anhu*, ka thënë: "Aliun e duan vetëm besimtarët dhe për të, vetëm hipokritët mund të ushqejnë urrejtje." Ai që dëshmitar në zbritjen e shpalljes dhe i dinte shkaqet e zbritjes. Në ditët e hixhretit (*emigrimit*) u shtri në shtratin e Profetit, *salallahu alejhi ue selem*. Shpirti dhe trupi i tij ishte i dorëzuar plotësisht te Kurani dhe te Suneti.

Kur erdhi koha që Profeti, *salallahu alejhi ue selem*, t'i shprehej hapur popullit të tij, iu zbraz Aliut trembëdhjetë vjeçar dhe i qau hallet rreth kësaj përgjegjësie të rëndë.

Në periudhën e parë të rinisë ai kishte kuptuar se detyra e të dërguarve të Allahut ishte vetëm thirrja dhe se ata nuk mund të udhëzonin madje as më të dashurit e tyre. Gjithashtu, ai kuptoi që, në qoftë se të gjithë do të refuzonin parimet themelore të fesë, ai do të vazhdonte me këmbëngulje në përpjekjet për të fituar kënaqësinë e Allahut, se ishte e nevojshme të zgjidhte pozicionin e drejtë dhe nuk do të qëndronte në atë gjë që Allahu nuk ishte i kënaqur, edhe po ta pranonte atë të gjithë.

VËSHTRIMI RRETH KURANIT; SYTË QË NDRISIN ME SHPALLJEN

Kur ishte ende gjallë Profeti ynë, *salallahu alejhi ue selem*,

jepte fetva duke u bazuar në Kuran dhe e miratonte këtë gjë nëpërmjet Profetit, *salallahu alejhi ue selem*, duke paraqitur dhe mbështetur tek ai forcën dhe autorizimin e tij në këtë çështje. Kur vinte një çështje në rend të ditës, shumica e sahabëve kërkonin mendimin e Aliut. Madje, edhe gjatë kalifatit të Ebu Bekrit dhe Umerit, ata konsultoheshin me të. Në këto kohëra, edhe pse nuk kishte marrë përsipër ndonjë detyrë, ai ishte konsulent vullnetar dhe, në nxjerrjen e konkluzioneve nga Kurani, e paraqiste atë si një referencë dhe burim të rëndësishëm. Ai dha një kontribut të madh në fazat e themelimit të një shteti islam, në vitet më kritike që Profeti, *salallahu alejhi ue selem*, kishte vdekur dhe në një kohë kur po hidheshin dhe po forcoheshin themelet e një shoqërie islame, për të vënë në jetë ligjet e Kuranit.

Të bën të mendosh fakti që, megjithëse ishte ndër më të diturit nga sahabët, prej tij nuk na kanë mbërritur njohuri të mjaftueshme. Përmendet se shkak për mosgjatjen e mundësisë për të përcjellë diturinë e tij, është se ai e ka kaluar jetën nëpër luftëra dhe përpjekje për të asgjësuar kryengritjet dhe mosmarrëveshjet.

Ali bin ebi Talib thotë: "Te i Dërguari i Allahut, *salallahu alejhi ue selem*, shkoja ditë e natë. Kur i kërkoja ndonjë gjë, ai ma jepte. Nuk ka asnjë ajet që i ka zbritur atij, që të mos e kem lexuar ose të mos kem mësuar komentimin dhe interpretimin e tij. Hallall - haram, urdhër - ndalesë, bindje - kundërshtim, çfarëdo që të jetë, nuk kam harruar asgjë prej atyre që më ka mësuar Zoti im. Gjithashtu, i Dërguari i Allahut, *salallahu alejhi ue selem*, pasi vendosi dorën e tij mbi kraharorin tim dhe u lut (*bëri dua*): "O Allahu im, mbushja zemrën me dituri, mirëkuptim, urtësi dhe dritë.", tha: "Allahu i Lartësuar më njoftoi se do të ma pranojë lutjen time për ty."

Abdullah bin Mes'ud thotë: "Kurani është zbritur mbi shtatë shkronja. Secila nga këto shkronja ka kuptim të drejtpërdrejtë dhe metaforik. Aliu njuh edhe dijen me kuptim të drejtpërdrejtë edhe atë me kuptim metaforik."

Edhe Profeti ynë, *salallahu alejhi ue selem*, një herë tha: "O sahabët e mi! Njëri prej jush do të dalë në luftë përgjatë interpretimit të Kuranit. Gjithashtu edhe unë, kur po shpallej Kurani (gjatë zbritjes së tij), luftova (u ndesha) me dikë." Njeriu me të cilin do të ndeshej për interpretimin e drejtë të ajeteve, ishte Aliu, *radijallahu anhu*. Ndërsa pas tij, ai që dha jetën për këtë, ishte djali, Hysejini.

Aliu, *radijallahu anhu*, i nxiste ata që donin të përfitonin nga dija e tij e thellë ndaj Kuranit, për t'i drejtuar atij pyetje dhe ai e dinte shumë mirë se në ç'vend dhe në ç'kohë zbrisnin ajetet. Në kohën kur ai ishte ende gjallë, e kishte mësuar të gjithë Kuranin përmendsh dhe ishte njeriu i vetëm dhe i rrallë, i ditur, delikat dhe i përpiktë në të gjitha problemet rreth kësaj çështjeje. Gjatë periudhës së kalifatit të tij, i bënte ata që transmetonin hadithe, pa ditur saktësisht në i përkisnin Profetit, të betoheshin se ato i kishin dëgjuar nga Profeti ynë i nderuar, *salallahu alejhi ue selem*, me qëllim që të mbronte transmetimet me shumë kujdes. Madje, Kuranin e lexonte shumë bukur.

Kur, Profeti, *salallahu alejhi ue selem*, e emëroi atë në Gjykatën e Jemenit, pas Halid bin Uelid-it, i tha atij se gjendja e tij në aspektin e dijes nuk ishte e favorshme për të kryer një detyrë të tillë. Profeti, *salallahu alejhi ue selem*, e qetësoi atë, duke i vendosur dorën në kraharor dhe duke i bërë të ditur se Allahu, *subhanehu ue teala*, do t'i frymëzonte atij të vërtetën dhe se do t'ia tregonte atë. Ai i mësoi atij se si nevojitej të sundonte atje. Të bën të mendosh fakti që, megjithëse ishte njëri ndër më të diturit nga sahabët, prej tij nuk na kanë arritur njo-

huri të mjaftueshme. Përmendet se shkaku për mosgjetjen e mundësisë për të përcjellë diturinë e tij, është se ai e ka kaluar jetën nëpër luftëra dhe përpjekje për të asgjësuar kryengritjet dhe mosmarrëveshjet gjatë kalifatit të tij.

Pikëpamja e Aliut, *radijallahu anhu*, ndaj Kuranit ishte e thjeshtë, e dëlirë dhe e kthjellët. Me të vërtetë, gjuha e tij merrej vesh lehtë nga të gjithë dhe realizimi i premtimit të dhënë kuptohej lehtë nga fjalët e tij. Ai zgjidhte komplikimin mendor që depërtonte drejtpërdrejt në zemër dhe kishte një filozofi që miratonte çdo gjë që pajtohej me mendjet dhe me zemrat, nëse këto të fundit nuk anonin nga epshet.

Por, përveç të tjerash, ligjëratat e tij (*hytbet*) na paraqesin pikëpamjen e tij ndaj Kuranit dhe mënyrën e nxjerrjes së konkluzioneve të tij rreth thelbit të jetës. I tillë është fjalimi që mbajti ditën kur u emërua në kalifat. Sipas transmetimit të Taberit, Aliu, *radijallahu anhu*, një ditë xhumaje, kur i dhanë besën dhe u emërua në kalifat, pasi falënderoi dhe madhëroi Allahun, *subhanehu ue teala*, mbajti këtë ligjëratë, e cila nxjerr në pah dëlirësinë dhe thjeshtësinë e tij në pikëpamjen ndaj Kuranit:

“Allahu i Madhëruar ka zbritur një libër që t’i udhëzojë njerëzit për në Rrugën e Drejtë dhe në të u ka shpjeguar të mirën dhe të keqen. Ju merrni të mirën dhe qëndroni larg nga e keqja. Kryeni obligimet e Allahut të Madhëruar ndaj jush, në mënyrë që Ai t’ju caktojë vendbanimin tuaj në parajsë. Allahu i Madhëruar ka vendosur disa ndalesa, të cilat janë të njohura nga të gjithë, ndërsa siguria e jetës dhe e pasurisë së myslimanit qëndron më lart dhe është më e rëndë se të gjitha këto ndalesa. Myslimanët janë të lidhur me njëri-tjetrin në teuhid (*njësism*) dhe sinqeritet. Mysliman është ai person, prej të cilit njerëzit janë të sigurtë (*nuk dëmtohen*) nga dora dhe gjuha e tij. Nuk është e lejuar të dëmtohen një mysliman, përderisa ai nuk e meriton. Garoni në ndihmë të njerëzve. Ndërsa çështja që duhet të kini më shumë kujdes dhe të përgatiteni për të, është vdekja. Para jush kanë vdekur shumë njerëz, gjithashtu fundi i botës do t’ju përzërë edhe ju. Bëjeni sa më të lehtë përgjegjësinë tuaj, që të arrini te qëllimi. Sepse çdo njeri është duke pritur fundin (*vdekjen*) e vet. O robër të Allahut! Frikësojuni Atij për komunitetin dhe qytetin tuaj. Ta dini se do të përgjigjeni madje edhe për truallin dhe bagëtitë që zotëroni. Bindjuni Allahut dhe ruhuni që të mos e kundërshtoni Atë. Kur të shihni ndonjë gjë të mirë, merreni atë; dhe kur të shihni ndonjë gjë të keqe, qëndroni larg saj. Kujtoni kohërat kur kishit frikë se mos ju merrnin njerëzit e ju kthenin në robër, ndërkohë që ju ishit pak në numër dhe konsideroheshit të dobët.”

Në këtë ligjëratë nuk ka asnjë fjalë të zbkuruar e të ngatërruar dhe asnjë fjalë që kuptohet me vështirësi. Në fjalinë e fundit ai i referohet ajetit 26-të të suretut’l-Enfal. Pikëpamja e Aliut, *radijallahu anhu*, ndaj Kuranit ishte e thjeshtë, e dëlirë dhe e kthjellët. Me të vërtetë, gjuha e tij kuptohej nga të gjithë dhe realizimi i premtimit të dhënë kuptohej lehtë nga fjalët e tij. Ai zgjidhte komplikimin mendor që depërtonte drejtpërdrejt në zemër dhe kishte një filozofi që miratonte çdo gjë që pajtohet me mendjet dhe me

zemrat, nëse këto të fundit nuk anojnë nga epshet. Pra, ai është perceptuesi i një shpalljeje aq të dëlirë, saqë thelbin e çështjes e shpjegon në hytbe (*ligjëratë*), brenda një parafrasi dhe depërton thellë në ndjenja.

Në periudhën e Uthmanit, *radijallahu anhu*, u përhapën shumë probleme, përlëshje dhe debitime. Njëra prej tyre ishte shkrimi i gjashtë kopjeve të Kuranit, sipas renditjeve të sureve që gjenden edhe sot dhe dërgimi i tyre nëpër qytetet kryesore. Mbledhja e kopjeve me shkrim të ndryshëm nga origjinali e djegia e tyre dhe sigurimi i një unifikimi në këtë çështje. Kështu, tashmë u krijua një libër Mus’haf zyrtar, përkundërt atyre që i kishin shkruar ndryshe dhe i kishin në duart e tyre e i lexonin. Edhe Aliu, *radijallahu anhu*, kishte shkruar një kopje nga vetja e tij sipas renditjes së shpalljes dhe e lexonte atë. Por në këtë çështje u pajtua me unanimitetin e dijetarëve. Faktikisht, një kundërshtim, po të kishte një aspekt të papranueshëm nga ana kuptimore, nuk do të qëndronte larg për të parashtruar kundërshtimin e tij duke e përfolur. Sepse çfarë kanë vepruar ata jerëz, e kanë bërë për hir të Allahut.

Ai ka qenë edhe këshilltari (*shkruesi, sekretari*) i shpalljes për Profetin, *salallahu alejhi ue selem*. U bë njeriu i parë që dinte dhe kishte dëgjuar shumë ajete. Ai qe dëshmitar në zbritjen e shpalljes dhe në sjelljen e saj nga Xhebraili, *alejhi selam*. Ai shkroi një tekst të rëndësishëm si Aktmarrëveshja e Paqes së Hudejbijes, nën dritën e nxënies së gjerë të Kuranit. Mori pjesë në të gjitha luftërat, duke përfshirë Bedrin, Uhudin, Hendekun dhe Hajberin, përveç betejës së Tebukut, sepse qëndroi në Medinë si përfaqësues i Profetit, *salallahu alejhi ue selem*. Madje, atij iu ngarkua detyra për të thyer idhujt që adhuronin fisi Evs, Hazrexh dhe Taj; përveç kësaj edhe idhujt që ndodheshin në Qabe pas çlirimit të Mekës.

Nuk ka asnjë fije dyshimi në lidhje me diturinë e Aliut, *radijallahu anhu*, ndaj Kuranit. Ai ka thënë: “Më pyesni mua për Librin e Allahut. Beto hem për Allahun, që unë di për çdo ajet të Kuranit, se në ç’kohë dhe për çfarë është zbritur. Sepse Zoti im më ka dhuruar një zemër që arsyeton dhe një gjuhë që bën shumë pyetje (*kërkon, hulumton shumë*).” Ky transmetim gjendet në shumë burime, me fjalë të ndryshme dhe me kuptim të njëjtë.

Aq të afërta i kishte lidhjet me Kuranin, saqë në vitin e 9-të Hixhri (631), u ngarkua me detyrën që të arrinte në Mina Ebu Bekirin, i cili ishte emëruar si udhëheqësi i haxhit dhe të lexonte shtatë ajetet e para të suretut-Teube, që sapo kishte zbritur. Që nga ai moment, po komunikohesh se myslimanët nuk mund të qëndronin bashkë me politeistët në haxh. Madje urdhërohej që të mos rrotullohej (*të mos bënte tauaf*) askush rreth Qabes, duke qenë lakuriq; të gjitha këto iu lanë si detyrë Aliut, *radijallahu anhu*, që t’i përcillte nga Profeti, *salallahu alejhi ue selem*.

Mosardhja e tij në kalifat pas vdekjes së Profetit, *salallahu alejhi ue selem*, nuk ndodhi aspak ngaqë kishte problem me aftësinë e tij Kuranore, por ka mundësi që Allahu ta ketë fshehur atë për në ditë të vështira. Në ditët më të mira, kur po zgjaste mbrojtja dhe zhvillimi i shtetit islam, për shkak

të situatës së Ebu Bekirit në aspektin e moshës, afërsisë, aftësisë, respektit, prejardhjes së tij nga Kurejshët dhe daljes kundër tyre, Aliu, *radijallahu anhu*, u tërhoq nga kandidatit kryesor për kalif. Edhe zgjedhja e Umerit, *radijallahu anhu*, si kalif mund të komentohet pak a shumë si vazhdimi i kësaj. Aliu, *radijallahu anhu*, i kishte ndihmuar që të dy në një farë mënyre. Madje, Aliu ishte ai që propozoi që dita kur emigroi Umeri, *radijallahu anhu*, të bëhej fillimi i historisë dhe i kalendarit të myslimanëve.

Ekzistojnë shumë tregime të ekzagjeruara rreth Aliut, *radijallahu anhu*, veçanërisht në literaturën Shi'ite. Madje, sipas tyre, ai kishte virtyte që do ta kishin zili edhe profetët. Edhe në kulturën islame, ekziston edhe një rrëfim nga gojëdhënat e njerëzve. Prapëseprapë, ai mbetet njeri i madh, edhe po të mos ekzistonin këto ekzagjerime. Shumica e dijetarëve Sunni bëjnë të ditur se ai ishte sahabi më i nderuar, nga aspekti i dijes. Omer Nasuhi Bilmen mendon se Aliu, *radijallahu anhu*, është më i afti nga të gjithë sahabët dhe kalifët për të dhënë gjykime të sakta. Edhe Aisheja, *radijallahu anha*, e cila e kundërshtoi atë, ia kaloi atij stafetën. Kur e pyeti dikush për fshirjen e mestit mbi mest, ajo iu përgjigj: "Për këtë pyet Aliun. Ai ka udhëtuar shumë me të Dërguarin e Allahut." Kjo tregon se ai ka qenë bashkë me të më shumë se çdokush dhe ka qenë dëshmitari më i besueshëm për transferimin e Kuranit në jetën e tij. Fjalën e Profetit, *salallahu alejhi ue selem*: "Unë jam qyteti i dijes, ndërsa Aliu është dera" e pohojnë shpesh shumë dijetarë Shi'i dhe Sunni.



Megjithatë, të vepros me logjikë dhe maturi, bën të nevojshme mos diskutimin me një injorancë që lëndon zemrën e tij. Një dashuri e artikuluar në këtë mënyrë, bëhet shkak për një strukturë patologjike mendore dhe kulturore, e cila shtrihet deri në një botkuptim të imazhit të Aliut pa Zot dhe pa Profet. Khunejd-i Bagdadi (v. 297/909), ka thënë se ai kishte një dije të mistershme ose të fshehtë, por për shkak të viteve të luftës, të cilave nuk u shpëtoi dot, nuk gjeti mundësinë të shpjegonte. Deri më sot, të gjitha këto pretendime nuk janë vërtetuar ende. Madje, përdorimi i Aliut, *radijallahu anhu*, për praktikën e gabuara të disa tarikateve është i papranueshëm. Faktikisht, konceptimi i "dijes së fshehtë" mendohet se i përket periudhës pas sahabëve.

Në të vërtetë, ai kishte thënë: "Dijeni se unë nuk jam një profet dhe as që më vjen ndonjë shpallje; por unë, me aq sa kam fuqi, veproj vetëm me Librin e Allahut dhe me sunetin e të Dërguarit të Tij." Një pjesë e madhe e dijetarëve janë të mendimit se është i pabazuar pretendimi se shumica e shkencave i atribuohen Aliut, *radijallahu anhu*.

Nuk ka asnjë fije dyshimi në lidhje me diturinë që Aliu, *radijallahu anhu*, kishte ndaj Kuranit. Ai ka thënë: "Më pyesni mua për Librin e Allahut. Betohem për Allahun, që unë di

për çdo ajet të Kuranit, se në ç'kohë dhe për çfarë është zbritur. Sepse Zoti im më ka dhuruar një zemër që arsye-ton dhe një gjuhë që bën shumë pyetje (*kërkon, hulumton shumë*). Ky transmetim gjendet në shumë burime, me fjalë të ndryshme dhe me kuptim të njëjtë.

Ata që pohojnë se ai ka qenë njëri prej atyre që kanë grumbulluar kopjet e Kuranit, janë unanimë se tregon edhe për ruajtjen e fjalës "xhem" - grumbulloj, mbledh. Është e natyrshme që ai të ketë përgatitur një Mus'haf personal. Ngaqë nuk ishte i shtypur dhe i botuar, ai e kishte mësuar përmendsh dhe i lexonte për vete ajetet sipas radhës së tyre të shpalljes.

Aliu, *radijallahu anhu*, ishte i preokupuar ta ndjente dhe përvetësonte Kuranin brenda një mesazhi hyjnor, përtej harxhimit të përpjekjeve mendore e logjike rreth tekstit të tij dhe ta kthente atë në një tekst të gjallë, jetik. Për këtë arsye, në *Musnedin* dhe në *Nehxhul Belaga* të Ibn-i Habelit, shprehje të tilla si: "të pasosh Librin e Allahut, të familjarizohesh me Kuranin" etj. tregojnë për këtë fragment.

Më shumë të dhëna ekzistojnë për Aliun, *radijallahu anhu*, nga aspekti i transmetimit të komenteve kuranore. Ai ka transmetuar rreth 700 komentime. Shumica e tyre janë rreth "esbab-i nuzul", shkakut të shpalljes së ajeteve. Në këtë periudhë kalifët ishin të qetë. Largimi i tyre prej komentimit nuk ishte për shkak se ishte e rrezikshme të flisje në emër të Allahut. Gjenerata e parë e myslimanëve ishte prezent bashkë me Profetin, *salallahu alejhi ue selem*, gjatë procesit të shpalljes dhe nuk ishte përballur me probleme në aspektin e kuptimit të drejtë

apo të gabuar të ajeteve.

Ndërsa tani, ne kemi një përpjekje për të kuptuar dhe komentuar teknikisht ajetet. Por vallë, si duhet t'i kuptojmë ajetet në ditët tona? Problemi i pasardhësve të sahabëve ishte se, po të ishte Profeti, *salallahu alejhi ue selem*, si do t'i vinte në jetë ajetet e Kuranit. Ata e shihnin me sytë e tyre se si i vinte në jetë ai ajetet, duke pasur një shembull të gjallë. Ishin të prirur të besonin dhe të kryenin atë që ishte e nevojshme, më tepër se sa të kuptonin. Shpallja nuk ishte si një dije nën urdhrat e një të pashpirti, i cili ngarendet nga libri në libër, nga simpoziumet në panele dhe nga bisedat në përcjelljen e tyre në tezat akademike. Ai që e dëgjon shpalljen, i beson asaj dhe e përjeton atë me bindje, pa menduar se sa do t'i kushtojë.

Gjithashtu, edhe Ibn Mes'udi thotë: "Ne e mësonim Kuranin përmendsh dhjetë e nga dhjetë ajete. Nëse nuk i përvetësonim këto dhjetë ajete, si nga aspekti teorik ashtu edhe nga ai praktik, atëherë nuk vazhdonim të mësonim ajete të tjera."

Arvanitët e diasporës mesjetare

Prof. dr. Selman Sheme

Shqiptarët e diasporës mesjetare e quajnë veten jo shqiptarë, si ata të trojeve etnike, por arbërorë, kurse nga grekët thirren arvanitë, ndryshe nga shqiptarët e Shqipërisë, të cilët i quajnë alvanos, alvani (alvanoj). Koha kur ata janë larguar prej atdheut të tyre historik dhe janë vendosur në Greqi vazhdon të trajtohet në historiografi. Shumë studiues mendojnë se zbritjet e para të popullsisë shqiptare në Greqi janë ato të shek. VI-VII, kur sllavët filluan dyndjet e tyre drejt jugut. Në këto rrethana, të trysnuar nga sllavët edhe shqiptarët zbritën në territoret jugore të Heladës.

Megjithatë, të gjithë historianët janë të mendimit se mërgimet masive kanë ndodhur gjatë pushtimit të Shqipërisë nga Stefan Dushani, në çerekun e dytë të shek. XIV. Me gjithë qëndresën aktive, masa të mëdha shqiptarësh u detyruan të largoheshin dhe të vendoseshin së bashku me familjet e tyre në Despotatin e Moresë (Peloponezit) dhe vise të tjera greke. Në vitin 1405, dokumentet arkivore dëshmojnë një zbritje masive shqiptarësh prej 10.000 vetësh me familje, gra, fëmijë e pasuri në zonën e Korintit.

Zhvendosja e popullsisë shqiptare nëpër trojet dhe hapësirat e Peloponezit janë vërejtur gjatë gjithë periudhës së shek XIV-XV. Sidomos gjatë sundimit otoman, në territoret e Peloponezit zbrit një valë tjetër e madhe emigrantësh shqiptarë nga rrethet e Prevezës, të Dibrës dhe nga zona e Myzeqesë.

Veç territoreve të Peloponezit, zona të tjera që tërhoqën një masë të madhe kolonësh shqiptarë në këta shekuj, ishin edhe territoret e Atikës (krahina dhe fshatrat rreth Athinës) dhe të Beotisë. Lidhur me popullsinë shqiptare të Athinës, konsulli francez F. Pukëvili, shkruan: "Në Athinë banojnë 4000 arvanitë, grekë 3000 dhe turq 3000 të tjerë". Vetë emri i lagjes "Plakë" (e cila

emërtohet kështu edhe sot e kësaj dite), për shumicën dërmuese të autorëve shpjegohet me gjuhën shqipe "plakë", e plakur e vjetër. E argumentojnë kështu, edhe sepse ky vend është konsideruar lagjja më plakë, më e vjetër, madje deri pas revolucionit të vitit 1821, shumë banorë të këtij qyteti e thërrisnin këtë lagje Athinë e vjetër.

Në këta shekuj, shqiptarët i gjejmë të shpërngulur dhe të vendosur edhe në territore të tjera. Të tillë janë ishujt e Egjeut, rreth Halkidhës, në tërë territorin e ishullit Eubea, në Cikladet, në ishujt Andros, Hidra, Specia, Poros, Salamina, Samos, Prava etj.

Valët e kolonizimit shqiptar në periudhën e mesjetës përfshinë edhe territoret e Greqisë Verilindore. Në shek. XIX, në këto zona gjendet e vendosur një masë e madhe emigrantësh shqiptarë, të ardhur nga Shqipëria, Epiri etj. Në terrenet e shenjta të malit Agjio Orosit, ku gjenden manastiret e famshme mesjetare, një pjesë e madhe e tyre kanë qenë manastire shqiptare. Kjo dëshmon se në zonën e Halqidhisë ka pasur një numër fshatrash me popullsi shqiptare.

Këto territore mbajnë në gjirin e tyre edhe mjaft monumente me vlera të pallogaritshme për kulturën shqiptare në përgjithësi dhe për artet figurative në veçanti. Në manastirin e Lavrës së Madhe, manastiri kryesor i këtyre vendeve të shpallura të shenjta, gjendet varri i njërit prej gjigantëve të muzikës së Bizantit, emri i Jan Kukuzelit, reformatori që bëri epokë në këto fusha. Në po këtë manastir dhe në mjaft të tjerë gjenden ikonat dhe afresket e kompozuar nga piktori i madh shqiptar Zografo dhe bijtë e tij. Në kupolën qendrore të Lavrës, me dorën e tij Zografoja, ky talent i papërsëritshëm i artit figurativ bizantin, ka lënë shënimin: "... tabloja është realizuar në kujtim të qytetit nga vij – Korçës".

Në dy shekujt e fundit një masë prej 14.000 banorësh (kolonë shqiptarë) u vendosën në fshatrat pranë Aleksandropullit dhe Ksanthit në kufi me Turqinë. Në këtë periudhë janë vendosur në fshatin Qytezë (Ibrik Tepe) edhe familjarët dhe të afërmit e Fan Nolit.

Sundimi turk në Shqipëri, Greqi dhe në gjithë Ballkanin shkaktoi një emigracion masiv të banorëve të këtyre viseve në pjesën jugore të Italisë. Grupe të tëra luftëtarësh antiosmanë, prijës dhe ushtarë të thjeshtë arvanitas, me familjet dhe fëmijët e tyre, largohen përtej detit, në Itali, pa e ditur se ky vend do të bëhej atdheu i tyre i dytë. Nga mesi i shek. XV (viti 1448) deri në fillim të shek XIX (1825), historianët llogarisin shtatë shpërngulje kryesore të arvanitasve. Shpërngulja masive e popullsisë arvanitase, që ndoshta llogaritet si ndër më të mëdhatë në territoret e Italisë së Jugut, është shpërngulja e katërt, e njohur me emrin e Moresë dhe të Koronit. Të ikurit prej këtyre trevave u vendosën në Bazilikatë, Shën Konstandin, Shën Pal në Pulje, në Sicili etj.

Emigrimi dhe vendosja e popullsisë arvanite në territoret e Italisë së Jugut ishte në rrethana më të favorshme, mbasi ajo gjente në këto anë bashkatdhetarë të tyre të ardhur aty më parë, që kishin krijuar kolonitë arbëreshe. Studimet gjenetike e shkencore në tërësi, dëshmojnë se pjesën më të madhe të emigracionit shqiptar në Italinë e Jugut e kanë dhënë hapësirat shqiptare nga Vlora në Prevezë, kështu që mund të thuhet se arvanitët dhe epirotët që emiguan në Itali, gjetën në kolonitë arbëreshe bashkëkrahinarët, në mos bashkëfshatarët e tyre.

Arvanitët përreth një shekulli, kishin themeluar në Greqi vendbanimet e tyre, kishin gjallëruar jetën, kishin lindur dhe kishin varrosur të parët e tyre. Të gjitha këto kujtime ata i morën me vete përtej detit, siç e dëshmojnë vargjet e këngës më të njohur arbëreshe "O e bukura More":

O e bukura More,
Që kur të lash,
Më nuk të pash.
Atje kam u zotin tatë,
Atje kam u nënën time,
Atje kam u tim vëlla.

Gjatë shek. XVII-XVIII, arvanitët e dy krahinave të Moresë, Bardhunitët e Lakonisë dhe Lalët e Elidës u islamizuan. Megjithatë, ata, së bashku me arvanitët e krishterë dhe me fqinjët grekë, morën pjesë në lëvizjet çlirimtare antiosmane dhe dhanë një kontribut të madh në fitoren e revolucionit grek për pavarësi. "Kontributi që dhanë arvanitët në këtë epokë, – shkruan Dh. Grillo, autor i monografisë *Arvanitët dhe shqiptarët në luftën çlirimtare të popullit grek*, – pa dyshim është i përmasave të veçanta. Kjo sa për pjesëmarrjen e tyre masive në betejat e ashpra, komandantët dhe udhëheqësit popullorë aktivë, sakrificat e pashembullta në betejat, ku vareshin fatet e popullit dhe të revolucionit dhe, mbi të gjitha, besnikëria e dhënë ndaj idealit të lirisë, së cilës ata i qëndruan legjendarë dhe të palëku-

ndur deri në fund..."

Një ndër studiuesit dhe historianët grekë më të njohur të shek. XIX, Furiqi, duke iu referuar vendit të tij, thotë: "Asnjë përfundim nuk mund të arrihet për he-lenizimin mesjetar, në qoftë se nuk studiohet me vëmendje dhe me hollësi ajo që ka të bëjë me popujt fqinjë dhe veçanërisht me popullsinë shqiptare, me të cilën populli grek jetoi pranë shekuj të tërë, luftoi bashkë me të, u pushtua dhe u çlirua bashkë me të, rron pranë me të dhe do të jetojë pranë me të."

Disa nga figurat qendrore të revolucionit grek qenë arvanitas. Ai që drejtoi, organizoi dhe bashkërendoi forcat kryengritëse në vatrat dhe përlëshjet më të mëdha e më të rëndësishme të kësaj epopeje, ishte arvaniti Teodor Kollokotroni. Ai i ka quajtur shqiptarët ortodoksë apo myslimanë përkrah tij në frontet e luftës "vëllezërit e mi të një gjaku." Teodor Kollokotroni e kishte origjinën nga lagja "Mëhallë" e Delvinës, e cila tanimë është zhdukur.

Një figurë tjetër e shquar e revolucionit grek për pavarësi ishte arvanitja Laskarina Bubulina (1771-1825). Së bashku me Kollokotronin, kryekomandantin e forcave kryengritëse, Bubulina përshkoi tërë Peloponezin, duke luftuar përkrah tij në tërë betejat e mëdha që u zhvilluan në këto anë. Figura të ndritura të revolucionit ishin dhe heroi i Mesollongjit, shqiptari nga Suli, Marko Boçari, dhe luftëtari arvanit i Peloponezit Ali Farmaqi.

Në revolucionin grek për pavarësi protagonistë kanë qenë edhe shqiptarët nga krahinat jugore, lindore, perëndimore dhe deri veriore të Shqipërisë. Në dokumentet historike të kohës, në betejën e Mesollongjit, që u bë simbol i qëndresës dhe i revolucionit grek, evidentohet një numër i madh luftëtarësh shqiptarë nga të gjitha anët e Shqipërisë, duke filluar nga Çamëria e deri në Shkodër e Korçë.

Por, me gjithë kontributin e madh që ata dhanë në fitoren e revolucionit, pas krijimit të shtetit grek, qarqet qeveritare të Athinës nuk u njohën arvanitasve të drejtat që u takonin.

Ndaj arvanitasve myslimanë u ndoq politika e shtrëngimit të tyre të

shpërnguleshin nga territori grek dhe të emigronin në Turqi, ndërsa ndaj arvanitasve të krishterë politika e helenizimit të tyre të plotë. Përçmimi dhe presionet për të penguar kultivimin dhe mësimin e gjuhës së të parëve, mungesa e literaturës në gjuhën amtare, trysnia e vazhdueshme e kulturës greke dhe presionet për të mohuar të vërtetat historike për origjinën dhe gjuhën e tyre, janë faktor që ndihmojnë procesin e asimilimit gjuhësor dhe kulturor në tërësi të arvanitëve. Këtij procesi i shërben edhe ndryshimi i emrave të fshatrave.

Me gjithë vështirësitë dhe dukuritë erozive të asimilimit, arvanitët kanë mundur ta ruajnë gjuhën amtare dhe kulturën e tyre të veçantë. Ata sot formojnë një pakicë etnike, që i ka ruajtur të gjitha elementet e kulturës së vet. Këtë kategorizim të arvanitëve të Greqisë e ka njohur publikisht GMHMR (Greek Monitor of Human and Minority Rights), i cili, në një trajtesë të botuar në dhjetor 1995, ka kërkuar që atyre t'u njihen të drejtat e shpallura nga "Karta Europiane për Gjuhët Rajonale ose Minoritare.

Sipas të dhënave të studiuesit arbresh Antonio Bellushi (viti 1994), del se në Greqi ka 645 fshatra arvanite të shpërndara si vijon. Në Greqinë kontinentale 177 fshatra, të cilat ndodhen në Atikë (85 fshatra) dhe Beoti (92 fshatra); në Peloponez 360 fshatra, të shpërndarë në këto rrethina, në Korint (107 fshatra), në Lakoni-Arkadi (34 fshatra), në Akajë (47 fshatra), në Elidi (13 fshatra), në Meseni (70 fshatra), në Argolidë-Naupl (82 fshatra) etj. Ndër ishujt e Egjeut vendin e parë e zë Eubeja (89 fshatra), Androsi (14 fshatra), kurse ishujt Hidra, Specia, Paros, Egjinë dhe Salaminë banoreshin krejtësisht nga arvanitët.

Fshatrat e arvanitëve, jo vetëm që mbulojnë zona të tëra, por ato vijnë deri në dyert e qytetit të Athinës dhe e rrethojnë atë nga të gjitha anët. Edhe pjesët periferike të qytetit, që janë lagje të tij, dikur kanë qenë fshatra arvanite. Kështu lagja "Varri", deri në vitin 1965 ka qenë fshat arvanit me të njëjtin emër; po kështu edhe lagjet "Qifisja", "Menidhi", "Kamateruja", "Dafini" etj. Edhe lagja më e njohur dhe më e vjetër, rrëzë Akropolit, që thirret lagja "Plakë", ka qenë e banuar nga arvanitët. Studiuesi A. Kolias na bën të njohur për të: "Arvanitët e parë që lanë traditat e tyre të vjetra dhe iu nënshtruan ndryshimit të karakterit, tipareve të tyre, janë arvanitët e Atikës dhe Akaisë". Por megjithatë, mbeti deri para pak vitesh kujtimi i vajzave të ashpra, të bukura dhe krenare të lagjes shqiptare "Plakë". Kjo lagje e shumëkënduar e Akropolit, ishte deri para pak vitesh një lagje thjesht arvanite. Nga plakjotët e vjetër arvanitë, pak pasardhës të tyre jetojnë edhe sot atje.

Mosasimilimin e arvanitëve do ta shohim tek "plakjotët" dhe "plakjotat" shqiptare të famshme, të cilave u kënduan jo vetëm për bukurinë, por edhe për krenarinë e tyre. Ishte një ishull i vogël brenda një pellgu të huaj për 150 vjet. Tregtarët e të gjitha llojeve zaptuan edhe lagjen "Plakë" dhe ësh-të e sigurt se do të rrënonin edhe vetë Akropolinë që të ndërtonin hotele tregtare e turistike.

Meqenëse në Greqi nuk është bërë regjistrimi i popullsisë arvanite, numri i saktë i tyre sot nuk dihet. Sipas gjeografit amerikan ISF Kromos, në vitin 1994 numri i popullsisë arvanite në Greqi arrinte në 1.600.000 banorë. Këtë shifër e pranon edhe shkrimtari arvanit G. Gerou.

Me gjithë pengesat që u janë krijuar, arvanitët bëjnë përpjekje për të ruajtur dhe kultivuar gjuhën dhe traditat e tyre etnokulturore. Ata kanë formuar disa shoqata kulturore si "Arvanikos Sindesmos Ellados", e cila boton kohë pas kohe revistën "Besa"; shoqatat "Kentro Arvanitikos Politisman" dhe "Arvanitikos Sillogos Ano Losion". Gjithashtu, janë bërë disa festivale folklorike.

Por këto manifestime etno-kulturore nuk e përballojnë dot presionin e administratës greke. Mbijetesa e këtyre pakicave, të cilat nuk kanë synime politike, nacionaliste, nuk është vetëm në interes të arvanitëve, por edhe të larmisë kulturore, që është një dëshmi e historisë së lashtë të Ballkanit.

Me gjithë pengesat që u janë krijuar, arvanitët bëjnë përpjekje për të ruajtur dhe kultivuar gjuhën dhe traditat e tyre etnokulturore.

Ajeti që ka zbritur i fundit

Allahu Teala thotë:

“Ruajuni asaj Dite që do të ktheheni te Allahu, kur çdokujt do t’i jepet ajo që ka fituar dhe askujt nuk do t’i bëhet padrejtësi.” (el-Bakara, 281.)

Ibn Abbasi, radijallahu anhu, transmeton: “Ky është ajeti që ka zbritur i fundit. I Nderuari ynë, sallallahu alejhi ve sellem, ka ndërruar jetë 7, 9, 21 ose 81 ditë pasi ka zbritur ky ajet. Xhebraili i ka thënë të Nderuarit tonë (s.a.s.): Këtë ajet vendose pas ajetit të 280 të sures el-Bakara. Ky ajet është vendosur ndërmjet ajetit të borxhit dhe ajetit të kamatës. Kështu, largimi nga kamata u kategorizua edhe më shumë.”

Transmetohet se i Dërguari i Allahut, sallallahu alejhi ve sellem, ka lindur ditën e hënë, është dërguar pejgamber ditën e hënë, ka hyrë në Medinë ditën e hënë dhe ka ndërruar jetë ditën e hënë. Tetëmbëdhjetë ditë ka qëndruar i shtrirë në shtrat si i sëmurë. Sahabët e vizitonin atë vazhdimisht. Fjala e fundit që ka thënë i Nderuari ynë, sallallahu alejhi ve sellem, është:

“Kini kujdes namazin dhe silluni mirë me shërbëtorët tuaj! Kini kujdes namazin! Ne kemi ardhur nga Allahu dhe tani po shkojmë te Ai.”

Allahu i Madhëruar ka thënë:

“Ne nuk të kemi dërguar ty (o Muhamed), veçse si mëshirë për botët.” (el-Enbija, 107.)

Duhet ta dimë mirë se Allahu i Madhëruar, në ajetin që ka zbritur të fundit, ka përmbledhur atë që ka zbritur në Kuran dhe këtë ajet e ka bërë përfundues të shpalljes dhe të zbritjes. Kështu, librat që ua pati zbritur pejgamberëve të mëparshëm, i ka përmbledhur në Kuran.

Siç është i Nderuari ynë, sallallahu alejhi ve se-

llem, pejgamberi i fundit (vula e pejgamberëve), edhe librin që ia zbriti atij, Allahu e ka bërë librin e fundit. Po ashtu, te i Nderuari ynë, sallallahu alejhi ve sellem, ka përmbledhur moralin e të gjithë pejgamberëve.

O Mysliman! Dije mirë, se të shprehurit në lidhje me njeriun dhe përmbledhja e të gjithë librave që kanë zbritur, kanë dy kuptime:

I pari: shpëtimi i njeriut nga gradat e ulëta,

I dyti: arritja e shpëtimit me grada të larta.

Shpëtimi i njeriut është dalja e tij nga gradat e ulëta. Këto janë shtatë: kufri, shirku, injoranca, mëkati, morali i keq, perdet e cilësive dhe perdja e vetes.

Ndërsa arritja e shpëtimit është lartësimi i tij drejt gradave të larta. Këto grada të larta janë tetë: njohja e Allahut, njësimi i Tij, dija, bindja, morali i bukur, kënaqësia e Allahut, largimi nga egoizmi dhe nënshtrimi ndaj Allahut.

Ja këto, shkurtimisht tregojnë:

Fjala “mbrohuni” është një fjalë që përmbledh çdo gjë në lidhje me përpjekjen njerëzore, sepse devotshmëri do të thotë që të largohesh nga çdo gjë që të largon nga Allahu Teala dhe të bësh çdo gjë që të afron te Ai. Argument për këtë është kjo fjalë e të Nderuarit tonë, sallallahu alejhi ve sellem:

“Esenca e devotshmërisë është fjala e Allahut Teala: **“Me të vërtetë Allahu urdhëron për drejtësi dhe mirësi.”**

Sipas këtij koncepti, të largohesh nga gradat e ulëta dhe të lartësohesh në gradat të larta, hyn brenda fjalës “devotshmëri”.

A photograph of a person wearing a turban, sitting on the floor of a long, dimly lit prison corridor. The corridor has high ceilings with arched windows and rows of cell doors on both sides. The person is looking down at their hands.

JO ÇDOKUSH QË HYN NË BURG *është i burgosur*

Mustafa Erish

Aheb b. Munebih ka qenë një evlija nga Jemeni. U përkiste dijetarëve të mëdhenj të brezit të tabiinëve dhe kreu detyrën e kadiut në Sana. Lindi në Sana në vitin 645 dhe vdiq në vitin 741.

Ky evlia lexonte shumë libra, si dhe studionte historinë e popujve dhe pejgamberëve të mëparshëm, aq sa u dallua si personi më i informuar në lidhje me këto tema. Kjo është edhe arsyeja përse në veprat burimore citohen shpesh herë fjalët dhe këshillat e këtij personaliteti.

Në tefsirin Ruhul Bejan citohen shumë fjalë dhe këshilla të përcjella nga ky personalitet. Disa prej këshillave dhe fjalëve të urta të këtij personaliteti, që do të bëhen mësim për ne, janë edhe këto të mëposhtmet:

“Një dijetar hebre pati mbledhur shtatëdhjetë sëndukë me libra diturie. Secili prej tyre ishte shtatëdhjetë arshun i lartë.”

Ja se çfarë u shpalli Allahu i Lartësuar pejgamberëve të asaj kohe, në lidhje me atë person:

“Për sa kohë të kesh këto tri zakone të mbrapshta, nuk do të bëjë dobi dituria jote, edhe sikur t’i vendosësh palë mbi njëra-tjetrën librat e diturisë. Këto

tri zakone janë:

- 1- Dashuria për këtë botë,
- 2- Miqësia me shejtanin,
- 3- Shtypja e myslimanëve.”

Në lidhje me këtë çështje edhe Ismail Haki Bursevi ka thënë:

“Dhe faraoni e dinte shumë mirë se Musai qe dërguar si profet. Ishte dashuria e tij për këtë botë dhe pasioni i tij për dyfytirësi, që e kishin kapluar të tërin, që ai të mos vepronte në përputhje me atë që dinte. Dituria nuk i vlente për asgjë.”

Po kështu edhe shejtani e dinte si qëndronte e vërteta me profetin Adem.

Hebrenjtë e dinin shumë mirë se do të vinte profeti i fundit dhe i njihnin shenjat e tij të profetësisë, në sajë të Tevratit.

Vetëm dituria nuk i bëri të lumtur dhe nuk i shpëtoi ata.

Në qoftë se ata do t'i dorëzoheshin të vërtetës që njihnin dhe nuk do të binin brenda dashurisë së egos, si dhe të vepronin sipas këshillave që

dëgjonin, do të kishin shpëtuar.

Ja se si e shpreh hazreti Mevlana në veprën e tij Mesnevi, situatën e njerëzve që dashurohen me veten dhe egon e tyre dhe nuk ua vënë veshin këshillave:

Qindra herë të përpiqet dhe të lodhet ligjëruesi,

Dëgjuesi duhet të ketë vesh për të dëgjuar dhe për të pranuar.

Mundohesh me qindra mënyra të këshillosh të tjerët sadopak,

Por fjala jote nuk u shkon në vesh.

Njeriu këmbëngulës që nuk pranon të dëgjojë,

Qindra njerëz që i flasin, i lë pa gojë.

A mund të ketë më këshillues të mirë dhe fjalëmbël sesa profetët,

Saqë fjala e tyre ndikonte edhe mbi gurin?

Guri dhe mali i dëgjuan fjalët e tyre dhe mbetën të mahnitur,

Por njeriu fatkeq as këtë nuk e arriti.

Zemrat që zhyten në dashurinë për veten,

Merituan të quhen edhe "më të forta se gurët."
(Bakara, 2/74.)

Vehb bin Munebih shpjegon se, po të përmbli-dhet shkurtimisht ajo që ka mësuar nga librat që ka lexuar, konsiston në këto gjëra:

"Kjo botë është plaçkë lufte për të zgjuarit, për-humbje (gaflët) dhe mashtrim për injorantët. Pro-fetët dhe evlijatë jetuan në këtë botë, por nuk u dhanë pas saj, as nuk u mashtruan pas bukurive të saj kalimtare."

Thonë se jo çdokush që hyn në burg është i bur-gosur, përkundrazi ka nga ata që hyjnë në burg për të nxjerrë prej aty të burgosur e penduar dhe për të shpëtuar skllëvërit e gjynahut.

Ja pra, profetët dhe evlijatë që i pasojnë ata, kanë ardhur në universin e ekzistencës, vetëm që të shpëtojnë shpirtrat e robëruar brenda burgut të kësaj bote.

Ashtu siç ndodh me një të burgosur që duhet t'i bindet atij që hyn në burg për ta shpëtuar atë ashtu edhe ata që ndjekin rrugën e profetëve dhe trashëgimtarëve të tyre shpirtërorë dalin jashtë burgut të kësaj bote dhe shpëtojnë prej saj.

Kur e pyetën Vehbin se cili person është më lart se tjetri kur të dy kryejnë shumë adhurime fetare, ai u përgjigj:

- Më lart mes tyre është personi që i shërben më shumë njerëzve, që urdhëron më shumë për mirë dhe ndalon më shumë nga e keqja.

Një këshillë tjetër e tij e vlefshme është edhe kjo: "Shejtani mund t'i bëjë ba-llë qindra mijëra injorantë-ve dhe të triumfojë mbi ta duke i çuar në drejtimin që ai dëshiron. Vetëm me një

të ditur nuk mund ta bëjë këtë gjë. Para dijetarit, shejtani është i pafuqishëm, sepse e ka të vështirë ta mashtrojë atë dhe ta çojë nga dëshiron."

Zoti na ndihmoftë të mos kryejmë punë të mbrapshta, të burgosemi në burgun kësaj bote, të mos biem në kurthin e shejtanit të mallkuar që u thye para egos së tij.

Na bëftë të mundur të ndjekim gjurmët e pro-fetit dhe trashëgimtarëve të tij shpirtërorë dhe të përfitojmë nga këshillat e tyre sa më shumë.

Amin!





FOTOJA E MUAJIT

XHAMIA E PEQINIT, 1925



Djelmoshat që i besuan Allahut

Razije Tekgyl

Djelmoshat që sfiduan kohën, duke u rebeluar kundër paganizmit, shkatërrues të vlerave hyjnore, njihen në terminologjinë fetare si "Ashabul-Kehf". Në Kuranin e shenjtë, ata përshkruhen me nderime dhe kosiderata të larta **"Ata ishin djelmosha që besonin në Zotin e tyre dhe Ne i forcuam në rrugën e drejtë."** Përsa i përket numrit, kohës dhe vendit ku kanë jetuar, ekzistojnë pikëpamje të ndryshme. Qëllimi i tregimit nuk është dhënia e informacionit historik, por paraqitja e qëndrimit fisnik dhe të palëkundur që mbajtën këta djelmosha përballë presionit të fortë të gjithë shoqërisë politeiste. Një reagim i tillë plot krenari mund të burojë vetëm nga një iman i sinqertë e i rrënjosur thellë në zemër. Një zemër e nënshtruar plotësisht ndaj Allahut qëndron e palëkundur përballë çdo lloj vështirësie apo joshjeje tokësore e të përkohshme. Pyetjes së mbretit të asaj kohe Dakjanusit: "Kush është Zoti juaj?", këta djelmosha besimplotë iu përgjigjën në mënyrë të prerë dhe të sigurt: **"Zoti ynë është Zoti i qiejve dhe i Tokës."** Në këtë mënyrë shprehën bindshëm dhe qartë identitetin e tyre, duke shpallur distancimin

e plotë të tyre nga idhujtaria politeiste dhe çdo gjë që ka lidhje me të.

Të sfidosh realitetin, në një kohë kur idhujtaria mbisundon çdo pjesë të shoqërisë, duke u ndjekur dhe mbrojtur me një fanatizëm të verbëruar nga çdo anëtar i saj...

Kurani, i cili ka zbritur për të ndarë të vërtetën nga gënjeshtria, përmend me detaje personalitete shembullore, si Ibrahim (a.s.), me qëndrimin krenar përballë mbretit mizor apo si Jusuf (a.s.), i cili triumfoi me dinjitet mbi tundimin e imoralitetit.

Jeta kuptimplote e këtyre djemve guximtarë, të cilët nuk ishin pejgamberë, është mësim dhe udhërrëfyes i çmueshëm për të gjithë brezat pasardhës në çdo periudhë historike. Jeta e tyre është më tepër se një pishtar që ndriçon ambientin përreth. Ata u përpoqën me ç'mundën për të përhapur dritën jetëdhënëse të tevhidit. Kjo përpjekje e tyre është shumë domethënëse për ata që mendojnë për botën tjetër, siç mendojnë për jetën tokësore.

Dihet tashmë se si e harxhojnë të rinjtë periudhën më të bukur dhe aktive të jetës së tyre dhe nën udhëheqjen e kujt prijësi e kanë dorëzuar jetën. Sot gjendemi përballë një turme të rinjsh melankolikë që nuk njeh historinë, kulturën dhe vlerat njerëzore, madje i mohon me forcë këto vlera. Ky grup të rinjsh, me kalimin e kohës ka arritur përmasat e një rreziku potencial për shoqërinë. Ankimi i të gjithë prindërve për fëmijët e tyre, ndërsa janë shkaktarët kryesorë për gjendjen e tyre të mjerueshme, është një paradoks mjaft interesant.

Sot jemi ballë për ballë me prindër që bëjnë përpjekje titanike, gjoja për të garantuar të ardhmen e fëmijëve, por me keqardhje mund të themi se po e shkatërrojnë të ardhmen e tyre, pa filluar akoma. Me pretendimin se po i shpëtojnë fëmijët, po i hedhin me duart e veta në zjarrin përvëlues të materializmit, duke shkatërruar lumturinë e përjetshme të tyre. Për të rritur prestigjin e vet, përdorin fëmijët e tyre. Ngaqë në jetën e tyre nuk kanë realizuar asgjë, mburren me aftësitë e fëmijëve dhe përpiqen të ekzistojnë nën hijen e tyre.

Është e dhembshme kur shikon pasionin e tepëruar të myslimanëve ndaj kësaj bote. Pyes veten: kjo gjendje buron nga që myslimanët nuk i lexojnë urdhrat e Kuranit apo, megjithëse i kuptojnë, kanë rënë pre e dëshirave dhe epsheve. Fëmijët për të cilët po flasim, janë fëmijë të prindërve myslimanë. Ku është gabimi që po sjell shtimin e prindërve, të cilët po bëhen vrasës të fëmijëve të tyre? Si është e mundur që fëmijët, të lindur me natyrshmëri të pastër, braktisen nga prindërit e tyre në kopenë e ujqërve? A nuk duhej të ishte manteli i devotshmërisë një mburojë për ta? Përse fëmijët që rrjedhin prej familjeve besimtare po manifestojnë gjithnjë e më tepër sjellje të papëlqyeshme? Përse nuk nxirret mësim prej disa përvojave të hidhura? Si i lënë fëmijët me kaq dëshirë në dorën e një sistemi arsimor që synon shpëlarjen e trurit të të rinjve, nëpërmjet rrënimit të trashëgimisë së vlerave shpirtërore.

Me ndryshimin e madh që ka pësuar në mendësi dhe ndjesi kjo gjeneratë, mendoj se nuk e ekzagjeroj po të them se ka marrë një rrugë pa krye. Si Neroni që dogji Romën për hobi edhe në mesin tonë po rriten adoleshentë që, ku ta di për çfarë doktrine apo ideali, fitojnë cilësinë "vrasës". Këta të

rinj, që nuk janë pajisur me dije dhe nuk veprojnë sipas arsyes së shëndoshë, janë si Donkishoti, aventurierë, ëndërrimtarë të ekzaltuar që nuk i njohin ligjësitë e vërteta të jetës, duke këmbëngulur në veprime që bien ndesh me logjikën më të thjeshtë. Kësaj rinie pasive dhe të përhumbur i duhen ndriçuar zemrat me dritën e islamit. Kjo rini duhet ta ndjejë rrënkethjen hyjnore. Çfarë dallimi kemi ne nga Hamleti, nëse mendojmë se zgjidhja e vetme është kthimi nga Kurani dhe, nga ana tjetër, nuk vihem në lëvizje për ta jetësuar. Nëse nuk i përvetësojmë siç duhet ajetet kuranore që na drejtohen pikërisht neve dhe t'i pasqyrojmë në sjelljet tona të përditshme, atëherë është me vend fjala e mendimtarit të shquar pakistanez Muhamed Ikbali, i cili thotë: "Është marrëzi të lexosh tefsiret e komentatorëve të famshëm të Kuranit." Myslimani nuk duhet ta pranojë këtë gjendje, i zhytur në indiferentizëm. Prindi mysliman duhet ta informojë fëmijën për personalitetet shembullore islame, sepse islami synon formimin e një njeriu model. A po edukohen sot personalitete shembullore, si Ibrahim (a.s.), që të thyejnë normat johyjnore që njeriu i sotëm i konsideron të shenjta apo si Jusuf (a.s.), që përballë tundimeve imorale të thotë: "Allahu më ruajtë!" (Jusuf/23.) ose si Musai (a.s.), i cili, përballë padrejtësive pa fund nuk u dorëzua, por punoi pa u lodhur për të mbajtur drejtësinë në këmbë.

Sot përballemi me turma njerëzish, të cilët u ngjajnë statujave që nuk reagojnë ndaj asnjë lloji ngacmimi.

Këto profile njerëzish që janë bërë një lëmsh i madh në shoqërinë tonë, përmenden me admirim nga ana e shoqërisë. Kjo tregon se kanë humbur aftësitë opozitare dhe gjithkush shikon interesin e vet. Në asnjë kohë dhe në asnjë mënyrë imani nuk i ka pranuar sjelljet dhe veprimet e kufrit, ndërsa sot besimtarët bashkëjetojnë me të. Si munden myslimanët ta anashkalojnë këtë realitet të hidhur, duke u treguar kaq indiferentë. Ne si myslimanë duhet të jemi të ndërgjegjshëm për përgjegjësinë që kemi për të kontribuar në ndryshimin e përmirësimin e gjendjes së mjerueshme në të cilën ndodhet shoqëria dhe jo të mburremi me atë që kanë bërë të parët tanë. Më së paku, ne si besimtarë duhet të jemi të vetëdijshëm që ky sistem jete nuk përputhet fare me parimet e islamit.

Atashimi si indikator

Ma. Fatjona Haka

Ky artikull është ndërtuar mbi një studim, i cili kishte për qëllim të gjente mënyrën se si ndikon atashimi në formimin e shoqërisë tek fëmijët e institucionalizuar nga tetë në dhjetë vjeç.

Atashimi është lidhja e posaçme që krijohet mes foshnjës (dhe më vonë fëmijës) dhe personit të tij përkujdesës. Ai është parashikues i llojit të marrëdhënieve të mëvonshme mbi bazën e përvojave të hershme të përftuara prej tij, pra është një lidhje simbolike. Atashimi klasifikohet i sigurt apo i shëndetshëm, kur ofron siguri e cila është e parashikueshme dhe e qëndrueshme. Në të kundërt, quhet i pashëndetshëm, duke u klasifikuar si i pasigurt ose shmangës.

Kësisoj, është bërë një përpjekje për ta studiuar atë nga një pikëpamje interesante në kuptimin studimor, tek fëmijët e institucionalizuar. Gjithashtu, duhet theksuar se ata janë një realitet i përhershëm dhe i pashmangshëm.

Bashkëngjitur me çështjen qendrore të atashimit ndodhet shoqëria, e cila është përzgjedhur për t'u studiuar, për shkak të tipareve kolektive të jetës së fëmijëve të institucionalizuar.

Mosha tetë deri në dhjetë vjeç e fëmijëve është e rëndësishme në këtë studim, për shkak të tipa-

reve zhvillimore të fëmijërisë së mesme (fëmijëria e mesme përkon me periudhën nga gjashtë, në dhjetë vjeç). Gjatë kësaj periudhe vëmendja e fëmijëve fokusohet tek mësimi i aftësive shoqërore (Boeree, 2004). Sfera sociale e fëmijës në këtë moshë përfshin një gamë të gjerë personash, prindër, mësues, shokë dhe komunitetin në kuptimin e gjerë të fjalës.

Ndërkaq, për fëmijët e institucionalizuar çështja qëndron ndryshe. Ata rriten në një mjedis, veçoritë e të cilit janë të ndryshme nga ato të fëmijëve të rritur në familje me së paku njërin prej prindërve. Më e rëndësishme në këtë kontekst është rritja me shumë kujdestarë njëherësh, të cilët nuk kanë vëmendje të posaçme tek një fëmijë, por tek disa njëherësh dhe që zëvendësojnë njëri-tjetrin sipas orareve të punës.

Nisur nga kjo, studimi pati synim të gjente nëse **trauma e braktisjes shkakton krijimin e llojit shmangës të atashimit, duke sjellë si rrjedhojë formimin e një shoqërie të paqëndrueshme të fëmijëve të institucionalizuar të kësaj moshe.**

Sigurisht, mbështetur në variablat e tjera, u pa nëse brenda po këtij stadi moshor ka ndonjë ndryshim përsa i takon kësaj çështjeje, nëse gjinia është përcaktuese e ndryshimeve në formimin e shoqë-

risë pas braktisjes në institucione, nëse të qenët jetimë socialë ose biologjikë krijon ndryshime, nëse rendi i lindjes dhe prania e motrave dhe vëllezërve të tjerë ka ndonjë ndikim në këtë çështje dhe cili është ky. Po ashtu tejet interesant ka qenë studimi i ndikimit të periudhës së institucionalizimit deri në momentin e zhvillimit të studimit.

Duhet mbajtur parasysh se një pjesë e fëmijëve braktisen që në lindje, ndërsa të tjerë më vonë.

Në këtë pikë, shumë pyetje mund të lindin lidhur me kuptimin e braktisjes. Është e vërtetë se arsyet e institucionalizimit të fëmijëve janë të ndryshme. Në këtë kontekst duhet pranuar se jo të gjithë prindërit dëshirojnë t'i braktisin fëmijët e tyre. Nga kjo lind një pyetje e re. Sa është në gjendje fëmija t'i kuptojë drejt arsyet e prindit/prindërve dhe t'i pranojë ato pa u ndjerë i refuzuar, i zemëruar si rrjedhojë e kësaj dhe akoma më në thellësi, i lënduar?

Nga rezultatet e seksionit pararendës, vërehet se shumica dërrmuese e të pyeturve në jetimoren e Shkodrës (83%) shfaqin atashim shmangës.

Ky rezultat që vërteton hipotezën e studimit, nuk ishte i papritur, për shkak se këta fëmijë, duke e përballuar jetën të vetëm që në vogëli, përshtasin ato forma bashkëveprimi që ua mbajnë ankthin në një nivel të përballueshëm për ta, mësojnë të shmangin aktivizimin e sistemit atashues që për ta do të thotë ankth dhe dëshpërim. (Sulstarova, 2010).

Nivele të larta të shmangies vërehen në marrëdhëniet me të tjerët, por edhe në konceptimin e jetës në tërësi.

Kështu për shembull, bie në sy rubrika e emërtuar "Botëkuptimi", ku të gjithë respondentët rezultojnë shmangës. Kjo tregon më së miri se pikëpamja e tyre për jetën, për shkak të arsyeve të lartpërmendura, është ajo e një personi që e sheh veten të distancuar për shkak se, siç shpjegon Bolbi (1969-1989), përvojat jetësore të lidhura me përkujdesjen, brendësohen dhe formojnë strategjitë vetjake të çdo personi. Ndryshe, Bolbi i emërton këto modele të brendshme funksionuese.

Rezultat të njëjtë me pararendësin jep edhe rubrika e vetëkontrollit, që shfaq kështu mënyrën se si zbatohet në praktikë strategjia për të kuptuarin e botës.

Rezultate me prirje të lartë shmangëse kanë dhënë edhe rubrikat e agresionit, gjendjes së vetmisë dhe nivelit të ankthit që janë në vazhden e logjikës së mësipërme.

Ndryshe shfaqen rubrikat e vetëbesimit dhe të vetëvlerësimit. Rezultatet e tyre tregojnë për një lloj të pasigurt atashimi, përse u takon këtyre elementëve.

Duke qenë se bëhet fjalë për moshën e fëmijërisë së mesme, e cila orientohet më së shumti nga loja dhe bashkëveprimi me moshatarët, imazhi për veten është thelbësor për fillimin e këtij bashkëveprimi.

Sa është në gjendje fëmija t'i kuptojë drejt arsyet e prindit/prindërve dhe t'i pranojë ato pa u ndjerë i refuzuar, i zemëruar si rrjedhojë e kësaj dhe akoma më në thellësi, i lënduar?

Siç parashikohej në fillim, shoqëria formohet në baza të pasigurta, marrëdhëniet mes shokëve nuk janë të qëndrueshme dhe nuk mbështeten në vlera e në vlerësimin e tipareve të personalitetit.

Në të kundërt, shoqëria formohet dhe zhvillohet më së shumti në sajë të interesit që buron prej saj, në bazë të përfitimit që ajo sjell.

Në jo pak raste përfitimi lidhet me marrjen e një mbrojtjeje, të sigurimit të një statusi më të mirë brenda grupit. Ka të bëjë më tepër me formimin e aleancave me përfitim të ndërsjelltë, sesa me ndarjen e tipareve të përbashkëta.

Ndërkaq, nga instrumentët dolën edhe tipare të tjera të formimit të shoqërisë, për të cilat marrëdhënia atashuese shërben si indikator. Ato kanë të bëjnë me mungesën e nismës vetjake, me zemërimin e shpeshtë dhe strategjitë distancuese të ndjekura pas kësaj, me vetëvlerësimin dhe vetëbesimin e lëkundur, përse i takon hyrjes në marrëdhënie të reja dhe me botëkuptimin e varfër dhe shpesh të çinterësuar të tyre, çka përdoret edhe në marrëdhëniet e shoqërisë.

Rendi i lindjes dhe numri i motrave dhe vëllezërve, nuk ka ndikim të ndjeshëm në këtë mes dhe ndryshimet mes subjekteve janë në këtë rast thjesht

individuale. Sidoqoftë, duhet pranuar kjo, më së shumti falë vëzhgimeve, se lidhja emocionale mes vëllezërve dhe motrave ka të dukshme një ndjenjë mbrojtjeje të më të mëdhenjve për më të vegjlit, tipike për këta fëmijë.

Është vështirë të përcaktohet nëse të qenët jetim biologjik ose social i fëmijës sjell ndryshime, për shkak të këtij faktori. Në të vërtetë, nuk është arritur në një përfundim lidhur me këtë. Instrumentet matës nuk japin dallime të dukshme, por nga vëzhgimi lindin mjaft të panjohura. Nga një anë, vizitat e të afërmeve, përfshirë prindërit, i kontribuojnë reduktimit të ndjenjës së lëndimit, por në të njëjtën kohë, jetimet socialë mund të shfaqin zemërim latent dhe izolim më të madh social se jetimet biologjike.

Është e rëndësishme të pohohet se studimi në fjalë mat vetëm prirjen e llojit të atashimit, por jo masën ku ndodhet personi brenda këtij lloji. Personat luhaten mes shkallëve të ndryshme të shmangies, pasigurisë ose të të pasurit atashim të shëndetshëm.

Një çështje për t'u trajtuar është trajnimi profesional i kujdestareve në veçanti dhe i stafit të jetimoreve në tërësi. Sikurse dihet, një numër i konsiderueshëm i patologjive burojnë nga mungesa e atashimit, prandaj është shumë e rëndësishme që këta fëmijë të kenë një marrëdhënie atashuese sa më të shëndetshme të jetë e mundur me kujdestaret e tyre.

Që këtu mund të rimerret edhe një herë çështja e atashimit me shumë kujdestarë, madje edhe nëse përkushtimi i tyre është maksimal. Pavarësisht se nuk kam ndonjë qëndrim të kundërt me atë që ofron literatura bashkëkohore, periudha e këtij studimi ka ngritur një pikëpyetje që ka të bëjë me lidhjen biologjike ose jo të fëmijës me personin përkujdesës. Siç shkruan Uinikoti, ngjizja e marrëdhënies atashuese zë fill që në shtatzani, ndërsa Kozolinoja pohon se tingujt e zërit të nënës foshnja i mëson që pa lindur dhe se ata shërbejnë për reduktimin e ankthit në ardhjen e tij në jetë. Po kur kujdestari parësor nuk është nëna?

Duket të jetë i vlefshëm diskutimi i mënyrës se si

përrjetohej ankthi tek fëmijët e institucionalizuar, pavarësisht llojit të atashimit.

Në këtë studim janë përfshirë dymbëdhjetë fëmijë, dhjetë nga të cilët kanë rezultuar me atashim shmangës, njëri i pasigurt dhe një i fundit me atashim të shëndetshëm.

Çuditërisht, niveli i ankthit të përjetuar rezulton të jetë i njëjtë, në një kohë që pritshmëria ishte që individët e pasigurt të kishin më shumë ankth, krahasuar me ata shmangës.

Sipas Frojdit (1926), ankthi është reagimi ndaj rrezikut ose paraprirja ndaj tij. Pra, ai është një frikë që del në plan të parë.

Këta fëmijë ndodhen nën presionin e vazhdueshëm të autoritetit drejtues, shpeshherë ndëshkues apo më keq në disa raste, mospërfillës. Megjithatë,

rreziku i autoritetit kanoset edhe nga burime të tjera, nga shokët me të cilët bashkëndajnë hapësirën dhe aktivitetet. E gjitha serviret si mënyra e duhur për çfarë është e drejtë e çfarë jo, çfarë është e pranueshme në mjedisin e tyre e çfarë jo. Në fakt, kjo formë kënaq vetëm nevojat e një pjese të vogël, të atyre që arrijnë të imponohen më mirë, të tjerët e përjetojnë këtë me frikë, pasiguri dhe zemërim. Është pothuajse shumë interesan-

te mungesa e korrelimit mes nivelit të agresionit dhe nivelit të ankthit. Kjo meriton një diskutim më vete. Ankthi është, në kuptimin parësor, një frikë e brendësuar që del në plan të parë. Strategjia e këtyre fëmijëve është shmangia nga të tjerët, sepse në këtë formë mund të mbajnë nën kontroll burimin e frikës. Kjo, duket i pengon të përfshihen në situata të dhunshme. Ndërkaq, niveli i lartë i agresionit në vetvete mund të shpjegohet me cënimin e drejtpërdrejtë të hapësirës dhe interesave vetjake dhe me faktin se, siç u shtjellua edhe shmangia ka nivele të caktuara që priren në disa raste të shkojnë drejt pasigurisë. Gjithashtu, dimë se situatat e mungesës së komfortit dhe qetësisë janë të përditshme dhe si shmangësit, ashtu edhe ata me atashim të pasigurt, e kanë një mënyrë reagimi kundrejt kushteve të tilla, paçka se të ndryshme nga njëri-tjetri.

Ankthi është, në kuptimin parësor, një frikë e brendësuar që del në plan të parë. Strategjia e këtyre fëmijëve është shmangia nga të tjerët, sepse në këtë formë mund të mbajnë nën kontroll burimin e frikës.

Shkaqet e zbritjes së Kuranit

Ma. Gilman Kazazi

Kurani nuk është shpallur përnjëherë. Shpallja e tij vazhdoi afro 23 vjet. Një pjesë e tekstit kuranor është shpallur si përgjigje e shumë pyetjeve, të cilat i parashtröheshin Muhamedit (a.s.). Një pjesë tjetër është shpallur pa shkaqe të veçanta. Me termin *"shkaku i zbritjes"* kemi për qëllim: **ato pyetje apo ngjarje që kanë ndodhur në kohën e shpalljes së Kuranit, dhe kanë qenë shkak për zbritjen e një ajeti, disa ajeteve ose një sureje të plotë.**

Shembuj sqarues për përkufizimin e lartpërmendur:

1. Shkaku për zbritjen e ajetit 43 të sures En-Nisa: *"O besimtarë, mos u falni kur jeni të dehur, deri sa nuk dini se çka thoni, ..."*

Abdurrahman ibn Auf (r.a.) kishte përgatitur ca ushqim dhe ftoi disa nga shokët e Pejgamberit me këtë rast. Mbasi ngrënë dhe pinë ata u dehën, alkoli nuk ishte ndaluar akoma. Kur erdhi koha e namazit, zgjodhën për imam në namaz Aliun (r.a.). Aliu duke qenë i dehur, nën ndikimin e alkoolit gabo i në këndimin e Kuranit në suren El-Kafirun. Kjo ngjarje ka qenë shkak për zbritjen e ajetit të mësipërm.¹

2. Shkak për zbritjen e ajetit 78-79 të sures Jasin: *"Ai na solli Neve shembull, e harroi krijimin e vet e tha: Kush i ngjall eshtrat duke qenë të kalbura? Thuaj: I ngjall Ai që i krijoi për herë të parë, e Ai është shumë i dijsëm për çdo krijim."*

Ubej ibn Halef el-Xhumejij (ose **El-As ibn Vail**, sipas një transmetimi tjetër) erdhi te Pejgamberi (a.s.) me një kockë të kalbur dhe duke e thërmuar

atë me duar, pyeti me ironi: O Muhamed, a thua vallë, ka për ta ringjallur Allahu këtë kockë, mbase është kalbur!? Pejgamberi i tha: "Po, e ringjall Allahu i Lartësuar atë. Të vdes ty, të ringjall dhe pastaj të fut në zjarr të xhehenemit". Allahu zbriti ajetin e lartpërmendur si përgjigje ndaj pyetjes së tij.²

3. Ajeti 100 i sures Ali-Imran: *"O ju që besuat, në qoftë se ju i bindeni një grupi të atyre që iu është dhënë Libri, ata, pas besimit tuaj, do t'ju kthejnë në mosbesim."*

Shkak për zbritjen e ajetit është ngatërresa që shkaktoi një nga jehuditë e Medines në një kuvend myslimanësh. Para Islamit, fiset arabe Eus dhe Hazrexh, që jetonin në Medine ishin në luftë njëri me tjetrin. Kjo përçarje mes këtyre dy fiseve ishte në interes të jehudijve. Me ardhjen e Islamit dhe pranimin e tij nga këta dy fise, ata u pajtuan, u vllazëruan dhe u bashkuan. Në të njëjtën kohë interesat dhe përfitimet e jehudijve u paksuan, kështu që urrejtja, zilia dhe ligësia e tyre ndaj Islamit shtoej. Në një kuvend myslimanësh një nga jehudijtë me anë të poezive dhe gojtarisë i përkujton antarët e dy fiseve me të kaluarën e tyre dhe i nxit ata për debate, sharje, fyerje derisa arrin puna në zhveshjen e shpatave. Lajmërohet Pejgamberi (a.s.) dhe menjëherë posa shkoi në mesin e tyre i qorton, i këshillon dhe i përkujton me mirësitë e Islamit. Në këtë rast Allahu zbret ajetin e lartpërmendur, ku u tërhiqet vërejtja për të mos rënë pre dhe viktimë e ngatërresave të jomyslimanëve kundër vëllezërve myslimanë.³

1. Ibrahim el-Ali, Sahihu Esbabin-Nuzul, Damask, 2003, fq.77.

2. Mukbil ibn Hadi, Es-Sahihu el-Musned Min Esbabin-Nuzul, Bejrut, 1994, fq. 197. Ibrahim el-Ali, Sahihu Esbabin-Nuzul, fq. 188.

3. Ibrahim el-Ali, Sahihu Esbabin-Nuzul, fq. 62-63.

4. Ajeti 256 i sures El-Bakare: "Në fe nuk ka dhunë. Është sqaruar e vërteta nga e kota ..."

Shkak për zbritjen e ajetit është se një person prej ensarëve (banorëve të Medines) i quajtur El-Husajn, i cili kishte pranuar Islamin dhe kishte dy djem të krishterë, vjen tek Pejgamberi dhe i thotë: A t'i detyroj fëmijët e mi të pranojnë Islamin, sepse ata nuk pranojnë veçse krishterizmin? Si përgjigje zbret ajeti i lartpërmendur.⁴

Shkak tjetër në zbritjen e këtij ajeti është se gratë e Medines në periudhën paraislamike u zotonin se nëse u lindte fëmijë do t'i linin fëmijët e tyre tek jehudijtë, t'i bënin ata jehudij, si shpresë për jetëgjatësi. Mbasi u shpall Islami dhe Pejgamberi emigroi për në Medine, e përzuri fisin jehudij Benu Nedir. Si rezultat, myslimanët e Medines erdhën te Pejgamberi duke u ankuar: fëmijët tanë dhe vëllezërit tanë janë tek jehudijtë, a t'i detyrojmë ata të pranojnë Islamin? Allahun zbriti ajetin e lartpërmendur si përgjigje. Pejgamberi u dha atyre të drejtën e zgjedhjes për të qenë me myslimanët ose me jehudijtë.⁵

Kurse ato ngjarje që kanë ndodhur para zbritjes së Kuranit, si ngjarjet dhe lajmet e popujve të ndryshëm përgjatë historisë, nuk konsiderohen shkaqe për zbritjen e ajeteve dhe sureve që i kanë përmendur këto lajme. P.sh. tregimi apo ndodhia e sunduesit të Jemenit Ebreha, kur mësyu Qaben për ta rrënuar atë me një ushtri të madhe me elefanta, Allahu me madhështinë e Tij e shkatërroi atë ushtri. Kjo ngjarje ka ndodhur në vitin që ka lindur Profeti Muhamed (a.s.). Allahu e ka përmendur këtë ndodhi në Kuran në suren (105) El-Fil, kjo sure është shpallur 40-50 vite mbas kësaj ngjarjeje. Meqënëse ngjarja nuk ka ndodhur në kohën e zbritjes së Kuranit, nuk konsiderohet shkaku për zbritjen e saj.

Gjithashtu jo për çdo ajet në Kuran ka pasur *shkak* për shpalljen e tij. Shumica e ajeteve nuk

janë të lidhura me shkaqe. Ajetet që flasin për mrekullitë shkencore, për profetët e mëparshëm, për Xhenetin dhe Xhehenemin, për Ditën e Gjykimit, për ndodhitë që do të ndodhin në të ardhmen, nuk janë të lidhura me shkaqe zbritjeje.

Kurse ajetet që përmbajnë urdhëresa, ndalesa dhe udhëzime zakonisht janë të lidhura me shkaqe.

RËNDËSIA E NJOHJES SË SHKAQEVE TË ZBITJES SË KURANIT

Njohja e këtyre shkaqeve **na ndihmon në kuptimin sa më të saktë të ajeteve**, na ndihmon në **njohjen e urtësisë së qëllimit të zbritjes së tyre**, si dhe **na largon paqartësitë ose mundësinë e keqinterpretimeve të ajeteve** kuranore. Nuk mund ta komentojmë apo shpjegojmë saktë ajetin pa njohur shkaqet e zbritjes së tij.⁶ Nëse nga

disa sahabë, bashkëkohësit e Profetit Muhamed (a.s.), janë transmetuar keqkuptime të ajeteve sepse nuk qenë të informuar për shkakun e shpalljes, mos pyet për mundësinë e keqkuptimit të gjenerave vijuese pas sahabeve.

Të njohurit e shkaqeve të shpalljes së Kuranit është parakusht kryesorë për të kuptuarit e drejtë të tekstit kuranor. *Shkaqet* na mundësojnë të dijmë se çka

është e kushtëzuar në tekst e çka është e përherëshme. Njohja e ngjarjeve që lidhen me shpalljen e fragmenteve kuranore ndihmon për të kuptuar rrethanat në të cilat zbriti një ajet i caktuar, gjë e cila hedh dritë në domethënieën e tij dhe çon drejt shpjegimit dhe zbatimit të ajetit në fjalë në situata të tjera.

Për ta kuptuar sa më mirë rëndësinë e kësaj teme po përmendim disa shembuj:

1. Sikur mos ta njihnim shkaku të zbritjes, shumë njerëz do të mendonin se alkooli është i lejuar për besimtarët që punojnë vepra të mira dhe janë të devotshëm. Ky keqkuptim, duke u bazuar në

4. Ibrahim el-Ali, Sahihu Esbab-in-Nuzul, fq. 51.

5. El-Bejheki, Es-sunen el-Kubra .9:186, Shih: Mukbil ibn Hadi, Es-Sahihu el-Musned Min Esbab-in-Nuzul, fq.47. Ibrahim el-Ali, Sahihu Esbab-in-Nuzul, fq. 50.

6. Shih: Prof. dr. Muhamed Ebu Shuhbeh, el-Med'hal lidirasetil-Kur'an, Kajro, 1992, fq. 125. Prof.dr. Nurudin Itr, Uloomul-Kur'anil-Kerim, Damask, 1996, fq. 47. El-Uthejmin, Usulun fit-tefsir, Ed-dimam, 2008, fq. 14-16.

ajetin 93 të sures El-Maide:

"Ata që besuan dhe bënë punë të mira, nuk kanë mëkat për atë që u ushqyen, ..."

Mirëpo ky ajet ka zbritur si shkak se, kur u ndalua alkooli, disa njerëz e pyetën Pejgamberin (a.s.) si qëndron puna me ata besimtarë të cilët kanë konsumuar alkool dhe kanë vdekur para kësaj ndalese. Si përgjigje, Allahu zbret këtë ajet për t'u treguar atyre se nuk ka gjynah për ata që e kanë pirë alkolin para se të bëhet i ndaluar.⁷

2. Sikur mos ta njihnim shkakun e zbritjes, do të mendonte dikush se drejtimi nga kibla në namaz nuk është obligim, ngado që të drejtohem Allahu na e pranon namazin. Ky keqkuptim, duke u bazuar në ajetin 115 të sures El-Bekare: *"Të Allahut janë edhe lindja edhe perëndimi, dhe ngado që të ktheheni, aty është ana e Allahut."*

Mirëpo ky ajet ka zbritur si shkak, se Pejgamberi ka dërguar një ekspeditë ushtarake të cilën e zuri nata me mjegull dhe re. Duke mos ditur të orientohen nga kibla, një grup u fal duke u drejtuar nga veriu dhe një grup tjetër nga jugu. Të nesërmen kur lindi dielli e kuptuan se janë falur në drejtim të gabuar, kështu që kur u kthyen te Pejgamberi e pyetën për këtë ngjarje. Ai heshti, në pritje të shpalljes kuranore. Allahu zbriti këtë ajet që tregon se, në rast se nuk arrihet të orientohemi kah kibla, ngado që të drejtohem Allahu e pranon namazin.⁸ Ky rast tregon se sahabët edhe pse nuk janë pajtuar në ndonjë çështje, nuk janë armiqësuar me njeri-tjetrin dhe nuk kanë dalë nga kornizat e vëllazërisë.

3. Ajeti 158 i sures El-Bekare: *"Safa dhe Merva janë nga shenjat (për adhurimin) e Allahut, e kush e mësyen Qaben për haxh ose për umre, nuk është mëkat për të t'i vizitojë ato të dyja (Safan dhe Mervan)".* Nga ajeti në fjalë mund të kuptohet se ecja mes dy vendeve Safa dhe Merva është e pëlqyer dhe jo obligim. Mirëpo, ajeti në të vërtetë

të sqaron realitetin e këtij rituali. Kur idhujtarët vizitonin Qaben, vizitonin edhe këta dy vende. Myslimanët pasi çliruan Meken dhe Qaben nga idhujtarët dhe idhujtaria, nuk deshën t'i vizitojnë vendet në fjalë, nga frika se po madhërojnë diçka që adhuronin edhe idhujtarët. Allahu zbret ajetin e lartpërmendur për të larguar dyshimin e mysli-manëve të asaj kohe, rreth ritualit të Haxhit. Vizita e dy vendeve nuk është gjynah, nuk është pjesë e idhujtarisë paraislamike. Përkundrazi, është obligim.⁹

SIT'I NJOHIM SHKAQET E ZBITJES SË KURANIT

Nuk lejohet të flitet rreth shkaqeve të zbritjes së Kuranit, vetëm duke u bazuar në **transmetimet e sakta** të atyre që kanë qenë prezent dhe kanë jetuar në kohën e shpalljes.¹⁰ Dijetarët islamë

kanë vendosur kritere që të pranojnë transmetimet dhe të verifikojnë saktësinë e tyre. Fusha e arsytimeve logjike dhe e mendimeve personale lidhur me këtë temë është tepër e ngushtë.

Nga sahabët më të ditur në fushën e shkaqeve të shpalljes kuranore është Abdullah ibn Mes'ud. Imam Buhari në koleksionin e haditheve të sakta transmeton nga Abdullah ibn Mes'udi të ketë thënë: *"Pasha Allahun e Pashoq, nuk ka sure nga Kurani që mos*

*ta di kur është zbritur dhe shkakun e shpalljes ..."*¹¹

Shprehja e cila tregon shkakun e shpalljes së ndonjë ajeti formulohet me fjalët: *shkaku i shpalljes së ajetit është ...*. Ndonjëherë nuk përmendet fjala *shkak*, por thuhet: *ndodhi kjo e kjo, prandaj u shpall ky ajet ...; ose u pyet Pejgamberi për këtë dhe këtë, e Allahu shpalli ajetin ...*

Së fundi për lexuesit shqiptarë, sugjerojmë leximin e librit *"Shkaqet e shpalljes së KUR'ANI KERIMIT"* me autor Dr. Jusuf Ramiq, botuar në Shkup më 1999.



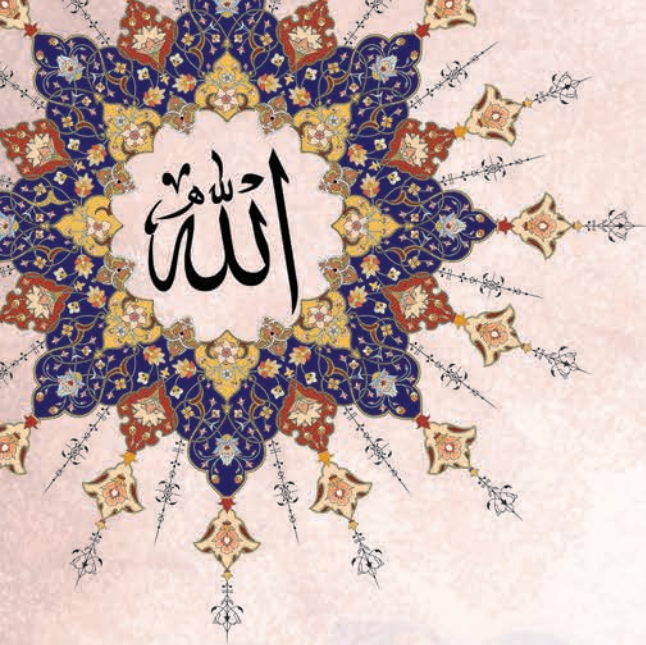
7. Shih: Mukbil ibn Hadi, Es-Sahihu el-Musned Min Esbabin-Nuzul, fq. 101. Ibrahim el-Ali, Sahihu Esbabin-Nuzul, fq. 106-108.

8. Ibrahim el-Ali, Sahihu Esbabin-Nuzul, fq. 25.

9. Mukbil ibn Hadi, Es-Sahihu el-Musned Min Esbabin-Nuzul, fq. 29-31. Ibrahim el-Ali, Sahihu Esbabin-Nuzul, fq. 30-31.

10. Prof. dr. Muhamed Ebu Shuhbeh, el-Med'hal lidirasetil-Kur'an, fq. 123. Prof. dr. Nurudin Itr, Ulumul-Kur'anil-Kerim, fq. 48.

11. Sahihul-Buhari, 4-1912, nr. 4716.



Një Ajet

*Me emrin e Allahut,
të Gjithëmëshirshmit, Mëshirplotit!*

“Dhe Libri (i veprave të tyre) do t’u vihet përpara, e do t’i shohësh gjynahqarët se si do të tmerrohen nga ato që gjenden në të e do të thonë: “Të mjerët ne! Çfarë është ky libër që nuk paska lënë asnjë vepër të madhe apo të vogël pa shënuar”. Aty do të gjejnë të shënuar gjithçka që kanë punuar. Zoti yt nuk i bën padrejtësi askujt.” (Kehf, 49)

Ky ajet na jep një tablo të qartë për atë që do të përjetojnë njerëzit në ditën e gjykimit, kur të gjithë pa përjashtim, të ndodhen të rreshtuar përpara audiencës hyjnore, pa asnjë mundësi për t’u fshehur apo për t’iu anashkalur gjykimit suprem.

Mëkatarëve do t’u vendoset përpara regjistri që përfshin deri në detajet më të vogla, të gjitha veprat që kanë kryer në dynja, në mënyrë që të kenë mundësi të shikojnë veprat e tyre që edhe mund t’i kenë harruar. Kur shikojnë veprat e veta të mirëruajtura në këta regjistra, fillojnë të frikësohen për veten.

Duke u ndodhur përpara këtyre fakteve të pakontestueshme, nuk kanë asnjë arsye për të përligjur veprat e tyre. Kështu që, pa iu bërë asnjë padrejtësi, dënohen për veprat e kryera. Të gjithë ata që ditën e gjykimit do të përballen me një situatë të tillë, e dinin shumë mirë se shejtani ishte armiku i tyre, por ata e morën për mik dhe udhërrëfyes në jetën e tyre. Djalli i devijoi nga rruga e drejtë, duke i zvarrisur nëpër humnerat e ferrit.

Për të mos u përballur me një situatë të tillë, duhet patjetër që **“çdo njeri të shikojë se ç’ka përgatitur për të nesërmën.”** (Hashr, 18); pra gjykoni veprat tuaja, përpara se të gjykoheni dhe shikoni çfarë keni përgatitur për ditën e gjykimit kur të ndodheni përpara krijuesit tuaj. Kjo është një frazë që përçon mesazhe shumë domethënëse në zemrat e besimtarëve. Me të arritur në zemër ky mesazh, përpara besimtarit shfaqet regjistri i veprave mbi të cilin ai reflekton, me qëllim që të përmirësojë sjelljen a punën e tij. Dhe në këtë mënyrë e kupton çfarë ka përgatitur për të siguruar të ardhmen në botën tjetër.

Nëse një njeri reflekton dhe kontrollon në mënyrë të vazhdueshme veprat e tij, mundësia për t’i përmirësuar është më e madhe. Kurse njeriu që nuk reflekton mbi sjelljet e tij, duke treguar mospërfillje ndaj gjykimit në botën tjetër, do të dalë para Allahut në ditën e gjykimit i mjerë dhe pa mundësi kthimi mbrapa. Për të mos rënë në këtë gjendje të mjerueshme, çdo ditë duhet të arsyetojmë, ta rifreskojmë besimin duke kryer të mira që kënaqin Krijuesin.

Një Hadith

*Ebu Ja'la Sheddad ibn Evs (r.a.)
transmeton se Resulullahi (s.a.v.s.) ka thënë.*



"I zgjuar është ai që kontrollon veten e tij dhe përgatitet për jetën e botës tjetër, kurse i paafët është ai që ndjek epshin e vet dhe krijon iluzione se Allahu do ta falë."

Rreth transmetuesit

Ebu Ja'la Sheddad ibn Evs(r.a.), rrjedh prej një familjeje myslimane, mjaft të njohur ndër sahabët për dijen dhe asketizmin. Ka transmetuar 50 hadithe nga Pejgamberi (a.s.). Të gjitha transmetimet gjenden në koleksionin e famshëm kutubu sitte.

Janë një grup faktorësh, si besimi, shpirti, shoqëria, shejtani, që ndikojnë në vlerësimin e kësaj bote apo botës së përtejme.

Kontrollimi i vetes dhe përpjekjet për botën tjetër janë tregues të zgjuarsisë. Të mbash veten nën kontroll, së pari do të thotë të gjykos veten para se të gjykohesh, siç mbështetet edhe nga thënia e Omerit (r.a.): "Gjykoni veten para se të gjykoheni. Përgatituni për ditën e madhe të gjykimit, sepse gjykimi në botën tjetër do të jetë i lehtë për ata që në radhë të parë gjykojnë veten." Kurse Pejgamberi (a.s.), në një hadith tjetër, thotë: "Vlera e vërtetë e veprave matet sipas pasojave që sjellin", pra sipas hadithit, mençuria dhe zgjuarsia e vërtetë e njerëzve do të evidentohen në ditën e madhe të gjykimit.

Simptomë e paafësisë është ndjekja e epsheve dhe krijimi i iluzioneve të kota se do të falesh nga Allahu. Të gjithë ata që harxhojnë jetën pas epsheve të veta, u hapin krahët fantazive dhe ëndrrave të kota, sepse e vetmja gjë ku mund të ngushëllohen, janë fantazitë.

Feja islame i inkurajon, i nxit besimtarët t'i luten Allahut (xh.sh.), për çdo gjë. Por gjithmonë duke i marrë të gjitha masat që duhen për të përmbushur dëshirat. Kurse ai që ushqehet me shpresa të kota në kryerjen e diçkaje, pa bërë përpjekjet e duhura, nuk ka bërë gjë tjetër vetëm se ka gënjyer veten e tij.

Mësimet që nxjerrim nga hadithi:

1. Mençuria dhe largpamësia dallohen nga sjelljet dhe veprat.
2. I mençuri dhe jo i mençuri përkufizohen sipas perceptimit dhe vlerësimit që i bëjnë botës dhe ahiretit dhe sipas përgatitjes që bëjnë në këtë botë për botën tjetër.
3. Për të përfituar prej mëshirës së Allahut, duhet të kryejmë detyrat që na takojnë.
4. Duhet të kontrollojmë vazhdimisht veten.
5. Allahu (xh.sh.), shpërblen veprat dhe jo shpresat e kota.



Nga morali shembullor i të dashurve të Allahut

MËNYRA E TË FOLURIT E CILA KËSHILLOHET NË KURAN

Besim, është lidhja me Allahun me një dashuri të singertë. Kapitali më i mirë i njeriut në rrugën drejt Allahut, është dashuria. Mirëpo, dashuria vetëm me fjalë, e cila nuk pasqyrohet tek veprat, nuk është e mjaftueshme. Rezultati i plotë i dashurisë mund të arrihet me respektimin e edukatës.

Edukata është si aroma e trëndafil, e cila rehaton shpirtin. Duhet që kjo aromë të ndikojë thellësisht në zemrën e besimtarit dhe të ndihet në çdo pjesë të jetës së tij. Kur cilësitë zotëruese të sjelljeve të jenë edukata, mirësjellja dhe delikatesa, atëherë edhe besimi do të jetë i kompletuar. Mevlana Xhelaleddin Rumi shprehet:

"Mendja pyeti zemrën time: "Ç'është besimi?" Ndërsa zemra, duke u përkulur tek veshi i mendjes, tha: "Besimi është edukatë!"

Prandaj, çdo punë dhe sjellje e besimtarëve të vërtetë janë leksione edukate dhe mirësjelljeje. Zoti ynë i Madhëruar, me anë të parametrave të cilat na i ka bërë të ditura në Kuranin Famëmadh, na fton në edukatën e devotshmërisë.

Në krye të sjelljeve njerëzore, të cilat përfshihen në rregullat e edukatës, vjen "të folurit". Të folurit është si një pasqyrë e shndritshme, e cila tregon nivelin mendor dhe shpirtëror të individit dhe gjendjen e besimit dhe moralit të tij. Të moçmit kanë thënë: "Njeriu është i fshehur nën gjuhën e tij". Prandaj, edhe të folurit e një besimtari me shpirt të pastër dhe delikat, bëhet me mirësjellje dhe edukatë. Sa shembull i mirë është kjo ndodhi:

Kubas bin Ushejmi, radijallahu anh, tregon:

- Unë dhe Profeti (a.s.), kemi lindur në vitin e elefantit.

Osman bin Affan, radijallahu anh, e pyet:

- Kush është më i madh, ti apo Profeti?

Ky sahab i nderuar, i jep një përgjigje me një delikatesë të pashoqe:

- Profeti (a.s.), është shumë më i madh se unë, por unë jam më i vjetër se ai..." (Tirmidhi, Menakib, 2/3619.)

Ja pra, kjo është delikatesa shpirtërore e atij brezi shembullor, e cila është pasqyruar në gjuhë... Duhet të mendojmë pak mbi këtë... Fryti i cilit edukim që nxit përdorimin e një gjuhe kaq të bukur dhe njerëzore, është ky shpirt delikat?..

Të gjitha qeniet në univers dhe secila në gjuhën e vet, vazhdimisht janë të angazhuara me përmendjen e Allahut. Por ndër të gjitha krijesat, njeriut i është falur mënyra më e sofistikuar e të folurit. Prandaj, në Kuranin Kerim thuhet:

"I Gjithëmëshirshmi ua ka mësuar Kuranin (robërve të Tij), ka krijuar njeriun dhe i ka mësuar atij të folurit e qartë." (er-Rrahman, 1-4)

Do të gjejmë shumë urtësi, nëse mendojmë ashtu siç duhet mbi këtë ajet. Pikësëpari, Allahu kërkon prej robërve të Tij që, gjatë marrëdhënieve me njerëzit, të përdorin një gjuhë, e cila është edukuar dhe formuar nën ndikimin e parametrave të caktuara në Kuran.

Në fakt, një nga cilësitë më të rëndësishme të Kuranit Kerim është gjuha e bukur dhe e pastër që përdor, pra vlera letrare e tij. Çdo vepër njerëzore bëhet e mërzitshme kur lexohet disa herë. Por Kuranit i shtohet ëmbëlsia, sa herë që lexohet. Në një ajet fisnik urdhërohet:

"Allahu ka shpallur Fjalën më të bukur në formën e një libri, pjesët e të cilit ngjasojnë me njëra-tjetrën"

dhe përsëriten...” (ez-Zumer, 23.)

Për këtë arsye, poetët arabë, të cilët zinin vendin e parë nëpër panairët e letërsisë, kur panë fuqinë e bukurisë së fjalëve të ajeteve kuranore, u detyruan t'i ulnin poshtë poezitë e tyre, të cilat ishin varur në muret e Qabesë.

Prandaj, besimtari, të cilit i drejtohet kjo mrekulli e fjalës, Kurani, duhet të edukohet me moralin e tij (Kurani) dhe duhet të punojë që t'i afrohet bukurisë së fjalëve të tij. Pra, Kurani Kerim, i cili është edhe pasqyrimi i fuqisë së fjalës më të përsosur, kërkon prej nesh shprehje të bukura dhe të larta. Për të zotëruar një të folur të bukur dhe ndikuese, duhet të kesh një gjuhë që qetëson zemrat dhe të rrjedhshme si uji i pastër, sepse bukuria e islamit, delikatesa dhe hijeshia e tij shprehen me bukurinë e gjuhës.

TË FAMILJARIZOHESH ME GJUHËN E MËSHIRËS SË KURANIT...

Urtësitë dhe fshehtësitë e Kuranit janë të thella si një oqean dhe gjithkush mund të përfitojë prej tij sipas thellësisë së shpirtit të vet. Nëse thellësia e shpirtit të dikujt është sa gishtëza e rrobaqepësit, atëherë do të përfitojë edhe ai nga oqeani i paanë e pafund. Të gjithë besimtarët, populli dhe paria, ulen në gjunjë përpara një rahleje (mbajtëse Kurani) dhe lexojnë Kuran. Por çdokush përfiton sipas nivelit shpirtëror që zotëron, ndërsa kuptimet e Kuranit bëhen të qarta, atëherë ai ka afritet me Allahun.

Atëherë duhet të pyesim veten: A është interesi ynë ndaj Kuranit, letrës që na ka dërguar Krijuesi i Madhë-

ruar që ka krijuar çdo gjë nga asgjëja, në mënyrë të pakrahasueshme më i madh se ndaj letrave që na vij-në nga njerëzit? Sa e lexojmë dhe sa mundohemi t'i kuptojmë urtësitë e tij?

Kur t'u përgjigjemi në mënyrë të kënaqshme pyetje-ve të tilla, mund të familjarizohemi me gjuhën e më-shirës së Kuranit.



***“I Gjithëmëshirshmi ua ka mësuar
Kuranin (robërve të Tij), ka krijuar
njeriun dhe i ka mësuar atij
të folurit e qartë.”***

(Rahman, 1-4)

Të mendojmë pak për mundin që tregohet në mësimin e një gjuhe njerëzore, duke synuar jetën dhe të mirat e kësaj bote: Veçanërisht sot, kur po jetojmë në një botë të globalizuar, për të mësuar një gjuhë të huaj vazhdoen kurse të ndryshme dhe harxhohet mund dhe para e madhe. Madje një pjesë e jetës harxhohet në ato vende ku flitet ajo gjuhë dhe kjo gjë është kthyer edhe në biznes.

Sigurisht që mësimi i një gjuhe është gjë e bukur. Mirëpo, **“Gjuha e Kuranit”** është gjuha e parë të cilën Krijuesi i të gjitha gjuhëve ka dëshiruar që ne ta mësojmë, me qëllim që të jetojmë duke ruajtur nderin

dhe vlerat njerëzore. Kjo nuk do të thotë të mësojmë thjesht arabishten, por të mësojmë që të flasim me gjuhën e mëshirës së Kuranit. Dhe kjo arrihet pikë-sëpari, duke rregulluar dhe edukuar gjuhën sipas mësimëve të Kuranit, pastaj duke e zbukuruar me këshillat hyjnore.

Në ditët tona, shumë prej vështirësive që hasen në marrëdhëniet ndërnjerëzore, rrjedhin nga përdorimi i gabuar i gjuhës. Gjuha mund të jetë çelësi i mirësisë, por kur nuk përdoret në mënyrën e duhur, mund të shndërrohet edhe në çelësin e së keqes. Prandaj, du-

het të bëjmë kujdes që gjuha jonë të mos kthehet në një gjemb që lëndon zemra. Të moçmit e urtë kanë thënë: *"Plaga e shpatës shërohet, por ajo e gjuhës nuk shërohet"*.

Prandaj duhet të mendojemi para se të flasim dhe të llogaritim mirë se ku do të shkojë fjala që do të themi. Të flasësh, është njësoj sikur të marrësh një gur dhe ta hedhësh. Duhet bërë kujdes se ku do të bjerë ai gur. Profeti ynë (a.s.), këtë të vërtetë e ka shprehur kështu:

"...Mos thuaj asgjë, për të cilën do të të duhet të kërkosh falje!..." (Ibën Maxhe, Zuhd 15.)

Fjala e thënë është si shigjeta e dalë nga harku. Nuk është e mundur që ajo të kthehet më mbrapsht. Fjala e pathënë është nën zotërimin e njeriut, pasi të thuhet, njeriu bëhet skllav i saj. Një fjalë e pathënë, ka mundësinë të thuhet në çdo kohë. Por një fjalë e thënë, gjithmonë duhet të mbrohet ose të jepet llogari për të.

Besimtarët e vërtetë, para se të flasin, mendojnë në dobinë që mund të ketë ajo që do të thonë. Nëse ajo fjalë do t'i bëjë dëm vetes së tyre ose bashkëbiseduesve të tyre, ata zgjedhin heshtjen. Veçanërisht, ata tregojnë shumë kujdes se çfarë fjale do thonë, në çfarë niveli dhe si do ta thonë. Sa bukur e ka thënë Ebu Bekri (radijallahu anh.):

"Mendoje mirë se çfarë thua, kujt ia thua dhe kur e thua!"

Besimtari duhet të jetë i zgjuar dhe duhet ta rregullojë mënyrën e të folurit, sipas dëgjuesit që ka përballë. Një fjalë që mund të gëzojë dikë, mund të hidhërojë dikë tjetër. Prandaj, më parë duhet të konstatojmë gjendjen psikologjike të dëgjuesit dhe të mendojmë dy-tre hapa më përpara. Pra, një fjalë që duhet ta themi në fund, nuk duhet ta themi në fillim. Njerëzit tërhiqen shumë nga personat me zgjuarsitë të tillë dhe i respektojnë shumë këshillat dhe mësimet e tyre.

Për këtë arsye, edhe Profeti ynë i dashur (a.s.), u afrohej njerëzve me tema që ngjallnin interesin e tyre dhe e rregullonte mënyrën e të folurit sipas nivelit të bashkëbiseduesve të tij. Ai i mësonte bedeviut (endacakë shkretëtire) gjërat bazë, të cilat ai mund t'i kuptonte. Ndërsa sahabëve me intelekt të lartë, u tregonte të fshehta dhe urtësi të nivelit të tyre. Një herë, Omeri (r.a.), u bë dëshmitar i një bisede të veçantë midis Pro-

fetit (a.s.), dhe Ebu Bekrit (r.a.). Por me gjithë diturinë dhe urtësinë që zotëronte, tha:

"Midis tyre ngela si dikush që nuk di arabisht. Nuk munda të kuptoj asgjë nga fjalët e tyre".

Për shkak se Profeti (a.s.), nuk dëshironte që çështjet e larta të kuptoheshin gabim nga persona me kapacitet të ulët, ka thënë:

"O Ibën Abbas! Mos u thuaj njerëzve fjalë që mendjet e tyre nuk mund t'i kuptojnë. Nëse vepron kështu, do të bëhesh shkak që ata të bien në fitne (ngatërresa)". (Dejlemi, V. 359.)

Ndërsa Mevlana i nderuar ka thënë:

"Mos shit pasqyra në pazarin e të verbërve dhe mos thur poezi në pazarin e të shurdhërve!"

Një ditë, i Dërguari i Allahut (a.s.), ishte duke udhëtuar mbi devenë e tij, ndërsa shokët e tij ecnin para. Muadh bin Xhebeli (r.a.), pyeti:

- O i Dërguari i Allahut! Nëse nuk ju bezdis, a më lejon të vij pranë jush?

Me t'i dhënë leje Profeti (a.s.), Muadhi (r.a.), tha:

- Të qoftë falë jeta ime o i Dërguari i Allahut! I lutem Allahut që të na e marrë shpirtin para teje. Qoftë larg, por, nëse ti ndërron jetë para nesh, çfarë adhurimesh të bëjmë pas teje?

Profeti (a.s.), nuk iu përgjigj kësaj pyetjeje. Por Muadhi (r.a.), pyeti përsëri:

- A të bëjmë xhihad në

rrugën e Allahut?

Pas kësaj Profeti (a.s.), urdhëroi e tha:

"Xhihadi në rrugën e Allahut është gjë e bukur, por për njerëzit ka diçka më të mirë se ai".

- Pra, të agjërosh dhe të japësh zekat apo jo? - tha Muadhi (r.a.).

"Edhe të agjërosh dhe të japësh zekat është gjë e bukur". - tha Profeti (a.s.).

Pas kësaj, Muadhi (r.a.), përmendi të gjitha të mirat që mund të bëjë njeriu. Por i Dërguari i Allahut (a.s.), vazhdonte të thoshte:

"Për njerëzit ka diçka më të mirë se ajo".

Më në fund Muadhi (r.a.), pyeti:

- Të qofshin falë jeta e babait dhe nënës sime. Çfarë është më e mirë për njerëzit?

Profeti (a.s.), u përgjigj:



"Nëse (një person) nuk flet diçka të mirë, le të heshtë!"

- A do të japim llogari edhe për ato që flasim?- pyeti Muadhi (r.a.).

Profeti (a.s.), duke e rrahur lehtë gjurin e Muadhit, tha:

"Allahu të dhëntë mirësi o Muadh! E çfarë tjetër, përveç gjuhës së tyre, i zvarrit njerëzit për fytyrë në xhehenem? Kush i beson Allahut dhe ditës së gjykimit, ose të flasë fjalë të mira ose të heshtë. Të mos flasë fjalë të këqija! Përfitoni duke thënë fjalë të mira dhe arrini paqen dhe qetësinë duke mos thënë fjalë të këqija". (Hakim, IV, 319/7774.)

Për këtë arsye, besimtari nuk duhet ta harrojë kurrë se fjalët që nxjerr nga goja regjistrohen nga kamerat hyjnore. Në një ajet fisnik thuhet:

"Për çdo fjalë që ai thotë, ka pranë vetes një mbikëqyrës të gatshëm (për ta shënuar atë)." (Kaf, 18.)

Nëse nuk japim llogari për fjalët që nxjerrim nga goja në këtë botë, do të japim në botën tjetër. Për këtë arsye, aq sa bëjmë kujdes për kafshatën që hyn në gojë, aq duhet të bëjmë kujdes edhe për fjalët që dalin nga goja. Prandaj edhe Kurani i jep shumë rëndësi edukatës së të folurit.

POR ÇFARË MËNYRË TË FOLURI KËRKON KURANI PREJ NESH?

Pikësëpari, Kurani na fton të përdorim fjalë të bukura dhe shprehje të hijshme. Ai i urdhëron njerëzit të thonë ***"kaul-i hasene"***¹, pra fjalë të bukura.

Ai na urdhëron të themi ***"kaulen kerima"***², pra fjalë të buta dhe përgëzuese ndaj prindërve dhe të mos u themi madje as ***"of"***.

Nëse nuk kemi diçka për t'u dhënë të varfërve dhe të mjerëve, Kurani na urdhëron që të paktën t'u themi ***"kaulen meysura"***³, pra fjalë dashamirëse, të cilat u qetësojnë shpirtin dhe i ngushëllojnë.

Në vend të një lëmoshe përçmuese dhe lënduese, Kurani na urdhëron që më mirë të themi ***"kaulun ma'rufun"***⁴, pra fjalë të ëmbla.

Ai, përsëri na urdhëron që ndaj jetimëve, të cilët kanë nevojë për mbrojtje si të ishin zogj krahëthyer, ndaj të afërmeve dhe të vetmuarve të themi ***"kaulen***

ma'rufa"⁵. Edhe për ata që kanë sëmundje në zemrat e tyre, Kurani na urdhëron të themi ***"kaulen ma'rufa"***⁶, pa i fajësuar dhe pa u bërë shkas ngatërresash dhe keqkuptimesh.

Ndërsa për të zbutur zemrat e zullumqarëve, Kurani na urdhëron të themi ***"kaulen lejjina"***⁷, pra fjalë të buta. Përdorimi i fjalëve të ashpra dhe fyese gjatë bisedës, nuk do të ketë tjetër përveçse ndikim negativ. Prandaj Kurani na këshillon që, duke buzëqeshur, të flasim fjalë të ëmbla pa nxitur urrejtje. Madje të flasim në një mënyrë që shton dashurinë dhe zbut zemrat.

Përsëri, Kurani na urdhëron që gjatë bisedës të përdorim ***"kaulen beliga"***⁸, pra fjalë që ndikojnë në zemër. Që fjala jonë të jetë ndikuese dhe të arrijë në zemër, ajo duhet të dalë nga zemra, përndryshe, fjalët që dalin thjesht nga gjuha, nuk bëjnë gjë tjetër veçse hyjnë nga njëri vesh e dalin nga tjetri.

Gjatë bisedës dhe davetit nuk duhet të përdorim fjalë të çfarëdoshme. Me qëllim që fjalët tona të ndikojnë në zemrat e të tjerëve, duhet të përdorim fjalë të bukura, të urta, poetike e të zgjedhura me kujdes. Në një ajet fisnik thuhet:

"Thirr në rrugën e Zotit tënd me mençuri dhe këshillë të bukur..." (en-Nahl, 125.)

Shpirtat tërhiqen nga urtësia. Fjala e urtë është ushqimi i shpirtit. Aliu (r.a.), ka thënë:

"Qetësojini shpirtat tuaj me fjalë dhe sjellje të urta, sepse ashtu siç lodhet trupi, lodhet edhe shpirti".

Pra, gjuha e besimtarit duhet të jetë një krua që rrjedh bukuritë e përshpirtshme të të vërtetave hyjnore.

Përsëri, Kurani Kerim na këshillon se, nëse duam drejtësi për veten, nëse duam që punët tona të shkojnë mbarë dhe Allahu të na falë gjynahet, duhet që edhe ne, në çdo çështje të jemi të drejtë, të sinqertë e të themi ***"kaulen sedida"***⁹, pra fjalë të drejta.

Të jesh fjalëdrejtë dhe të mos mashtrosh kurrë, është një kusht i domosdoshëm i myslimanizmit tonë. Myslimani thotë të vërtetën, edhe nëse ajo është e hidhur

1. el-Bekara, 83; el-Isra, 53.

2. el-Isra, 23.

3. el-Isra, 28.

4. el-Bekara, 263.

5. en-Nisa 5, 8.

6. el-Ahzab, 32.

7. Taha, 44.

8. en-Nisa, 63.

9. en-Nisa, 9; el-Ahzab, 70.

dhe kundra vetes së tij. Profeti i Allahut (a.s.), nuk ka përdorur shprehje jo të vërteta, qoftë edhe në shakatë që bënte. Zemra e tij ishte brumosur aq shumë me drejtësi, saqë, kur një grua e thirri djalin e vet dhe i tha: "Eja këtu. Shiko se çdo të jap!" Profeti menjëherë e pyeti gruan se çdo t'i jepte djalit. Kur gruaja tha se do t'i jepte disa hurma, Profeti i Allahut (a.s.), tha:

"Nëse nuk do t'i kishe dhënë ndonjë gjë, fjalët e tua do të shkruheshin si gjynah". (Ebu Daud, Edeb, 80/4991; Ahmed, III, 447.)

Ja pra, udhëzuesi ynë, Kurani Kerim, në qindra ajete na këshillon ne besimtarëve të flasim fjalë të drejta, të hijshme, të buta dhe të ëmbla. Gjithashtu na ndalon nga fjalët e këqija dhe të pahijshme.

MËNYRA E TË FOLURIT QË NDALON KURANI

Kurani Kerim na bën të ditur se fjalët e rreme të jobesimtarëve janë **"fjalë me gjynahe të mëdha"**¹⁰, **"fjalë boshe"**¹¹ dhe **"fjalë kontradiktore"**¹². Çdo **"fjalë e rreme"**¹³ dhe çdo gjë që bëhet kundër Allahut, si shirku, dyfytërsia, ofendimi etj., janë të ndaluara rreptësisht. Me të vërtetë, kërcënimi i Kuranit ndaj atyre që bëjnë dëshmi të rreme, është shumë i ashpër.

Allahu i Madhëruar i ka ndaluar **"fjalët e këqija"**¹⁴ dhe sjelljet e pahijshme (përveç atyre që u është bërë padrejtësi). Bërja publike e disa sjelljeve të këqija, bëhet shkak që ato të mësohen dhe të përhapen edhe më shumë. E tillë është edhe e folura pa edukatë. Në një hadith fisnik thuhet:

"Të flasësh në mënyrë të pistë (poshtë belit), është një pjesë prej dyfytërsisë". (Tirmidhi, Kitabu'l-Birr ue's-Sila, 80.)

Është e nevojshme që të ruhem edhe nga mësimi i gjuhës me shprehje të pahijshme. Ja një shembull shumë i bukur në lidhje me këtë çështje:

Isai (a.s.), rastis në rrugë një derr dhe i thotë:

"Largohu nga rruga në paqe!".

Ata që ishin me të e pyesin:

"Po ia thua këtë një derri?"

Ndërsa Isai, duke dashur t'u tregonte se ai e ruante gjuhën edhe nga shqiptimi i fjalës derr, tha:

"Unë ruaj gjuhën time nga fjalët e shëmtuara!" (Mu-vatta, Kelam, 4.)

Fjalët e kota dhe të pahijshme nuk i shkojnë asnjë besimtari. Në një hadith fisnik thuhet:

"Më i keqi tek Allahu është ai person me të cilin të tjerët nuk takohen më, për shkak të gjuhës së tij të prishur". (Buhari, Edeb, 48.)

Profeti i Allahut (a.s.), kurrë nuk dëshironte të përdorte fjalë fyese dhe të shëmtuara gjatë bisedës. Prandaj ai këshillon që të përdoren fjalë të njëjta në kuptim dhe që janë më afër edukatës dhe moralit të bukur.

Kurani e ndalon edhe të folurit me fjalë të zbukuruar për të mashtruar njerëzit. Pra përdorimin e **"fjalëve të zbukuruar"**¹⁵ dhe të ekzagjeruara për të treguar një gjë ndryshe nga ç'është në të vërtetë. Besimtari duhet të bëjë kujdes që fjalët e tij të jenë lehtësisht

të kuptueshme. Ai nuk duhet të harrojë kurrë se qëllimi i të folurit është shprehja e një kuptimi në mënyrë të qartë. Të folurit në mënyrë jo të natyrshme, duke u munduar të dukesh si i ditur dhe orator, cenon vlerat dhe respektin në sytë e bashkëbiseduesve që ke përballë. Pra, bëhet shkas që të tjerët të mendojnë se je duke folur thjesht për t'u dukur. Profeti i Allahut (a.s.), na ka njoftuar se sjellje të tilla nxisin dënimin hyjnor dhe për

...Të thuash fjalë të dobishme,
është më mirë se të heshtësh.

Ndërsa të heshtësh
është më e mirë se të thuash
fjalë të këqija".

këtë arsye ka thënë:

"Kush mëson përdorimin e fjalëve për të ndikuar në zemrat e njerëzve dhe e zgjat fjalën më tepër se ç'duhet (aq sa t'i mërzisë njerëzit), në ditën e gjykimit, Allahu nuk t'ia pranojë as adhurimet farz dhe as ato nafile!" (Ebu Daud, Edeb, 86/5006.)

Për këtë arsye, duhen përdorur shprehje të shkurtra e të përmbledhura, pa e zgjatur shumë fjalën. Fjalët tona duhet të jenë të pastra si uji i kthjellët, të thjeshta dhe rrjedhëse. Mevlana i nderuar ka thënë: "Fjalën e zgjat ai që nuk di të shprehë qëllimin". Zgjatja e fjalës, duke i rënë vërdallë dhe duke përsëritur të njëjtat gjëra, jo vetëm që e mërzit dëgjuesin, por e vë atë edhe në pozitën e idiotit.

Për të folur bukur, është kusht që në fillim të mësosh të dëgjosh. Allahu i ka falur njeriut dy veshë dhe një gojë, me qëllim që të dëgjojë shumë dhe të flasë pak.

10. el-Isra, 40.

11. er-Ra'd, 33.

12. ez-Dharijat, 7-9.

13. el-Haxh, 30.

14. en-Nisa, 148.

15. el-En'am, 112.

E folura e tepërt e ul njeriun në sytë e të tjerëve. Gjithashtu duhet të ruhemi edhe nga shpërdorimi i kohës duke u marrë me debate të gjata e të padobishme.

Imam Evzai (v. 157) thotë:

"Nëse Allahu dëshiron të dënojë një popull, u hap derën e debateve të kota dhe i largon ata nga puna".

Prandaj, debatet e kota dhe fjalët boshe janë prej shpërdorimit të fjalës. Profeti ynë i dashur (a.s.), ka thënë:

"Fjalët e birit të njeriut nuk janë në dobi të tij por kundër tij. Përveç fjalëve që përdor për të urdhëruar në të mirë dhe për të ndaluar nga e keqja". (Ibën Maxhe, Fiten, 64.)

"O Hafsë! Ruhuni nga të folurit e tepërt. Nëse nuk është përmendje e Allahut, ajo që thuhet vret zemrën. Prandaj përmende shumë Allahun, sepse ajo e ngjall zemrën." (Ali el Muttaki, nr: 1896.)

"...Të thuash fjalë të dobishme, është më mirë se të heshtësh. Ndërsa të heshtësh është më e mirë se të thuash fjalë të këqija". (Hakim, III, 343; Bejhaki, Shuab, 256/4993.)

Prandaj, duhet të kemi kujdes se ku, kur dhe sa do të flasim. Sa bukur shprehet Saadi Shirazi:

"Dy gjëra tregojnë mendjelehtësinë: Të heshtësh aty ku duhet të flasësh dhe të flasësh aty ku duhet të heshtësh".

Gjithashtu, duhet të bëjmë kujdes që edhe tonin e zërit ta rregullojmë sipas gjendjes së dëgjuesit. Edhe të folurit me zë të lartë dhe në mënyrë që të gërric veshin, është prej mënyrave të të folurit, të cilën e ndalon Kurani Famëlartë. Në një ajet fisnik thuhet:

"Ec me kujdes e i përmbajtur dhe fol me zë të ulët; se zëri më i vrazhdë është zëri i gomarit!" (Lukman, 19.)

Gjithashtu, në disa raste kur sahabët kanë folur me zë të lartë në prezencë të Profetit (a.s.), janë qortuar kështu nga Allahu i Madhëruar:

"O ju që keni besuar! Mos e ngrini zërin tuaj mbi zërin e Profetit dhe mos i flisni atij me zë të lartë, siç bëni me njëri-tjetrin, në mënyrë që të mos ju humbin veprat tuaja pa u ndier fare". (el-Huxhurat, 2.)

Veçanërisht gjuha duhet ruajtur edhe nga thashe-themet, përgojimet, shpifjet dhe hamendjet. Këto janë katastrofat e gjuhës që tregojnë prishjen e zemrës.

Shkurtimisht, një besimtar i cili është edukuar me moralin e Kuranit Kerim, duhet ta ledhatojë shpirtin

me bukurinë dhe aromën e këndshme si një lule e sa-poçelur. Çdo fjalë e tij duhet të përbëhet nga shprehje të arta, të cilat ushqejnë shpirtin. Në fytyrën e tij nuk duhet të mungojë kurrë buzëqeshja dhe me gjuhën e ëmbël duhet të përhapë mëshirë. Personaliteti dhe sjelljet e tij duhet të jenë në nivelin e "të mirës, të bukurës dhe të së kompletuarës".

I mirë. Çdo punë e tij duhet të jetë e dobishme dhe përreth tij duhet të përhapë gjithmonë mirësi.

I bukur. Duhet të zotërojë një delikatesë dhe butësi që i jep paqe shpirtit dhe qetëson zemrën.

I kompletuar. Duhet të jetë i pjekur dhe i përsosur.

Çdo punë dhe vepër e një besimtarit të tillë, pasqyron bukurinë, madhështinë, estetikën, paqen dhe ëmbëlsinë e islamit.

Në veprat, të cilat flasin për pamjen dhe personalitetin e Profetit (a.s.), ai përshkruhet si një njeri me fytyrë

të shndritshme, me gjuhë të ëmbël dhe të rrjedhshme, me sjellje të hijshme, me fjalë të bukura dhe me oratori të mahnitshme. E folura e tij ishte shumë e ëmbël dhe të ledhatonte shpirtin. Fjalët e tij nuk ishin as të mangëta dhe as të tepërta. Ai nuk fliste shpejt duke i radhitur fjalët njëra pas tjetrës, por fliste qetë dhe i nxirrte fjalët një nga një, saqë çdokush që e dëgjonte, e kuptonte shumë lehtë. Në fakt, ai ishte

njeriu, i cili fliste më bukur, më urtë, më kuptueshëm ndër të gjithë dhe çdo kuptim e shprehte në mënyrën më të drejtë.

Ebu Kursafe (r.a.), tregon:

- Unë, nëna dhe teza ime i dhamë besën të Dërguarit të Allahut (a.s.) dhe pasi u ndamë prej tij, nëna dhe teza më thanë:

"Biri im, ne nuk kemi parë kurrë si ai njeri! Nuk njohim dikë tjetër që të ketë fytyrë më të bukur, veshje më të pastra dhe gjuhë më të ëmbël se ai. Prej gojës së tij të bekuar sikur përhapej dritë". (Hejthemi, VIII, 279-280.)

Allahu na bëftë prej robërve, të cilët mësohen me gjuhën e mëshirës së Profetit të mëshirës! Na bëftë prej atyre që edukohen me moralin e Kuranit dhe prej atyre që çdo vepër të tyre e bëjnë në përshtatje me mësimet Kuranore!

Amin!...



DISPOZITAT e gjuetisë

“Thuaju (o Muhamed): “Ju lejohet juve çdo gjë që është e dëlirë dhe atë që jua gjuajnë kafshët që i keni stërvitur e i përdorni në gjueti, ashtu siç ju ka mësuar Allahu.” (El-Maide, 4)

Pejgamberi (s.a.v.s.), i drejtohet Adij bin Hatimit:

“Kur ta lëshosh për gjah qenin e stërvitur dhe më parë e ke përmendur emrin e Zotit, nëse ai e ka zënë gjahun dhe e ka mbytur, atëherë haje atë . Po qe se ka ngrënë diçka prej tij, mos e ha atë, sepse unë kam frikë se ndoshta kafsha e ka zënë atë për vete”.



HYRJE

Kurani dhe Suneti janë dy burime të shariatit islam që ofrojnë zgjidhje për çdo çështje që kanë nevojë myslimanët. Duke u nisur nga fakti se gjuetia ishte elementi bazë për jetesë tek shumica e arabëve dhe popujve të tjerë, shariatit islam përcaktoi norma dhe dispozita që kanë të bëjnë me të.

Dihet shumë mirë se gjuetia i mundëson njeriut t'i kapë disa kafshë dhe shpendë, të cilat nuk do të mund të kapeshin përveçse me anë të gjuetisë. Për këtë feja islame nuk ka përcaktuar kushte të thejes për gjahun e kapur, por ka caktuar norma dhe dispozita të veçanta që kanë të bëjnë me gjuetinë hallall.

Shprehja **Sajd** në kuptimin etimologjik do të thotë të marrësh, ndërsa në kuptimin terminologjik nënkuptohet gjuetia. Gjuetia, sipas shariatit, është: "Të gjuajturit e kafshës së egër e cila është *hallall* për t'u ngrënë dhe që nuk mund të zihet ndryshe (përveçse me gjueti)". Po ashtu, gjuetia është lejuar edhe për ato kafshë të cilat nuk hahen, por mund të ketë dobi të tjera prej tyre, si leshi, dhëmbi, lëkura etj.

Gjuetia është e lejuar *hallall* sipas shariatit, kur për këtë ka mbështetje në Kuran, Sunet dhe *ixhma*:

"...Pas heqjes së Ihramit, gjuani..." (El-Maide, 2.)

"...Thuaju (o Muhamed): "Ju lejohet juve çdo gjë që është e dëlirë dhe atë që jua gjuajnë kafshët që i keni stërvitur e i përdorni në gjueti, ashtu siç ju ka mësuar Allahu..." (El-Maide, 4)

"Ju është lejuar gjuetia e detit dhe çdo ushqim nga deti është për t'u kënaqur ju dhe udhëtarët..." (El-Maide, 96)

Si argument se gjuetia është e lejuar, ka edhe hadithe të Pejgamberit (s.a.v.s.), siç është rasti kur Pejgamberi (s.a.v.s.), i ka thënë Adij bin Hatimit: "Nëse e lëshon qenin tënd dhe e përmend emrin e Zotit e, nëse qeni e zë (gjahun) dhe e mbyt, atëherë, merre dhe haje. E po qe se ka ngrënë (qeni) diçka prej gjahut, atëherë mos e ha atë (gjahun), sepse qeni e ka zënë atë për vete".

Gjuetia në det është e lejuar në çdo kohë dhe

gjendje, ndërsa gjuetia në tokë është e lejuar gjithmonë, me përjashtim kur njeriu është në *ihram*. Për këtë Allahu (xh.sh.), thotë:

"Ju është lejuar gjahu në det dhe ushqimi i tij, begati për ju dhe për udhëtarët, kurse gjahu tokësor ju është ndaluar, sa të jeni në ihram..." (El-Maide, 96)

Sipas konsensusit (ixhmait) të të gjithë dijetarëve, në parim gjuetia është e lejuar. Gjuetia konsiderohet vepër e urryer, nëse bëhet vetëm për argëtim. Si argument për këtë merret hadithi i të Dërguarit (s.a.v.s.): "Kush e mbyt një vremçë kot, ai do të thirret tek Allahu, duke thënë: "O Zoti im! Vërtet filani më ka mbytur kot dhe jo se ka pasur dobi prej meje". (Transmeton Shafi, Ahmedi dhe Nesai.)

Gjuetia konsiderohet ushqimi më i dobishëm dhe pa kurrfarë ndryshimi prej fitimeve hallall, ashtu siç konsiderohet bujqësia.

Ajo që e argumenton ligjshmërinë e gjuetisë është të qenët njëri prej llojeve të fitimit.

Dijetarët e medh'hebit malikite kanë përcaktuar këto norma për gjuetinë:

1. Mubah-e lejuar është gjuetia për të mirëmbajtur jetën.

2. Mendub-e rekomanduar është për t'u ndihmuar atyre që kanë nevojë.

3. Vaxhib- obligim është për të shpëtuar jetën, kur njeriu ka mbetur pa ushqim dhe duhet të kapërcejë krizën e vdekjes.

4. Mekruh- është vepër e urryer, nëse bëhet për argëtim.

KUSHTET QË DUHET TË PLOTËSOJË GJUETIA PËR TË QENË HALLALL

Kushtet që gjuetia të jetë hallall, kanë të bëjnë me gjahtarin, me mjetin e gjahut dhe me vetë gjahun. Në vijim do të përmendim kushtet që duhet të plotësojë gjahtari:

1. Të jetë prej atyre që pranohen të presin dhe të therin. Sipas unanimitetit të të gjithë dijetarëve, gjuetia e myslimanit është *hallall*. Po ashtu, gjuetia e ithtarit të librit është *hallall*. Thënë shkurt, edhe



gjahtari duhet t'i plotësojë kushtet, sikurse edhe therësi, ngaqë është në pozitë të njëjtë si ai.

2. Gjahtari, të cilit nuk i lejohet therja, të mos marrë pjesë në gjueti. Pra, nëse *mexhusiu* e shoqëron myslimanin në gjueti ose në therje, në lëshuarjen e kafshës së stërvitur për gjah apo në gjuajtje me mjet. Nëse mjeti apo kafsha e stërvitur e myslimanit nuk arrin para mjetit apo kafshës së dresuar të *mexhusiut*, atëherë gjahu i tillë konsiderohet *haram*. Nga ky kusht kuptohet qartë se, nëse nuk dihet se cili e ka qëlluar i pari, atëherë ky gjah është i ndaluar.

3. Që të mos lihet pa përmendur me qëllim emri i Allahut (xh.sh.), në rastin e gjuajtjes apo lëshuarjes së kafshës së stërvitur për gjah. Të përmendurit e emrit të Allahut (xh.sh.), gjatë kohës së gjuetisë, është kusht, siç është edhe gjatë kohës së therjes. E nëse nuk përmendet emri i Zotit nga harresa, gjahu lejohet të hahet. Për këtë, merret si argument ajeti:

"...Pra, hani atë që jua sjellin, e përmendni emrin e Allahut!..." (El-Maide, 4)

4. Gjahtari i tokës të mos jetë në *ihram*, për shkak të *haxhit* apo të *umres*, ndërsa gjahu i detit është *halall* për të, edhe pse është në *ihram*. Për këtë, merret si argument ajeti:

"Ju është lejuar gjuetia e detit dhe çdo ushqim nga deti është për t'u kënaqur ju dhe udhëtarët, por ju është ndaluar gjuetia e tokës, deri sa të gjenideni në *lhram*...." (El-Maide, 96)

KUSHTET QË DUHET TË PLOTËSOJË MJETI I GJAHUT

Mjeti për gjueti mund të jetë armë ose kafshë.

1. **Arma.** Që arma është lloj mjeti për gjah, si argument kemi ajetin:

"O besimtarë! Allahu do t'ju provojë me ndalim nga një gjueti që e arrijnë duart dhe shigjetat tua..." (El-Maide, 94)

Është kusht që arma të jetë e mprehur, si: shtiza, shpata, shigjeta, çiftja dhe të gjitha llojet e pushkëve, në mënyrë që të mundësohet shpërthimi dhe derdhja e gjakut të gjahut. Po ndodhi që mjeti të

jetë i topitur dhe nuk ka mundësi shpërthimi, ose të qëlluarit e gjahut me shtizë prej së gjeri, atëherë gjahu konsiderohet si cofëtirë dhe mishi i tij konsiderohet *haram*. Si argument për këtë, është fjala e Pejgamberit (s.a.v.s.): *"Kur gjuan me shtizë (gjahun) dhe ngulet (në gjak), atëherë ushqehu prej tij. Nëse e qëllon atë (gjahun) me gjerësinë e shtizës, atëherë mos ha prej tij"*. Nëse ndodh që gjatë gjuetisë, gjahut t'i këputet një pjesë e trupit e gjahu të mbetet gjallë, ajo pjesë është *haram* të hahet. Gjahu nuk lejohet të gjuhet me ato mjete, me të cilat është e ndaluar të bëhet therja dhe prerja, siç është dhëmbi dhe thoi.

2. **Kafsha.** Lejohet të bëhet gjuetia me Kafshët apo shpendët e stërvitur, si: qeni, zagari, tigri, luani, skifteri etj. Për këtë, kemi si argument ajetin kuranor:

"...Ju lejohet juve çdo gjë që është e dëlirë dhe atë që jua gjuajnë kafshët që i keni stërvitur e i përdorni në gjueti, ashtu siç ju ka mësuar Allahu. Pra, hani atë që jua sjellin..." (El-Maide, 4)

Si argument mund të përmendim edhe hadithin e transmetuar nga Adij bin Hatim, i cili ka thënë: "E kam pyetur Pejgamberin (s.a.v.s.), për gjuetinë që bën skifteri e Pejgamberi (s.a.v.s.), është përgjigjur: *"Kur ta gjuaj*

për ty, atëherë haje atë."

KUSHTET QË DUHET TË PLOTËSOJË KAFSHA APO SHPENDI QË PËRDORET PËR GJUETI

1. Të jetë e stërvitur. Këtë e thotë ajeti:

"...Ju lejohet juve çdo gjë që është e dëlirë dhe atë që jua gjuajnë kafshët që i keni stërvitur e i përdorni në gjueti, ashtu siç ju ka mësuar Allahu. Pra, hani atë që jua sjellin..." (El-Maide, 4)

2. Që kafsha e stërvitur të mos hajë asgjë nga gjahu. Si argument për këtë, mund të përmendim hadithin, që Pejgamberi (s.a.v.s.), i drejtohet Adij bin Hatimit, duke i thënë: "Kur ta lëshosh për gjah qenin e stërvitur, duke përmendur më parë emrin e Zotit, nëse ai e ka zënë gjahun dhe e ka mbytur, atëherë haje atë. Nëse ka ngrënë diçka prej tij, mos e ha atë, sepse unë kam frikë se kafsha e stërvitur, e ka zënë atë



për vetë”. E nëse shpendët e stërvitur, si skifteri etj., hanë diçka prej gjahut, ai lejohet të hahet ngase nuk është kusht që shpendi të stërvitet për të mos e ngrënë gjahun, por kusht te stërvitja e shpendëve është që, kur të thirret prej të zotit, ai t’i përgjigjet thirrjes, ndërsa kusht në stërvitjen e kafshëve, është që të mos e hajë gjahun.

3. Që kafsha e stërvitur të jetë shqyese.

4. Që ta shqyejë gjahun dhe që gjahu të japë jetën për shkak të derdhjes së gjakut. Nëse kafsha e mbyt gjahun duke ngulfatur, goditur, por që nuk shkakton gjakderdhje, gjahu nuk lejohet të hahet.

5. Që me kafshën e stërvitur të mos marrë pjesë në gjuajtjen e gjahut edhe kafsha e pastërvitur.

6. Që të përmendet emri i Zotit, kur të lëshohet kafsha për gjah. Për argumentimin e kësaj mund të përmendim hadithin e transmetuar nga Adij bin Hatimi, hadithi që është përmendur më lart.

KUSHTET TË CILAT DUHET TË PLOTËSOHEN PËR GJAHUN

1. Që gjahu të jetë prej gjallesave, mishi i të cilave lejohet të hahet. Sipas haneftëve, gjuhet kafsha, ngrënia e së cilës lejohet. Po ashtu, lejohet të gjuhet edhe kafsha, të cilës nuk i hahet mishi, por që ka leverti të tjera, si leshi, lëkura, brirët. Mund të gjuhet për t’u mbrojtur prej saj (kafshës).

2. Gjahu duhet të jetë kafshë e egër, të cilën njeriu nuk mund ta zërë. Po qe se ndodh që kafsha e butë (shtëpiake) egërsohet, lejohet të gjuhet dhe konsiderohet *hallall*, ngaqë nuk ka mundësi të zihet ndryshe.

3. Që gjahu të japë shpirt prej plagës së shkaktuar. E, nëse gjahu e jep shpirtin prej goditjes, frikës etj., nuk lejohet të hahet.

4. Që të dihet se gjahu e ka dhënë jetën për shkak të gjuajtjes nga kafsha e stërvitur apo nga mjeti me të cilin ka gjuajtur gjahtari. Nëse nuk dihet me siguri se gjahu nuk e ka dhënë jetën për shkak të gjuetisë, por për ndonjë shkak tjetër, atëherë nuk lejohet të hahet.

5. Që të pritët, nëse arrihet i gjallë. Si argument për këtë, kemi fjalët e Pejgamberit (s.a.v.s): *“Nëse e arrin të gjallë (gjahun), prijë atë.”*

SHËNIM:

Po qe se ndodh që gjahtari ta gjuajë gjahun dhe pas një kohe e gjen të ngordhur, në këtë rast lejohet ngrënia e gjahut, por me këto kushte:

1. Që gjahu të mos ketë rënë në ujë. I Dërguari (s.a.v.s.), ka thënë:

“Nëse gjuan me shigjetë dhe e mbyt (gjahun), haje e, nëse e gjen në ujë, atëherë mos e ha, sepse nuk dihet në e ka mbytur uji apo shigjeta jote.” (Transmeton Buhariu dhe Muslimi).

2. Të mos gjendet ndonjë gjurmë tjetër që e ka mbytur, përveç mjetit të gjahut, me të cilin e ke gjuajtur. Transmetohet se Adij bin Hatemi i ka thënë të Dërguarit (s.a.v.s.):

“O i Dërguari i Allahut! Po nëse e gjuaj gjahun dhe e gjej të nesërmen me shigjetën time? I Dërguari i Allahut (s.a.v.s.), iu përgjigj: “Nëse e di se shigjeta jote e ka mbytur dhe nuk gjen gjurmë të egërsirave, atëherë haje”. (Transmeton Tirmidhiu).

3. Nëse mishi i gjahut nuk është prishur (kalbur), gjë që vetë natyra e njeriut e refuzon këtë dhe ky mish shkakton dëm dhe pasoja shëndetësore. Transmetohet se i Dërguari (s.a.v.s.), i ka thënë Ebu The’alebe Hashimijut:

“Në qoftë se e gjuan gjahun e pastaj të humbet tri ditë dhe e gjen, haje atë, në qoftë se nuk është kalbur.”

PËRFUNDIM:

Myslimani duhet ta ketë të qartë se feja islame i ka mundësuar që të shfrytëzojë atë që është e lejuar-hallall. Andaj edhe gjuetia bën pjesë në gjërat e lejuara, nëse ajo shfrytëzohet për dobinë e njerëzve.

Po ashtu, myslimani duhet të jetë i përmbajtur kur të jetë në gjueti, që të mos e shfrytëzojë atë për argëtim, por kur ndodh që të gjuajë, ta ketë në mendje frikën e Allahut që të mos e mbysë gjallesën pa pasur dobi dhe nevojë prej saj.



Zanafillë dhe qenie

Ose Zanafilla e zanafillës si zanafillë

Edison Çeraj

*O*rigjina është rikthim; rikthimi është synim; synimi është takim; takimi është qëllimi.

Origjina e njeriut është gur qosheje për çdo botëkuptim mbi botën. Çdo shqyrtim për çështjen se si duhet të jetojë njeriu, na kthen vazhdimisht te prejardhja e tij. Përgjigjet e shkencës e të religjionit, si dhe për çështjet e tjera, janë kundërtëne. Formimin e njeriut shkenca e sheh si rezultat i një procesi të gjatë evolutiv nga trajtat e ulëta të jetës, ku kufiri ndërmjet zoologjikes dhe njerëzores nuk është i theksuar dhe ku ekziston një periudhë e gjatë kalimtare e majmunit-njeri apo e njeriut-majmun. Çfarëdo që të marrë për çast vendimtar- ecjen e drejtuar, përpunimin ose shërbimin me almise, fillimin e të folurit të artikuluar- për shkencën ai mbetet përherë një fakt i jashtëm, material, qoftë kur është fjala për zhvillimin e konstitucionit fizik të njeriut, qoftë kur shërbehet nga natyra përreth. Këtu njeriu është fëmijë i natyrës, që rritet në gjirin e saj dhe nuk ndahet nga ajo.

Duke shkëputur çdo lidhje me sferën e metafizikës, gasja shkencore e sheh botën si një realitet të pavarur, kuptimi përfundimtar i së cilës gjendet brenda vetë asaj, pa qenë e nevojshme ta lidhim me ndonjë realitet më të lartë. Sipas këtij parimi, pika më e lartë

e realitetit është bota fizike, e cila, për nga natyra, është gjithnjë në lëvizje dhe e ndryshueshme. Bota fizike, hapësira, koha, lënda, lëvizja dhe energjia janë realitete të pavarura dhe në vetvete përfundimtare. Në këndvështrimin shkencor, siç u zhvillua në Perëndim, koncepti i gjithësisë si një libër i hapur që përmban Urtësinë Hyjnore, dukuritë e të cilit janë shenja që na rrëfejnë për një Projektues/Krijues inteligjent, ishte krejt i pakuptimtë. Një këndvështrim i tillë e privon gjithësinë nga jeta e saj dhe e sheh atë thjesht si një masë të vdekur materieje dhe energjie, e cila i nënshtrohet hulumtimit njerëzor.

Siç shihet, shkenca moderne ka lindur si pasojë e një procesi reduktimi, në të cilin ndërmjet dy sferave të realitetit, Zot dhe çdo gjë tjetër (jo-zot), metafizikes dhe fizikes, i pari është mohuar krejtësisht, ndërsa i dyti është pranuar si i vetmi realitet i vërtetë. Vetëm pas një veprimi të tillë lindi ajo që mund ta quajmë shkenca bashkëkohore. Reduksionizmi është një tipar mbizotërues i saj. Ai shtrihet në të gjithë sipërmarrjen shkencore. Kudo ai përpiqet që ta reduktojë të epërmen tek e poshtmjë, duke mohuar çdo realitet sipëror.

Ky është tipari themelor i dukurisë së reduksionizmit.¹ Shpirti është reduktuar në psikikë, psikika në veprimtari biologjike, jeta në materie të pajetë dhe materia e pajetë në grimca sasiore të kulluara ose në grumbuj energjie, lëvizjet e të cilave mund të maten dhe të kuantifikohen.²

Përkundrazi, religjioni dhe arti flasin për krijimin e njeriut³, për diçka që s'është proces, por akt hyjnor; për diçka që nuk vijon, nuk rrjedh, por që është akt i çastit, tragjik⁴, tronditës. Vizioni i krijimit të njeriut, i pranishëm në pikturat e ndryshme pothuaj te të gjitha religjionet, flet për flakjen e njeriut në materie, për "rënien"⁵ e tij në tokë; për kundërtitë e njeriut dhe të natyrës; për takimin e njeriut me një botë të huaj, armiqtë.⁶

Pyetja se a është njeriu rezultat i zhvillimit apo është "i krijuar", shndërrohet kështu në pyetjen se kush është ai? A është pjesë e botës apo ndryshon nga ajo?

Për materialistin njeriu është "kafshë e përkryer", "homme machine", "aparaturë biologjike". Ndërmjet njeriut dhe kafshës është vetëm ndryshimi i shkallës, jo i cilësisë. Nuk ka thelb të veçantë njerëzor.⁷ Ekziston vetëm "nacioni konkret, historik e shoqëror i njeriut", kurse "historia ekonomike dhe shoqërore është e vetmja konkrete dhe që ekziston vërtetësisht". (György Lucács, *Ekzistencializmi ose marksizmi*). "Njeriu është

1. Si për "lojë", le të themi se Uliksi, Hamleti, Don Kishoti, Ema Bovari, Raskolnikov, Ana Karenina, Jozef K. etj., janë një opozitë e heshtur, por më e fuqishmja e reduksionizmit.

2. Beka, R. (2007) *Halifullah – njeriu si mëkëmbës*, f. 84. Tiranë: Erasmus.

3. Vetë arti është krijimtari (krijimtaria artistike) dhe është i tillë gjithë një për aq sa është krijimtari e llojit të vet, që lidhet përherë me një qenie të caktuar, të papërsëritshme, me njeriun/artistin.

4. Dramatik më saktë.

5. *Dasein* (për Heidegger-in) – joqenia ose qenia e hedhur në ekzistencë.

6. Izetbegović, A. (2000) *Islami ndërmjet Lindjes e Perëndimit*, f. 27. Shkup: Logos-A.

"Kur Zoti yt u tha engjëjve: "Unë do të krijoj një mëkëmbës (që do të zbatojë ligjet e Zotit) në tokë", ata thanë: "A do të vësh atje dikë që do të bëjë çrregullime e do të derdhë gjak në të, ndërkohë që Ne të madhërojmë, të lavdërojmë dhe të lartësojmë ashtu si të takon Ty?" Ai tha: "Unë di atë që ju nuk e dini". Allahu ia mësoi Ademit emrat e çdo gjëje, pastaj ua paraqiti engjëjve dhe u tha: "Më tregoni emrat e tyre, nëse ajo që thoni është e vërtetë!" "Qofsh i lavdëruar! - thanë ata. Ne dimë vetëm atë që na ke mësuar Ti. Në të vërtetë, Ti je i Gjithëdituri, i Urti." "O Adem, - tha Ai - ua trego atyre emrat e gjërave!" Kur ai ua tregoi emrat e tyre, Allahu tha: "A nuk ju kam thënë se vetëm Unë i di fshetësitë e qiellit e të Tokës dhe vetëm Unë e di çfarë tregoni haptazi dhe çfarë fshihni?" Kur u thamë engjëjve: "Përlunë në sexhde para Ademit", ata u përlulën, përveç Iblisit, i cili nuk deshë, u tregua mendjemadh dhe u bë mosbesimtar. Ne thamë: "O Adem, jeto ti dhe gruaja jote në Xhenet dhe aty hani sa të doni e kur të doni, por mos lu afroni kësaj peme, se ndryshe do të bëheni të padrejtë". Shejtani i shtyu të gabojnë e i nxori nga lumturia ku ishin. "Zbritni - u thamë. Ne - do të jeni armiq të njëri-tjetrit. Në Tokë do të qëndroni, do të keni furnizim e do të jetoni deri në një kohë të caktuar". Ademi mësoi disa fjalë (se si të kërkonte falje) nga Zoti i tij, kështu që Ai ia pranoi pendimin. Sigurisht, Ai i pranon shumë pendimet, Ai është Mëshirëploti." (Kurani, 2/30-37.)

7. No dividing line between man and "brute". (John Watson në *Psychological Review*, nr. 20, f. 158.)

një sistem, si çdo sistem tjetër në natyrë, që u nënshtrohet ligjeve të pashmangshme e të përgjithshme të krejt natyrës." (Ivan Pavlov, *Psichologie experimentale*). Në evolucionin e njeriut ndërmjetëson një faktor i jashtëm, objektiv – puna. "Njeriu është produkt i mjedisit të jashtëm dhe i punës së vet", thotë Engels-i. Krijimi i njeriut del si një proces i jashtëm, biologjik, i përcaktuar nga faktorë të jashtëm, materialë. "Dora nxit dhe njëkohësisht nxiton zhvillimin e jetës psikike... "Zbulimi" i saj si dhe "zbulimi" i ligjërit, shënon fundin e historisë zoologjike dhe fillimin e historisë njerëzore", shkruan H. Berr në parathënien e veprës, *L'humanite prehistorique* të Morgan-it.⁸

Këto qëndrime të qarta e bindëse duken fare evidente. Mirëpo, nuk duken aq evidente, po të thuhet se në një farë dorë paraqesin mohimin e qartë të njeriut. Në shkencën dhe në filozofinë materialiste, njeriu shpërbëhet në "pjesë përbërëse" dhe duket sikur në fund të procesit humbet plotësisht. Së pari, Engels-i analizon njeriun shoqëror dhe tregon se si ai është produkt i marrëdhënieve shoqërore, ose më saktë, i marrëdhënieve ekzistuese prodhuese. Vetë njeriu këtu s'është asgjë dhe s'krijon asgjë; përkundrazi, ai është rezultat i këtyre fakteve, që janë të dhëna.

Një njeri të këtillë, pavetor⁹ dhe të reduktuar në fakt biologjik, tani e merr në dorë Darwin-i, që do të na shpallë tejet me konsekuencë se si produkt i seleksionimit natyror dhe i luftës për ekzistencë, kjo krijesë që flet, që ecën vertikalisht dhe bën almise, zhvillohet shkallë-shkallë nga paraardhësit e vet të afërt kafshëror. Skemën e këtij procesi do e përfundojë biologjia, duke treguar se si këto trajta të botës së gjallë reduktohen në trajta fillestare të jetës, ndërkaq këto në instancën e fundit në fiziko-kimike, përkatësisht në lojë të forcave molekulare. Jeta, vetëdija dhe fryma njerëzore, në të vërtetë nuk ekzistojnë. Ato janë vetëm aspekte të veçanta të ndërlukuara të aksionit të ndërsjellë të këtyre forcave pavetore. S'ka kurrfarë thelbi origjinal e të "pandarë" njerëzor.¹⁰

Po qe se tani, nga kjo skemë e vrenjtur paksa, por e qartë dhe e kuptueshme, sakaq, përmes bujarisë së mendjes shpërngulemi në brendinë e *Capela Sistina*, para afreskeve të famshme të Michelangelo-s, në kupën e saj, dhe përshkojmë me sy duke nisur nga *Dëbimi nga Parajsa*, *Krijimi i Adamit* e deri te *Gjyqi* i tmerrshëm mbi altar, do detyrohemi të pyesim: ç'domethënie kanë këto piktura, që konsiderohen si vepra mbase më tronditëse artistike e të gjitha kohëve? A ngërthejnë në vetvete ndonjë të vërtetë për

8. Cituar nga Izetbegović te *Islami ndërmjet Lindjes e Perëndimit*, f. 27.

9. Të tëhuajësuar, që nuk përket "askund".

10. *Islami ndërmjet Lindjes e Perëndimit*, f. 28.

temat e mëdha për të cilat flasin? Po qe se ngërthejnë, ku qëndron ajo e vërtetë?

Ose më saktësisht: sidoqoftë, në çfarë mënyre janë të vërteta këto piktura?

Tragjeditë greke, vizionet e Dante-s për Qiellin dhe Ferrin, këngët shpirtërore zezake, tragjeditë e Shakespeare-t, prologu i Faust-it në qiell, maskat malejziane, afresket e vjetra japoneze ose pikturat e disa piktorëve bashkëkohorë.¹¹ I marrim këta shembuj që i përkasin një rendi të veçantë, sepse nga kjo pikëpamje i gjithë arti është dëshmi unike dhe e njëjtë, ku krejt dukshëm dhe sheshazi nuk kanë të bëjnë fare me njeriun sipas Darwin-it, as nuk mund të imagjinohej si përshtypje e tij për veten dhe për botën që e rrethon. Çfarë ndjenje qëndron për botën prapa nocionit "religjioni i shpëtimit"? Ç'është ky emërtim dramatik? Ç'domethënie mund të ketë drama e një ekzistence që reduktohet në këmbim materieje ndërmjet qenies dhe natyrës? Çfarë supozimesh dhe parandjenjash flenë në bazën e vizatimeve të Ernst Neizvestny-t me temën e Ferrit të Dante-s? Pse është e pranishme frika si ndjenjë universale te çdo qenie që jeton, në qoftë se jeta dhe njeriu u krijuan në gjirin e "nënës natyrë"?¹²

Këto pyetje, sakaq, pamjen e botës që na ka skicuar shkenca, e bëjnë jo të plotë dhe të pamjaftueshme. Në të vërtetë, shkenca madje nuk jep një pamje të vërtetë të botës; në vend të saj ofron një fotografi besnike, por pa një dimension të tërë njëmendësie.

Për mungesë të këtij dimensionit të tretë, të brendshëm, karakteristik për çdo krijim shkencor, shprehet pafuqia ose paaftësia e shkencës të thotë çfarëdo të vërtete përfundimtare e të plotë për jetën dhe veçanërisht për njeriun. Në analizat e saj prej logjike të hekurt, jeta mbetet pa jetë, ndërkaq njeriu pa njerëzoren.¹³

Shkenca mbi njeriun është e mundshme, në qoftë

se ajo është pjesë e botës së jashtme dhe produkt i tij (në atë masë sa ç'mund të jetë ai send). Anasjelltas, arti është i mundshëm vetëm në qoftë se njeriu ndryshon nga natyra, nëse është i huaj në të (nëse është personalitet). Pjesa më autentike e artit është histori e këtij mërgimi. Kështu, rreth çështjes së origjinës e të natyrës së njeriut, shkenca dhe arti gjenden në një përleshje të plotë e të pashmangshme. Shkenca vë në pah fakte e të dhëna të panumërta dhe veçanërisht fosilet e mbledhura e të studiara me kujdes, që imponojnë përfundimin për zhvillimin e shkallëshkallshëm të njeriut nga bota kafshërore. Arti shpall dëshmitë e veta tronditëse për ardhjen e njeriut nga e panjohura, nga të cilat asnjë zemër njerëzore s'mund të heqë dorë tërësisht. Shkenca mbështetet te sinteza "vigane" e Darwin-it; arti te Michelangelo dhe te karta e tij madhështore në kupën e *Sistina*-s.

Darwin-i dhe Michelangelo në këtë mënyrë mishërojnë dy botëkuptime tërësisht të ndryshme për njeriun dhe dy të vërteta kontradiktore për origjinën e tij, të cilat asnjëherë s'do ta mposhtin njëra-tjetrën. I pari mbështetet në një numër të madh faktesh të pakundërshtueshme¹⁴, i dyti shkruhet në zemrat e të gjithë njerëzve.¹⁵

Njeriu është tema e vetme për të cilën mund të ekzistojnë njëkohësisht dy të vërteta kontradiktore. Jo vetëm kaq: pohimi kontradiktor për njeriun, zakonisht i afrohet më së tepërmi të vërtetës. Pahi-

mi se trupi i njeriut (njeriu si fakt biologjik) ka natyrë shtazore, madje dhe origjinë, para se të vijë Darwin-i e Lamarck-u, rrjedh nga religjioni. Shumë më herët se çdo shkencë, religjioni mëson se brenda njeriut endet kafsha. Ndryshimi qëndron vetëm tek radiusi i këtij pohimi. Sipas shkencës, njeriu është vetëm kafshë inteligjente; ndërsa sipas religjionit, njeriu është kafshë që është personalitet. "Ashtu siç e njohin specialistët, njeriu është ende larg të bëhet njeri konkret, i vërtetë. Ata tregojnë skemën e përbërë nga pamjet e tjera skematike, çfarë prodhon teknika e çdonjëres

11. Nga këta piktorë mund të përmendim Kandinsky-n, me artin e tij abstrakt ose të kulluar shpirtëror, ku dalja nga "idhujtaria ndaj sendores shihet si qëllim më vete". Një tjetër është edhe Jean Dubuffet, që pothuaj i kushtoi të gjithë krijimtarinë e tij artit që bënin fëmijët dhe të çmendurit.

12. Po aty, f. 29.

13. Po aty, f. 30.

14. Por, tanimë, jo vetëm të kundërshtueshme, por me sa duket p - thuaj të hedhura poshtë si pasojë e evolimeve shkencore, në veçanti të gjenetikës. Gjithsesi, duhet thënë se veprohet në një terren relativ, madje ngaqë është relativ është i tillë, përplot "fakte të pakundërshtueshme".

15. Po aty, f. 30.

nga shkencat. Në të njëjtën kohë, njeriu është kufoma nën briskun e anatomistit, vetëdija që studiohet nga psikologu; pastaj është edhe ai personalitet që në brendinë e vet e ndjen çdo njeri dhe e njeh sa herë që shikon përbrenda. Ai është send kimik prej të cilit krijohen indet dhe lëngjet e trupit; ajo bashkësi e habitshme qelizash dhe lëngjesh ushqyese, ligjet organike të së cilës i studion fiziologu; ajo gjë e sajuar nga indet dhe vetëdija, të cilën higjenisti dhe edukatori synojnë ta shpjen deri në shkallën më të lartë të zhvillimit brenda kuadrit të përcaktuar të tij. Ai është *homo economicus*, që detyrohet të shpenzojë pandërprerë të mirat, në mënyrë që gjërat, rob i të cilave është, të mund të punojnë edhe më tej. Nga ana tjetër, ai është njëkohësisht poet, hero, shenjt. Jo vetëm që është qenie shumëfish e ndërlikuar që shkakton habi, e nënshtruar ndaj analizave të teknikave shkencore, por është edhe mishërim i vullnetit, i meditimit dhe i synimit të tërë njerëzimit.”¹⁶

Vërejmë se nocioni njerëzor në mendjen e njeriut ka domethënie të dyfishtë, gati kontradiktore. “Njerëz jemi”, domethënë: jemi mëkatarë, të dobët, truporë; “të jemi njerëz”, apeli që duhet të na përkujtojë se jemi diçka më tepër, se kemi ca detyrime më të larta, të sillemi pa egoizëm, njerëzishëm. “Ti ke ndërmend njerëzoren”, e qorton Jezui Pjetrin, duke i kundërvënë hyjnoren njerëzore. Njerëzorja, e njerëzishmja, humania – rrjedh nga fjala *njeri*, dhe do të thotë më tepër, do të thotë synim moral. Ky kuptim i dyfishtë i nocioneve, lidhur njësoj me emrin e njeriut, është pasojë e natyrës së dyzuar të njeriut, ku njëra ka prejardhjen nga dheu, kurse tjetra “nga qielli”.¹⁷

Materialistët gjithnjë do të vënë në pah aspektin e jashtëm të gjërave dhe qëndrimet e shkencës do t’i shndërrojnë në mohim të shpirtit njerëzor. “Prandaj, dora s’është vetëm organ pune, – shkruan Engelsi – por edhe produkt i saj. Vetëm me punë, duke iu përshtatur veprimeve gjithnjë e më të reja, duke trashëguar në këtë mënyrë formimin e fituar të muskujve, tetivës dhe gjatë një periudhe më të gjatë edhe të eshtrave dhe me përtëritjen e vazhdueshme të atyre stërhollimeve në veprime të reja, gjithnjë e më të ndërlikuara, dora

e njeriut arriti atë shkallë të lartë përsosmërie në të cilën mundi të bëjë pikturat e Raffaello-s, statujat e Thorvaldsen-it dhe muzikën e Paganini-t...” (Engels, *Roli i punës në zhvillimin e njeriut*).

Çështja për të cilën flet Engels-i i përket vazhimit zhvillimit biologjik, jo atij human (shpirtëror), ndërkaq pikturimi s’është proces teknik, por akt shpirtëror. Pikturat e Raffaello-s nuk i ka krijuar dora e Raffaello-s, por shpirti i tij. Veprat më të mira Beethoven-i i krijoi kur ishte fare shurdh. Zhvillimi biologjik, jo i zgjatur gjer në paskaj, pa ndërmjetësimin e një dimensionit të tretë, nuk mund të arrijë vetvetiu, jo te pikturat e Raffaello-s, po as te vizatimet më të thjeshta të piktorit parahistorik në shpellat e Saharës. Fjala është për dy drejtime të ndara e të ndryshme ose për dy aspekte të ndara të ekzistencës së njeriut.

Njeriu nuk mund të reduktohet në biologji, siç nuk mund të reduktohet piktura në sasi të caktuara ngjyrash, nga të cilat është bërë, ose poezia në sintaksën e tekstit të saj. Padyshim që një xhami është ndërtuar nga kaq e kaq blloqe të gurta të një forme të caktuar, në një rend të caktuar, nga një sasi e caktuar llaçi, lënde etj., por kjo nuk është e vërteta e xhamisë. Të dhënat për xhaminë nuk e shterojnë nocionin e xhamisë. Sepse, cili do të ishte dallimi ndërmjet saj dhe një kazërme ushtarake?! Mund të shkruajmë një analizë jashtëzakonisht shkencore e të saktë gramatikore, gjuhësore e drejtshkrimore të një poeme të Goethe-s, ndërkaq thelbin e saj nuk e prekim fare. Njësoj si dallimi ndërmjet fjalorit të një gjuhe dhe poezisë që vjen nga e njëjta gjuhë. Fjalori është i saktë, por pa kuptim, ndërsa poezia ka kuptimin dhe thelbin e vet të

paarritshëm. Në të njëjtën mënyrë fosilet, antropologjia, morfologjia, fiziologjia – nuk flasin për njeriun, përveçse në marrshim parasysh anën e tij të jashtme, të rastësishme, mekanike e të pakuptimtë. Në këtë shembull njeriu është pikturë, tempull¹⁸, poemë dhe jo një lëndë nga e cila janë bërë të gjitha këto.

Njeriu është më shumë nga ç’mund të flasin për të të gjitha shkencat së bashku.



16. Alexis Carrel, *Man, the unknown*.

17. Islami ndërmjet Lindjes e Perëndimit, f. 30.

18. Dhe tempulli është pika ku shënohet transcendimi i qenies për - mes ritit si çast ngjizës.



Refleksione rreth krijimtarisë së shkrimtarit Teufik Gjyli në gjininë e përrallës

Xhahid Bushati

1.

Krijimtaria për fëmijë e shkrimtarit Teufik Gjyli ka si zanafillë realitetin e të parëve të tij, që lindën në Ulqin. Ai zë i hershëm dhe i përhershëm, thirrës brenda vetes, është pjesë e biografisë jetësore dhe artistike të shkrimtarit, ku "... menjëherë emri lidhet me vepra letrare, madje me forma të veçanta, duke pretenduar një njësim të autorit me veprën"¹. Është kjo arsyeja, që në kujtimet e tij, në mes të tjerave thotë se: "... unë provova për të shkruar bukuritë e një qyteti të vogël bregdetar të Kolkasve të vjetër, meqë nga ai qytet ishin prindërit e mi edhe nëna, edhe babai. Edhe unë vetë, vegjëlinë për disa vite, e kisha kaluar në kalanë e atij qyteti e, gjithkund, bregut që prej gjeranave e deri në Lima. Kuptohet se ky qytet është Ulqini".

Kjo bukuri mahnitëse bregdetare me hiret e misteret e saj, fshehën së thelli në kohë e vite edhe elementet mitologjike, gojëdhënore, fantastike, legjendare, mrekullitare, etj., elemente që në procesin krijues të Teufik Gjylit gjetën pasqyrim në gjininë e përrallës.

I përfaqësuar kryesisht me këtë gjini, ku dhe ka arritjet më të mira, (më vonë dhe me tregimin) dha një ndihmesë të rëndësishme në krijimin, formimin dhe pasurimin e mozaikut të traditës së re të letërsisë për fëmijë e të rinj, traditë që: "... u krijua... me përpjekjet dhe pasionin e niciatorëve të parë të kësaj krijimtarie, ...Q. Guranjakut, Z. Sakos, H. Stërmillit, **T. Gjyli**, S. Çomorës, D. Siliqit e të tjerëve"².

1. Hamiti, Sabri: "Albanizma", Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, Botime të veçanta CIII, Seksioni i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Libri 42, Prishtinë, 2009; (kapitulli: Letërsia autobiografike, f. 77.)

2. Simpoziumi i parë kombëtar për problemet e Letërsisë për fëmijë

Në këtë plejadë krijuesish, mënyra e rrëfimit lirik të përrallës, simbolika dhe poetika e saj, i dhanë shkas këtij autori të dallohej dukshëm e të krijonte individualitetin e tij krijues, që do ta thellonte e plotësonte nga njëri vëllim me përralla në tjetrin. Sepse te kjo gjini del: "... , në mënyrë të spikatur, ... veçanësia e letërsisë për fëmijë me mundësitë e saj të shumta, ..."³. Mundësi që autori i shfrytëzoi dhe realizoi në subjektet e fabulat interesante e magjiplote të përrallave që krijoi.

Krijimtaria për fëmijë e shkrimtarit Teufik Gjyli ka edhe një zanafillë tjetër, një tjetër realitet dhe ky i përket Shkodrës. Në këtë qytet autori jetoi, punoi, shkroi e ëndërroi..., deri sa një ditë u nda nga kjo jetë.

Këto dy realitete, nga mënyra se si janë krijuar e pasqyruar, nuk janë ishuj në vete e në largësi, por marrin e japin me njëri-tjetrin. Në këtë marrëdhënie "lëvizin" e fokusohen problematika të caktuara, që lindën në një realitet dhe vazhdojnë "jetën" në realitetin tjetër. Sido që të jetë realiteti, nga vjen dhe ku shkon, magjia burimore mbetet e njëjtë: **Vendlindja e të parëve dhe vendlindja e autorit**. Kjo magji që kthehet në "realitet" përrallor merr "jetë", shfaqet e lulëzon: te subjekti, fabula, përshkrimi i natyrës, cilësitë dhe veçoritë e personazheve, mjediset dhe ngjyrat që bashkëshoqërojnë vepruesit në ecurinë e misionit, aventurës, përpjekjeve dhe fatit të tyre, etj., etj. Të gjitha këto elemente lëvizin nëpër hapësira të njohura e të panjohura, të dashura e të shtrenjta, përmes mallit dhe kujtimeve të pafund...

(27 – 28 maj 1974), B. Dedja "Mbi disa probleme aktuale teorike të Letërsisë sonë të realizmit socialist për fëmijë", f. 8.

3. Malo, Foto: " Për forcimin e realizmit në përrallën tonë", "Drita", 26.09.1976.

etj. S'pushojnë së "rrëfyeri" subjektet si dëshmitarë të patjetërsueshëm artistikë. Se në to gjenden: "Forcimi i elementeve lirikë si dhe poetizimi i ngjarjeve dhe i figurave të personazheve (që) është një nga veçoritë e krijimtarisë letrare të këtij shkrimtari"⁴.

Në këtë rrugëtim të gjatë autori njohu edhe përvoja letrare, të cilat i pasuroi përmes stilit të tij.

Teufik Gjyli u mbështet dhe "përvetësoi" imazhin e përrallës popullore, i dha një konfiguracion të mëtejshëm origjinar. Si njohës i hollë i kësaj pasurie lëndore, diti me mjeshtëri ta shfrytëzojë atë dhe ta mbartë në mënyrë poetike në krijimet e veta. Kjo është arsyeja që: "... trillimi poetik, fantazia e përrallës e çon heroin (nënkupto heronjtë) e saj në vende nga më të çuditshmet, e bën të kryejë aventura e të kalojë peripeci nga më interesantet dhe akte nga më të guximshmet e nga më tërheqëset. Ai thyen monotoninë lodhëse të tregimit, duke kryer përmbysje kurioze të aksionit dhe duke krijuar situata krejt të papritura. ... veçse këto elemente nuk paraqiten në përrallë si qëllim në vetvete ose thjesht si mjete për të bërë efekt. Ato kanë vendin e tyre të caktuar, lidhen me logjikën ideoartistike të përrallës dhe shërbejnë për të theksuar e për të kuptuar sa më mirë ide e karakteristika të caktuara të personazheve"⁵.

Krijimet përrallore që na paraqet shkrimtari Teufik Gjyli, përfshijnë në thelbin e vet: elementin fantastik, elementin mitik, elementin realist, të cilët lidhin, ndërlidhin dhe zgjidhin pikat kryesore të rrëfimit dhe formojnë portretin e strukturës përrallore, ku: "Subjektet e këtyre përrallave zbulojnë tipare të njerëzve të thjeshtë të popullit, si ndershmërinë, zgjuarsinë, dashurinë dhe sinqeritetin midis tyre. Por, me gjithë përpunimin e kujdesshëm, ato nuk janë zhveshur plotësisht nga elementët idealistë që i ndeshim në përrallat popullore. Herë-herë idetë jepen hapur, me anë të sentencave. Sidoqoftë, përrallat e kësaj përmbledhjeje ("Trëndafili i artë", u botua më 1957 – nënvizimi i im) ruajnë bukurinë e tyre që u jep gjuha e krehur dhe përshkrimet tërheqëse"⁶.

"Trëndafili i artë" përmban tetëmbëdhjetë përralla, legjenda dhe tregime për të vegjël. Në parathënieën që kanë shkruar për lexuesit e vegjël redaktorët e librit Bedri Dedja e Nasho Jorgaqi, ndër të tjera thonë edhe këto fjalë: "... në këtë vëllim të ri, ju përsëri do të takoheni me heronjtë e përrallave tona popullore, do të njihni heroizmat, përpjekjen dhe luftën e tyre për një jetë më

të lumtur, ... , luftën për të drejtën dhe të vërtetën, për lumturinë dhe gëzimin. E patjetër edhe këto përralla do t'i pëlqeni shumë. Autori i këtij libri, Teufik Gjyli, na ka thënë se këto përralla i ka pasë treguar një kopshtar dhe bahçevan plak. Dhe me të vërtetë, po të lexoni librin me vëmendje, ju do të vini re se aty ka edhe disa legjenda popullore mbi lulet, të cilat gjithashtu janë të bukura".

2.

Krijimtaria letrare e shkrimtarit Teufik Gjyli nuk është anashkaluar nga studiuesit e letrave shqipe për fëmijë e të rinj. Më gjerë është folur, veçanërisht, për kohën kur autori krijonte e botonte. Pastaj, si për këtë autor, ashtu edhe për shumë autorë të tjerë që duhet të meritojnë vëmendje, kujtesa letrare fillon e zbehet nga vit në vit, nga dekada në dekadë.

Lënda përrallore që na la shkrimtari Teufik Gjyli, për vlerat njohëse, artistike e edukative që flasin ato, e kanë kapërcyer kohën kur u shkruan. Studiuesi Ramazan Çadri për këtë autor, shënon këtë tipar themelor nga krijimtaria e tij: "Ndihmesën më të madhe T. Gjyli e solli me përrallat e legjendat e bukura të frymëzuara nga motive popullore, përmbajtjen e të cilave autori e përpunoi me mjeshtëri në përputhje me kërkesat e moralit bashkëkohor, duke u dhënë atyre formën e krijimeve të mirëfillta artistike për të vegjlit"⁷.

Veprimtarinë letrare të këtij autori, me qëllime studimi e kanë parë disa autorë, si Hamid Boriçi, Bedri Dedja, Vehbi Bala, Nasho Jorgaqi, Gjergj Vlasi, Muharrem Xhaxho, Astrit Bishqemi, por në mënyrë të veçantë e këmbëngulëse, më të gjerë e më analitike është studiuar nga Profesor Doktor Jup Kastrati e më pas nga Prof. As. Dr. Ramazan Çadri.

Studimet e Profesor Doktor Jup Kastratit, të botuara në gazetën "Drita", "Puna", almanakun "Shkodra"-1961, në "Simpoziumi i parë kombëtar për problemet e letërsisë për fëmijë" (Tiranë, 27-28 maj 1974, f. 66.), flasin për një njohje të thelluar, të detajuar, gjykim prej eruditi dhe albanologu, prej bibliografi dhe shkencëtari. Të gjitha shqyrtimet apo këndet se si e ka parë Profesor Kastrati krijimtarinë e Teufik Gjylit në gjininë e përrallës, gjithherë është bashkëshoqëruar me një pasuri bibliografike të lakmueshme e të admirueshme.

Mendimet e studiuesve për shkrimtarin Teufik Gjyli konvertojnë dhe formojnë dy vatra. Vatra e parë udhëhiqet nga mendimi i studiuesit Vehbi Bala, që thotë: "Studimi i traditës së re do të nxjerrë në shesh meritën e shkrimtarëve Q. Guranjaku, Z. Sako, D. Siliqi, S. Çomora, K. Jakova, H. Stërmilli, **T. Gjyli**... që të parët iu vunë krijimit të letërsisë së re shqiptare për fëmijë pas

4. Çadri, Prof. As. Dr. Ramazan: "Letërsia shqipe për fëmijë" (Probleme, autorë, vepra), Tiranë, SHBLSH, 2001, f. 112.

5. Panajoti, Jorgo: "Përralla popullore dhe fëmija", faqe 34-35; nga libri: "Probleme të traditës dhe të aktualitetit në letërsinë tonë për fëmijë", Naim Frashëri, Tiranë, 1976.

6. Çadri, Prof. As. Dr. Ramazan: "Letërsia shqipe për fëmijë" (Probleme, autorë, vepra), Tiranë, SHBLSH, 2001, f. 113.

7. Po aty, f. 112.

çlirimit të atdheut"⁸. Ndërsa vatra e dytë mbart mendimin e shkrimtarit Bedri Dedja, i cili vë theksin, se: "Në këtë periudhë (është fjala për vitet 1949-1954, - nënvizimi i im) aktivizohen mbi dymbëdhjetë shkrimtarë në fushën e letërsisë për fëmijë dhe krijohen vepra të tilla, pa të cilat nuk mund të përfytyrohen fillimet e letërsisë shqipe... për të vegjëlit, siç janë librat: "Tetë ditë pa bukë", "Foleja e dallëndyshes", "Shkolla jonë", "Zgjimi i pranverës", "Zemër shqiptare", "**Kacamicrri**", "Heroizmat e Fatbardh Pikaloshit", "Na hoqën çatinë", "Përrallëza e gjëza" ..."⁹.

3.

Të dy këto mendime të përmbledhura së bashku, na japin afërsisht një portret të këtij shkrimtari, ndonëse të dy këto mendime prekin më shumë të jetuarin e shkrimtarit në një cak kohor si krijues e pasues i traditës së letërsisë për fëmijë e të rinj.

Teufik Gjyli, si krijues, lëvroi disa gjini e zhanre letrare, si: fabulën në vargje, apologun, tregimin e shkurtër, kallëzimin apo rrëfenjën, novelën e gjatë, skeçin, dramën, melodramën, skicën, vizatimin letrar, reportazhin, artikullin; por talenti i tij u shqua, shkëlqeu dhe shëtiti në universin e përrallës, ku dhe mbeti përrallëtar. Te kjo gjini shfaqen e përftohen dukuri e cilësi të personalitetit të tij krijues, të cilat na ofrojnë mendimin se Teufik Gjyli e njeh mirë botën e përrallave dhe në veçanti përrallën popullore, hapësirën, domethënien, ngjyrat, karakteristikat dhe kodet e saj. Është i drejtë pohimi për këtë shkrimtar, kur thuhet se: "Teufik Gjyli është bërë i njohur, përveç të tjerave, si autori i dy prej personazheve më të njohur, më popullore e më të realizuar në krijimtarinë e tij, por edhe në letërsinë tonë për fëmijë, siç janë Kacamicrri dhe Piciruku, dy figura tërheqëse dhe mjaft simpatike për lexuesit e vegjël; i pari trajtuar te përrallat dhe i dyti tek tregimet e tij"¹⁰.

Edhe sot lexohen me ëndje libra, si: "Kacamicrri" (një novelë-përrallë, ku figura kryesore është huazuar nga letërsia gojore, por me një këndvështrim të ri: në përpjekjet e tij për të luftuar drejt së mirës, e në këtë luftë aventura e bashkëshoqëron heroin në realizimin e qëllimeve të mira, të vërtetshme e me vlera fisnike. Siç thotë Prof. Dr. Jup Kastrati: "...emën të mirë ai fitoi që me librin "Kacamicrri", të cilin e pat nisë që më 1934 dhe botue përfundimisht në vitin 1954 nga N.Sh.B. (152 faqe)"¹¹, dhe më tej... "Kacamicrri qe novela e parë e gjatë për fëmijë, që u botua në vendin tonë. Ajo e

popullarizoi shumë autorin. Me të Teufik Gjyli u fut një herë e përgjithmonë në letërsinë shqipe si shkrimtar i letërsisë për fëmijë. Dhe hyri me një vepër madhore për të vegjëlit"¹².

Kacamicrri është një figurë e dashur popullore, sepse populli në krijimtarinë e tij përrallore e gdhendi me dashuri. Po me dashuri e gdhendi edhe në novelën e tij me të njëjtin emër dhe shkrimtari Teufik Gjyli.

Kacamicrri është një personazh, ku elementi fantastik zë fill që në lindjen e këtij fëmije kaq të vockël. Te kjo figurë e pabesueshmja bëhet e besueshme, e besueshmja bëhet e pabesueshme, e jashtëzakonshmja bëhet e zakonshme, e zakonshmja bëhet e jashtëzakonshme.

Shkrimtari Teufik Gjyli e mbarti dhe e ruajti këtë personazh të paprekur si krijim i letërsisë popullore. Dhe vazhdoi më tej duke ruajtur te kjo figurë që është e pranishme në gjininë e përrallës, atë që kërkonte të nënvizonte populli, se është zgjuarsia, trimëria dhe virtytet e tjera që vendosin dhe jo forca fizike dhe përpjesëtimet e mëdha trupore. Me një modulim të tillë e mori këtë personazh Teufik Gjyli dhe e shpërfaqti bukur artistikisht në një realitet të caktuar kohor, ku fëmijët nuk e kanë të vështirë të njihen me heroizmat dhe përpjekjet e tij në favor të së mirës dhe të së drejtës. Kështu duhet ta pranojmë Kacamicrrin e Teufik Gjylit, sepse ky është i mirëpranuar më parë si personazh i krijuar nga populli. S'mund t'i ofrojmë atij asnjë lloj "biografie" tjetër, veç asaj që ai e ka në të vërtetë, dhe e ka që në lindjen e tij. Janë jashtë funksionit gjykime të tilla, si: "**Kacamicri është në përgjithësi një personazh pozitiv...**"¹³, ose "**Pra, ai ka elementë pozitivë...**"¹⁴, ose me një gjykim tjetër, që i mohon vërtetësinë e tipareve reale të këtij personazhi, prejardhjen dhe qëllimin për të cilin ai lufton, si ky që po citojmë: "Po është krejt e gabuar që, duke e marrë këtë personazh si krijim të një rendit të vjetër shoqëror, fisnor ose patriarkal, të vihet ky në po këto rrethana e si mishërim i idealizuar i rendit dhe i zakoneve të mykura patriarkale. Autori që shkruan një vepër të tillë, nuk e shikon traditën popullore me syrin e njeriut të kohës sonë, me tendenciozitetin klasor revolucionar, prandaj një vepër e tillë bie në kosh, për arkaizmin, tradicionalizmin e vet"¹⁵.

Edhe dy veprat e tjera me përralla "Trëndafili i artë" e "Vjollca e kujtimit", mbështeten në thesarin popullor, ku shquhen përdorimi i drejtë i simbolikës, i raportit të fantastikës me realen, si dhe trajtimi shumëngjyrësh i subjektit lirik.

8. Bala, Vehbi: "Probleme të studimit të traditës së re të letërsisë sonë të sotme për fëmijë", Simpoziumi i parë kombëtar për problemet e letërsisë për fëmijë, Tiranë, 27-28 maj 1974, f. 39.

9. Dedja, Bedri: "Tradita dhe probleme të letërsisë shqipe për fëmijë", Tiranë, 1971.

10. Nelaj, Milaim: "Teufik Gjyli - një themelues i Letërsisë së re për fëmijë", Telegraf, 12.03.2010.

11. Kastrati, Jup: "Shkrimtari i Letërsisë për fëmijë", "Puna", 7.06.1963

12. Simpoziumi i parë kombëtar për problemet e Letërsisë për fëmijë (27 - 28 maj 1974), Jup Kastrati: "Mbi kontributin e Teufik Gjylit në letërsinë për fëmijë", f. 65 - 66.

13. X. Dh.: "Mbi disa probleme të letërsisë për fëmijë", "Zëri i Rinisë", 16.03.1968.

14. Po aty.

15. Po aty.

TË BRAKTISËSH VETEN



Mënyra se si po e kalon njerëzimi këtë periudhë krize, është tregues i lindjes së shpresave të reja. Koha për të gjetur zgjidhjen më të mirë është atëherë, kur nuk ka asnjë mundësi dhe, kur nuk ka mbetur asgjë për të humbur.

Dikur mund të mjaftonte diskursi rreth çështjeve sociale dhe kulturore. Ndërsa sot është bërë mjaft e vështirë të ndash lokalen nga universalja. Preblemet e brendshme të një pjese gjeografike të caktuar të botës, shpeshherë bëhen pjesë e interesit të mbarë botës. Andaj, të menduarit rreth të ardhmes së njerëzimit, të bërit e zgjidhjeve efikase dhe të qëndrueshme, duhet të jenë përgjegjësia e secilit. Një shkëndijë e hedhur nga njerëz që jetojnë në një cep të botës, mund të ketë fuqi të ndikojë në të ardhmen e mbarë njerëzimit.

Kapitalizmi i globalizuar dhe neokolonizmi, nuk vlerësojnë fare vlerat etike. Ata mund të marrin nëpër këmbë edhe vlerat më të shenjta, vetëm për t'u shërbyer interesave të tyre. Ata shpërbënë familjen dhe shoqërinë, të cilat kanë vetëdijen e të qenit individë dhe bënë standard të qenit i fortë për të fituar të drejtën. Nuk u bë jeta më e favorshme duke u lënë gjithçka nën shfrytëzimin e njeriut. Nuk është menduar se njeriu bëhet i vlefshëm vetëm kur bën lidhje me Zotin e vet.

Njerëzimi sot po kërkon një burim, parim, bazë. Nuk është edhe aq e vështirë të bësh armë të reja duke përdorur teknologjinë e ditëve të sotme. Ajo çfarë duhet nënvizuar, nuk është në janë apo nuk janë mundësitë, por çfarë do t'i bëjë dobi e çfarë dëm, nga ajo që do t'i ofrohet njerëzimit.

Islami është feja e vetme që mund t'i thotë njerëzimit se është gabim. Islami qëndron kundër projekteve të krijimit të botës në pavarësi të Krijuesit. Njeriu është i detyruar ta jetojë jetën me kuptim. Për ta jetuar jetën me kuptim, duhet t'i njohë të vërtetat dhe u duhet referuar burimeve të sakta të diturisë. Mendja dhe ndjenjat duhen orientuar me shpalljen hyjnore. Qëndrueshmëria që i jep njeriut shpallja hyjnore, ia kujton se kush është. Po ashtu i jep mundësinë e mjeteve të nevojshme për

të zbuluar. Kështu, njeriu që e sheh veten si një pjesë e së vërtetës së madhe, kupton që nuk është i vetëm dhe fillikat. Islami ofron një tjetër botëkuptim të universit, përballë atij dritëshkurtrit, që rrjedh si pasojë e humanizmit shekullar. Ai që përvetëson botëkuptimin e universit të islamit, ngrihet shpirtërisht. Çdo dije apo zbulim i ri, bën që njeriu t'i afrohet edhe më pranë burimit të vërtetë. Është e pamundur që ai që përqafon islamin ta tepërojë me materializmin.

Nuk është e lehtë të kuptosh ata që lënë mënjanë bukuritë e islamit dhe merakosen për diçka tjetër. Kombi, populli apo personi që duhet të ngjallë admirim, duhet të ketë disa veçori të larta, që t'ia vlejë shëmbëllimi. Ata që zgjedhin të jenë pa karakter e pa identitet, që i janë dhënë kaosit e rrëmujës dhe që nuk u kushtojnë rëndësi veçorive të larta, padyshim që do të jenë si një sëmundje e rëndë për të tjerët. Simpatia që kanë sot popujt myslimanë ndaj Perëndimit, përpjekja pa kusht për t'i përngjasuar atij, është një përfundim i së njëjtës frymë shpirtërore. Gjithçka fillon duke i imituar ata. Më pas pranohen opsionet e tyre: hanë çfarë hanë ata, shikojnë çfarë shikojnë ata, madje u ngjajnë atyre edhe në mimikë dhe gjeste. Andaj dhe shpeshherë trokasin tek specialistë të ndryshëm, marrin pjesë në kurse të ndryshme, bëjnë gjithçka u rekomandohet nga specialistë të kozmetikës, duke braktisur përfundimisht veten. Kështu realizohet një farë shpërnguljeje nga vetja. Ndërkaq, Perëndimi, i cili admirohet, me gjithë mundësitë që ka, po përjeton gjithnjë e më shumë vuajtjen që i jep pamundësia e hapjes së një dere tjetër, përveç dynjasë. Pasi Perëndimi, sido që të jetë maskuar, nuk mund ta fshehë shëmtimin që e karakterizon. Nuk mund ta qetësojë dhimbjen e brendshme dhe nuk mund ta kufizojë armiqësinë që ka me tjetrin.

Për të njohur veten, njeriu duhet të dijë se nga vjen dhe ku shkon. Përndryshe, njeriu në njërin krah do të preteñojë hyjninë e tij dhe në tjetrin do të bjerë më poshtë edhe se niveli i kafshëve. Ashtu sikurse po ndodh sot.

Zemra e dhënë pas ibadetit të natës

"Ngrihu natën nga gjumi,
Të të shfaqen të fshehtat,
Nuk privohet ai që thotë Allah,
Përgjëroju rob, përgjëroju Allahut."

Ibrahim Koç

Netët, bashkë me agimet që mbartin në vetvete, kanë një klimë shpirtërore të veçantë dhe veprat që kryhen në atë kohë janë të pranueshme. Netët që janë pjesë floriri e kohës dhe agimet që janë zemra e netëve, janë kohë e shumë formimeve e arritjeve.

Kurani Fisnik me shprehjen e tij të mrekullueshme tregon këtë vlerë të netëve e cila i shpie te Allahu të dashurit dhe miqtë e tij. Kështu, duke e përmendur 114 herë fjalën natë njofton se edhe ai vetë ka filluar të zbresë në një natë të shenjtë.

"Dyert e mëshirës hapen natën."

"Kaloje një pjesë të natës, si falje shitesë për ty (o Muhamed)! Është e vërtetë se Zoti yt do të të vendosë ty në një vend të lavdëruar (Makamu Mahmud)!" (el-Isra, 79)

"Ata ngrihen nga shtrati, i luten Zotit me frikë e

me shpresë dhe japin në rrugë të Allahut nga ajo që i kemi furnizuar." (edh-Dharijat, 17-18)

I Nderuari ynë, sallallahu alejhi ve sellem, na përgëzon se Zoti i Madhëruar në kohën e agimit zbret në qiellin e dynjasë dhe i pranon lutjet që bëhen në atë kohë. Ai thotë:

"Unë ju këshilloj që të ngriheni natën (dhe të falni namaz nate), sepse ky është zakoni i të devotshmëve që kanë jetuar para jush. Ai është shkak për afrimin tuaj me Zotin dhe ju mbron nga mëkatet. Është kefareti për të këqijat dhe mbrojtës nga sëmundjet fizike." (Tirmidhi, Deavat, 112)

"Leximi i sures Tebareke çdo natë, është shkak për shpëtimin nga ndëshkimi i varrit dhe për mbrojtjen nga zjarri i xhehenemit."

Nuk ka asnjë vlerë që mund ta zërë vendin e namazit të natës, i cili falet në agim për të lartësuar shpirtin e njeriut. "Veçanërisht namazet e natës që falen në moshën e rinisë, janë si një rrugë e sigurtë dhe pa vonesa për hapjen e dyerve të inspirimit hyjnor ndaj shpirtit, sepse namazi i natës është adhurimi i vetëm në të cilin nuk përzihen sëmundjet brejtëse dhe vrasëse si shtirja. etj."

"Dijeni mirë se nderi i besimtarit është në nama-

zin e natës, ndërsa respekti i tij është në faktin që të mos ndjejë nevojë për njerëzit.”

“Ditët janë të lidhura me botën e dukshme, ndërsa netët me botën e gajbit.” (Ibn Arabi, Futuhut, 1. 395)

Prof. Kamil Mirasi thotë:

“Ajetet dhe hadithet që janë transmetuar rreth begatisë dhe virtytit që nuk mund t’i shpjegojnë dhe nuk mund t’i sqarojnë njerëzit, ndikojnë në zemrat e pastëra dhe besimtare. Çdo besimtar që i lexon dhe i mëson këto me sinqeritet e pastërti, është e pamundur që në zemrën e tij të mos ndjejë interes ndaj këtyre adhurime të këndshme të natës.

Çdo njeri që fal namaz nate në kohën e agimit, duke qëndruar me zemër të zgjuar në audiencën e Allahut, e ndjen me gëzim se në zemrën e tij po zbresin begatitë hyjnore ashtu siç bie shiu i qetë i pranverës. Atë ditë jeton i gëzuar dhe e merr malli për namazin e natës tjetër.” (Kamil Miras, Texhrid, vëll. 4, fq. 33)

Tehexhudi (namazi i natës) është namazi që ndriçon errësirat e berzahut. Për këtë arsye, ata që dëshirojnë ta kenë të ndriçuar jetën e berzahut, nuk duhet ta lënë këtë namaz. Sepse drita që ndriçon varrin është namazi i natës.

Të gjithë librat fetarë dhe veprat letrare flasin për qetësinë dhe inspirimin e paarritshëm që nata e agimet ua japin shpirtave.

Dihet se mistikët i kanë dhënë shumë rëndësi gjallërimit të netëve. Sulltanët e zemrave si I. Hakiu prej Erzurumu, J. Emre, Mevlana e shumë të tjerë vihet re se u kanë dhënë shumë rëndësi netëve dhe agimeve. Pothuajse nuk ka asnjë prej mistikëve që të mos ketë folur për netët dhe agimet.

O ti sy! Çfarë është gjumi?!

Kështu që zgjohu natën,

Shikoj yjet sesi shëtisin!

Profeti, sallallahu alejhi ve sellem, ka thënë: “Natën ka një kohë që, nëse myslimani e arrin dhe kërkon nga Allahu mirësinë e kësaj bote e të ahiretit, Allahu ia jep patjetër. Kjo kohë ndodhet çdo natë.” Po ashtu ka thënë:

“Dy rekate namaz që i fal biri i Ademit në agim, janë më të mira se kjo botë dhe çdo gjë që ka brenda saj. Sikur ta dija se nuk do të ishte e vështirë për umetin tim, do t’ua bëja farz atyre.”

“Mos e kalo natën pa namaz, qoftë kjo kohë e faljes edhe sa mjelja e një deveje apo deleje. Edhe namazi që falet në fund të namazit të jacistë, është prej namazit të natës.”

“Dy rekate namaz që falen në mesnatë janë kefaret për mëkatet.”

“Epërsia e namazit të natës ndaj namazit të ditës është si epërsia e lëmoshës që jepet në mënyrë të fshentë ndaj asaj që jepet haptazi.”

Ata që e neglizhojnë përfitimin nga begatitë e natës, dalin në mëngjes të lodhur e të mpirë dhe privohen nga begatia e ditës.

Nëse besimtari e përdor natën me qëllim dhe merr pjesë nga klima shpirtërore e përkujtimit të Allahut, nata e tij bëhet më e mirë se dita.

Netët janë kohët më të rëndësishme për lutje dhe përgjërime për shpëtimin nga ndëshkimi hyjnor.

Nëna e Hz. Sulejmanit i tha birit të saj:

“O biri im i dashur! Mos fli shumë natën, sepse fjetja e shumë natën e lë të varfër njeriun ditën e kiametit.”

Muhamedi, sallallahu alejhi ve sellem, qëndronte në kijam e falte namaz natën derisa t’i plasnin këmbët dhe derisa i enjteshin pulpat.

Ai, sallallahu alejhi ve sellem, nuk ishte dikush tjetër por i Nderuari i dy Botëve, shpirti i shpirtave, sulltani i zemrave, i dashuri i Allahut e i Rrahmanit. Kur Hazreti Aishe e pyeti:

“O i Dërguari i Allahut! Allahu t’i ka falur të gjitha gabimet që ke bërë në të kaluarën dhe ato që mund të bësh në të ardhmen. Përse e lodhni kaq shumë veten?” I Nderuari ynë iu përgjigj:

“A të mos jem një rob që e falënderon Allahun?” Domethënë: A ta lë tehexhudin? Nëse veproj kështu, nuk mund të jem një rob falënderues.

Të mos i kalosh gjithmonë netët duke fjetur, por të ngrihesh dhe të falësh namaz nate, është punë irfani, sepse namazi i natës e shpëton njeriun nga ndëshkimi i xhehenemit.

Lus Allahun që të jemi prej fatmirëve, të cilët e lënë gjumin për në varr dhe rehatimin për në xhenet.

Referenca: 1) Makamu Mahmud; do të thotë, vend i shfaqjes së hamdeve, mirënjohjeve dhe falenderimeve. Kjo pozitë e lartë është e të Nderuarit tonë, alejhisselam.

Myslimanizma edhe qytetrimi

Sikur e di qi shpirti ka novojë për disa sende të cilat s'munden të numurohen. Shpirti gjithnji sillet mbi boshtin e këtij qarkut të nevojave dyke fituar atë përparim q'i dishiron e ja ndjellë brumi natyrel.

Fillosofët e botës qi në kohrat e vjetra për zbukurimin e vetijavet janë munduar edhe rreth këti qarku kanë vendosur shumë problema të cilat s'kan numur. Po të hëdhim synë e të studjojm jetimin e atyne kombeve të mbëdhej do te shohim se sa janë përpjekur për zbukurimin e vetijavet, për stolimin e ndjejavet edukatione por me gjith këtë s'kanë mundur se cili kanun do të jetë muajan (i mest). Nuk mohonet se po shohim që disa mir vitijat i kanë vecuar vetëm për kombin e vet e drejt kombeve të tjerë janë sjellë fort t'ashpër e t'egër. Për të vërtetuar këtë kanë kaq shumë shëmbëlla sa as njera prej syresh nuk mundet të qitet fallzo. Kush për t'arriur këtë përparim shpirtnor ngeli në shkallët të fundit (Tefrit) e kush dishiroj t'a lidhjë lirim e shpirtit me disa pengime të cilat shpirti pak kohë i duroj por ma s'fundi u ç'katrue ma fort. Si e lanuna shpintin krejt libersi e shtëmguemja fort ka sjellë shumë ngatrim me të cilat historia asht mbushur plot, këto ngatrim ma tepër janë banë ndër ata kombe qi s'e kanë marë vesh si dudet fellsinë e fesë, nuk kanë qindruar në kufit q'u ka ngrehur sheriat. Si tham më sipër as e lishuemja krejt frenë as e heqmja dorë fare prej dynjas s'asht gja e pëlqyeme. Vetëm pu-

nimi mesatar (i-itidali) është kanuni m'i math që ç'do send me anën e këti qindron e rron. Përse t'a zgjatim, pot ë vrejme gjith ndrydhet e kësaj bote edhe ndrydhet materijale të gjith botëve d.m.th. në tokë e eë yje do të shohim së gjithsisja me një kanun muajanash po pëmban qindrimin e rrojtjën e vet për të cilat bëjm fjalë. Të flasim me insafë, arabët qi rronin si egërsira, rronin në një shkretirë që n'atë vend nuk kish shkelur asnjë qeveri e qytetrueme, rronin të shkatruar së gjithash, por me anën e Myslimanizmit në pak kohë arrin shkallën ma të lart të qytetimit.

Arabët Mysliman edhe me kombet e tjerë kanë shkuar aq bukur sa edhe vllazërit e një barku s'kanë shkuar aq bukur. Nga Sahabet Myxhahidi thotë: (Një ditë u ndodha në shtëpit t'Abdullah Ymerit, robi i tij po ripte një dele. Abdullahu i tha disa herë si t'a rjepsh më parë t'i shpijesh feqijes jahudi,) i thash pse e përsërite fjalën disa herë? Më tha: Hazreti pejgamberi kurdoherë na porosite që të shkoj mirë me fqinjë aq sa kujtuem se fqinjtë mos na behenë edhe trashigimtar. Hazreti Aliu përpara Ymerit ngriti një çifut dyke thënë se, më ka marr kësulln e tunxhte të luttës, por me qenë se dishmitarët e tij ishin Hasani edhe Hyseni Hazreti Ymeri davanë ja rrëzoj dolli fitues çifuti, si u sos davaja i tha Aliut ulu rri e sa u davitnë që të dy ndejën më këmb. Tashti të mjetohemi pak se qytetrimi m'i math ku gjindet? A n'ata qi i bëjnë këtë nderim feqijve jahudi apo ata qi s'lajnë jahu-

di në këmb. Zhul-Simoni thotë në Franc 1791 në Gushtë u ngreh një kanun që të ruhet lirija l feve e prej kësaj kohe çifutët mezi filluan të shpëtojnë jetën e tyre, pra fee e qytetimit është feja Myslimane e cila ka deklaruar lirin e gjithë fevet që kurse lindi. Kurse bota përpiqshin midis shkallës të pakufizuar e midis shkallës të jashtë natyreshme ahër në qarkut të njerzimit lindi dielli i s'vërtetës edhe kësaj reja e errësirës prej qiellit u hoq, llapsi vertyta e madhësis edhe drejtësis në të gjitha anët. Myslimanët në ç'do shtet që shkelën themeluan dritën, mjeshtërit e gjithë vevetijat të bukura njerzore. P.S.H. kujtojmë qytetimin e Ab-basinjve edhe qytetimin e emevinjve n'Andalus.

E para universiteti që është çelur në botë është

medresei nizamiye e Bagdatit edhe medreseja e Kordovës. Për m'i numuruar nga një shënjat qytetnore të Myslimanët duhet të mbushim disa volye. Myslimanët e hershëm pas urdhërimit të profetit t'onë për të marrë mësim shëtitnin anën e anës të dynjas. Në fetë Myslimane fanatizmi është mallkuar, për përparimin e njeriut s'ka asnjë pengim. Kur'ani qerimi mysliimin e shtyen të punojë e të përparojë e t'a zbkurojë vehtën me vetitë e bukura të hazreti Pejgamberit. Pra sa i ndihmon liritë, përparimit e qytetimit këjo fee s'ka tjetër. E dhashtë ZOTI e ndjekshim gjurmën e Hazreti Pejgamberit edhe përparofshim edhe ne si shokët e mbëdhej të tij.

AMIN

V. NAILI.

Vlefta e ditunis

Mi vleftën e ditunisë deri sot janë shkruar shumë artikulla nga të fuqishmit e pendës. Ka shumë ajetet e nalta nga an'e e Perëndisë mi vertutën e ditunisë (Fezileti Ilm) ku urdhëron se: a janë një erësina me dritën d.m.th. ditunijae çditunija i madhi Zot naltëson të dishmit në shkallën e naltë. Pejgamberi urddënon: ma mirë të nxesh një pjesë nga pjesat e ditunisë se sat ë premdash të holla për hiretë Perëndisë.

Për veç prisave Fetare ka edhe udhë-heqje mendore të cilat provojnë vleftën, vertutën e ditunisë ku aty poshtë mund të thomi disa: Dihet qartazi se ditunija është një kalitet mbarimi (Sifati qemal) qenmja pa-dituni është një kalitet i mbetë; Pra një të pa dishmi kur i thuhet se: ti je i ditshmë! Kënaqet tue e qenë se dhe ajy vet e din që nuk din.

Ditunija njenir e bën të naltë, të ndershëm të drejt tek sicilido, dhe e tregon ma të frigshëm. Ndej Zotin, si urdhënon. Zoti: (vetëm të ditçmit kanë frikë nga Zoti.) Pejgamberi urdhenon. (Kërkojeni dituninë që kur delni prej djepit e gjer te hyni në vorr.) Ma të ditçmit Myslimantë si i mbaronin medreset (universitetat) prapë nuk pushonin por për me u ba specialist vazhdonin, e kësaj soj gjer sa vdisnin shkonin prej një specialist ne tjetër aqë sa bëheshin ma të mëdhenj e të dijtshmëve.

Për faqe të zezë të sotshmit sa mbarojnë një shkollë; librat i flakin dhe pak kohë harojnë dhe ato që kanë kendum.

H. XHAHER

Revista Fetare Zani i naltë, Nr. 4. Vit'i Il Fq. 118-121, 123-124

Hixhreti, simboli i lartësimit të Fjalës së Allahut

Viti i ri islam fillon me një ngjarje të rëndësishme historike, që është hixhreti, emigrimi i Pejgamberit (a.s.), prej Mekës për në Medinë. Allahu i Madhërishëm në Kuran thotë: ***“Ata që migruan për hir të Allahut, u torturuan për fenë e tyre. Atyre do t’u sigurojmë vendbanim të mirë në këtë botë, kurse shpërblimi i tyre në botën tjetër është edhe më i madh.”*** (Nahl, 41.). Hixhreti është shkollë për të gjitha kohërat. Në të besimtari sheh planin e zhvillimit të thirrjes në mes njerëzve, sheh shtigjet e ngadhënjimit shpirtëror. Hixhreti është transformim i mjedisit të kufrit në atë të imanit.

Hixhreti e ndërgjegjësoi njerëzimin se respektimi i dinjitetit njerëzor, pa dallim race, gjuhe, vendi, nacionaliteti, fisi, etj., është ardhmëria e vetme e botës. Hixhreti i dha botës modelin e bashkëjetesës në umet (bashkësi), për besimtarët dhe popujt e ndryshëm.

Fillimi i vitit të ri Hixher është shans për secilin prej nesh, që të hapë një faqe të re me Allahun e Madhëruar. Hixhreti është mësim nga e kaluara, meditim dhe veprim në të tanishmen dhe shikim e planifikim drejt së ardhmes.

Nëpërmjet hixhretit Pejgamberi (a.s.), ka ngritur shtetin islam, shtetin e drejtësisë dhe të mirësisë, shtetin e dijes dhe të besimit, shtetin e virtytit dhe të moralit, shtetin e së drejtës dhe të devotshmërisë. Pejgamberi (a.s.), përpara se të bënte hixhretin, qëndroi në Mekë trembëdhjetë vjet, duke bërë thirrje për në islam dhe për t’i udhëzuar njerëzit në rrugën e drejtë dhe të suksesit, ngase për këtë qëllim Allahu (xh.sh.), e kishte dërguar.

Në ngjarjen e hixhretit ne kujtojmë punën e madhe dhe të vështirë të Pejgamberit (a.s.), në për-

hapjen e thirrjes islame tek populli i tij dhe më gjerë. Trembëdhjetë vjet ai qëndroi nën thundrën e arrogancës dhe shtypjeve të politeistëve, por edhe në këtë gjendje, i ftonte njerëzit në fenë e vërtetë haptazi dhe fshehtas, ditën dhe natën.

Ne myslimanët duhet që, nëpërmjet hixhretit profetik, të marrim mësim dhe përvojë në shumë aspekte, si: sakrifica, durimi, vendosmëria, morali i lartë etj.

Sot është më se e nevojshme që edhe ne të jetojmë disa çaste duke përkujtuar, por edhe duke u frymëzuar nga ideja dhe domethënia e hixhretit të Pejgamberit tonë të dashur.

Është më se e nevojshme që edhe ne të bëjmë hixhret drejt çdo gjëje që është e mirë dhe pozitive si nga e pavërteta në të vërtetë, nga veprat e shëmtuara në ato të lavdëruara, nga koprracia në bujari, nga tradhëtia në besnikëri, nga gënjeshtria në fjalë të vërteta, nga dyfityrësia në sinqeritet.

Nga e gjithë kjo që u përmend, duhet kuptuar se hixhreti ishte rruga për të fuqizuar të vërtetën, unitetin, tolerancën dhe mirësinë. Hixhreti për ne sot do të ishte, lënia e çdo gjëje që na largon nga Allahu (xh.sh.) dhe hyrje në vitin e ri hixhri, me qëllim që ndaj Allahut të bëhemi myslimanë të denjë dhe më të mirë. Viti i ri hixhri, në të vërtetë, duhet të jetë ripërtëritje e qenies sonë shpirtërore dhe përgatitje për atë çfarë na pret në të ardhmen.

Kur e kanë pyetur Pejgamberin (a.s.), se cili është hixhreti më i mirë, ai ka thënë:

“Hixhreti më i mirë është largimi nga ajo që ka ndaluar Allahu (xh.sh.).” (T.Ebu Davudi, dhe të tjerët, sa-hih)

Jeta e Pejgamberit (a.s.), është e mbushur me



*“Hixhreti më i mirë është largimi nga ajo
që ka ndaluar Allahut (xh. sh.)”*

~ Ebu Davud ~

ngjarje dhe ndodhi nga më të ndryshmet. Disa prej tyre, përveç vështirësive ekstreme, karakterizohen nga sfida dhe rreziqe të mëdha, përpjekje për ta lartësuar Fjalën e Allahut (xh.sh.).

Një prej atyre ngjarjeve që janë të ndërthurura me vështirësi të pallogaritshme, sfida dhe rreziqe të mëdha, por që në fund të tyre u përmbyll me një fitore të vërtetë, është Hixhreti i Pejgamberit (a.s.), prej Mekës në Medinë.

Sa e rëndë është jeta, kur vonon liria. Hixhreti i profetit u realizua atëherë kur ishin mbyllur të gjitha rrugët për të vazhduar më tutje në Mekë. Ai solli një shpresë të re për myslimanët dhe u mundësoi atyre ta jetonin më lehtë fenë islame.

Ne nuk dëshpërohemi dhe nuk i humbim shpresat nga Allahu, edhe nëse gjendja acarohet. Ne besojmë me besim të palëkundur se pas natës vjen dita, se pas vështirësisë vjen lehtësimi dhe se pas durimit vjen fitorja.

Mbi të gjitha, hixhreti reflekton vendosmërinë e vërtetë në iman-besim.

DISA NGJË MËSIMET E HIXHRETIT:

Besimi i fortë dhe bindja e paluhatshme në të vërtetat islame. Bindja e thellë dhe besimi i fortë i motivuan myslimanët për hixhretin-shpërnguljen, pa përjetuar në zemrat e tyre frikën apo lakminë që do të lindte, kur ata të shihnin se si linin në duart e të tjerëve pasurinë e tyre në Mekë.

Hixhreti në shpirtin e besimtarëve ngjalli dashu-

rinë ndaj islamit dhe nxori në pah gatishmërinë e tyre për sakrificë.

Hixhreti reflektoi në jetën e besimtarit një të vërtetë mjaft të rëndësishme për realizimin e sukseseve në thirrjen islame.

Një mësim tjetër që nxjerrim nga hixhreti është solidariteti i myslimanëve në të gjithë kohët dhe situatat. Myslmani duhet të interesohet për vëllezërit e tij myslimanë dhe t’u zgjasë atyre dorën e ndihmës, si në aspektin moral, ashtu edhe në atë material. Kështu vepruan myslimanët e Medinës, kur erdhën aty vëllezërit e tyre nga Meka, duke ndarë me ta ato që kishin.

Hixhreti ishte fillimi i historisë së këtij umeti. Historia nuk do të thotë që ngjarjet të studiohen verbërisht, por të njihet e kaluara me qëllim për të ndërtuar të ardhmen.

Hixhreti konsiderohet burim i fitores së myslimanëve, i lirisë, vëllazërisë dhe barazisë.

Hixhreti flet për përgjegjësinë e lartë, shpirtin e çiltër dhe bindjen e fortë të myslimanëve të parë.

Hixhreti qe rruga për të fuqizuar të vërtetën, unitetin, tolerancën dhe mirësinë.

Hixhreti për ne sot do të ishte, braktisja dhe distancimi nga çdo gjë që na largon nga Allahu (xh. sh.)

E lusim Allahun e madhëruar që ky Hixhret të jetë burim frymëzimi dhe fuqie në islam, në mënyrë që Fjala e Allahut të jetë më sublimja, siç është krahasuar në të vërtetë me çdo fjalë tjetër.

Poezia në letërsinë Islame

Ma. Artur Tagani

*F*aja islame lindi në një pjesë gjeografike me plot poetë, ku njerëzit e kishin pasion poezinë dhe kombi arab ishte mjaft i dalluar në fjalë artistike dhe poezi. Poetët e kësaj zone ishin njerëzit më me reputacion, më me influencë, më të dashurit dhe të respektuarit nga populli.

Fryma e shkretëtirës, dallgët, erërat që shkapërdanin rërën, klima dhe krijesat e saj, oazet, thellësitë e luginave, bahçet e hurmave, netët, drita e hënës, yjet, betejat, heroizmat, dashuritë e të rinjve të kabileve, kuajt dhe nxitimet... të gjitha këto bënë që nga ata njerëz të dalin poetë të suksesshëm dhe me shumë potencë.

Mirëpo, njëkohësisht poetët, në kontekstin kulturor paraislam, kishin dhe një imazh tjetër. Më shumë se njerëz që flisnin të vërtetat, njiheshin si njerëz që flisnin bukur. Aq magjepsëse ishte fjala e tyre, sa që populli i thjeshtë mendonte se ata kishin marrëdhënie me krijesa mbinatyrore. Pra, poetët në një farë mënyre ishin njësuar me magjistarin dhe profetët (parashikuesit). Poetët gjithashtu kishin dhe një profil zëdhënës të kabileve të tyre, gjë që mund të kishte paraqitur problem në rastin e funksionit të Profetit **Muhamed** (a.s.), krahasuar me figurën e poetëve.

Për një popull, që nuk kishte dije tjetër përveç

poezisë, ajo kishte marrë një status thuajse hyjnor, për nga efekti që kishte në popull dhe për nga mjeshtëria hipnotizuese e fjalës së poetëve dhe oratorëve arabë. Andaj dhe Kurani në disa ajete (si: 21/5; 26/224-227; 37/36; etj.), për të bërë dallimin mes vargjeve të tij dhe vargjeve të poezive paraislame dhe, për të dalluar të Dërguarin e Zotit nga poetët, ka mbajtur një qëndrim "ideologjik", siç do të shprehet studiuesi egjiptian **Nasr Hamid Ebu Zejd** (vd. 2010.), duke pasur parasysh edhe tri akuzat që i kanë adresuar Muhamedit (s.a.s.), kundërshtarët e tij të kohës, për të mohuar Fjalën e Zotit: poet, magjistar dhe profet (parashikues).

Siç thoshte një poet arab, vërtet "*Kurani nuk është as poezi e as prozë, Kurani është Kuran; Fjalë e Zotit*", por ai ndikoi tek oratorët dhe poetët arabë me madhështinë e fjalës artistike që përmban. Ai ndikoi në artin e të shkruarit dhe të të shprehurit arab. Kështu, poezia islame u bë më e pasur se ajo paraislame apo siç njihet ndryshe, poezia e periudhës së injorancës.

Me ardhjen e fesë islame, poezia u zhvillua më shumë. Në kulturën islame vërshoi një vullkan i tërë veprash poetike, sa që sot mund të gjenden me miliona *divanë* me poezi, të shkruar ndër shekuj nga mijëra poetë myslimanë. Qindra prej tyre janë përkthyer edhe në gjuhët evropiane dhe

perëndimore. Kjo frymë poetike ndikoi anekënd botës. Miliona njerëz u dashuruan pas poezisë së myslimanëve.

Sikurse shprehet dhe studiuesi turk **Beshir Ajvazogllu** në *Estetikën islame*, pas përhapjes së rrymave mistike islame, poezia jo vetëm që ia kaloi prozës, por mund të thuhet se filloi një etapë e re e fjalës artistike. Pasi përmes poezisë, mistikët myslimanë filluan të manifestonin në mënyrë mjaft mjeshtërore dashurinë hyjnore.

“Poeti sufist, –thotë **Ajvazogllu**,– me anë të formave të rimës kërkon ritmin nga baza e qenies, harmoninë e pandryshueshme që jeton pas gjërave të ndryshueshme.”

Mistikët myslimanë kanë përdorur metaforën –përmes parabolës– për të shprehur bukurinë hyjnore që shfaqet në ekzistencë. “Mjeshtri i madh” **Ibn Arabiu**, në poezitë e tij, përmes emrave të femrave dhe cilësive të bukurisë së tyre, përmes emrave të maleve, deteve dhe lumenjve, rrëfen për bukurinë hyjnore.

Pikërisht kjo qasje, sa metaforike nga aspekti letrar, aq dhe ezoterike nga aspekti besimor, ka shkaktuar keqkuptime për ata që nuk njohin kontekstin kohor të poezive mistike dhe gjendjen shpirtërore të sufive. **Omer Hajjami** është një tjetër poet i njohur edhe në Shqipëri me *Rubaijjat*-ët, përmes përkthimit të **Fan Nolit**. Shumë koncepte që përdor **Hajjami** në këtë vepër janë me një kuptim ezoterik, praktikë e cila ishte pjesë e natyrshme e literaturës sufiste. Ja për shembull deshifrimi i mundshëm i disa koncepteve, që ashtu sikur i ka përdorur **Hajjami** janë përdorur edhe nga poetë të tjerë mistikë:

E dashura: Krijuesi.

Vera: njohuri lidhur me ekzistencën hyjnore, ndjenja e dashurisë hyjnore që ngop zemrën e mistikut.

Dehja: gjendja e transformuar e ndërgjegjes, gjendja shpirtërore trans.

Mejhane: vendi ku njeriu mund të shkojë të pijë pijen e dashurisë hyjnore, pra zemra.

Mejhanexhiu: udhërrëfyesi shpirtëror (shah ose

pir).

Siç shpjegoam edhe më lart, interesimi për poezi, ishte një pasion që ka vazhduar gjithnjë ndër myslimanët. Historia tregon se edhe vetë Profeti **Muhamed** (s.a.s.), kishte poetët personalë, si **Hasan bin Thabit**, **Ka’b bin Zuhejr**, **Amir bin Ekva** dhe **Abdullah bin Revaha**. Tregohet se edhe dy nga miqtë më të ngushtë të **Pejgamberit** (a.s.), **Ebu Bekri** (r.a.) dhe **Aliu** (r.a.), shkruanin poezi.

Eksperti i famshëm i thënieve profetike, **Buhariu** transmeton një poezi të poetit të **Muhamedit** (a.s.), **Abdullah bin Revaha**:

*“Ve fina Rasulull-llahi jetlu Kitabeh,
Idhen-shakka marufun minel-fexhri satiu.
Erana-huda ba’del-ama fe-kulubuna
Bihi mukinatun enne ma kaale vakui
Jebitu juxhafi xhenbehu an firashihi
Idhes-teskalet bil-kafirinel-madaxhiu.”*

Më pas, Iraku filloi të shquhej si atdheu i poetëve. Ndërsa **Beshshar ibn Burd** (vd. 784.) njihet si babai i poetëve. Tregohet se, megjithëse ishte i verbër, ai ishte një gjeni i poezisë. Ishte ndër poetët e paktë që kishte favorin për t’ia lexuar poezitë e tij Kalifit të kohës, **el-Mehdiut**, në sarajin e tij. Ai ka shkruar mbi 1200 poezi dhe në gjuhën e pastër arabe. Aq sa ishin serioze poezitë e tij, po aq ishin të mbushura edhe me sarkazëm. Këtë stil, shkruan historiani **el-Egani**, e pëlqente shumë populli, aq sa të rinjtë e Basras, vetëm vargjet e tij mësonin përmendsh dhe këto vargje u bënë pjesë e këngëve të zonës. Madje edhe shumë filologë dhe njerëz me shije artistike të kohës, siç ishin **Ebu Zejdi** dhe **Esmail**, e përmendin me lavdi stilin poetik të **Beshsharit**. Mirëpo, pikërisht ky stil u bë shkak që t’i dilte një ferman nga Kalifi për vrasje.

Historia islame ka pasur mjaft poetë të talentuar, që shkruanin në arabisht, persisht, osmanisht dhe në gjuhë të tjera të popujve myslimanë, të cilëve, sikur t’ua shkruanim me radhë vetëm emrat do mbusheshin disa faqe të tëra.

Dërfaqësuesit kryesorë të letërsisë shqipe me gërma arabe

Fitorja e osmanëve në Fushë Kosovë më 28 qershor 1389, i dha fundin hegjemonisë serbe në Ballkan. Si rrjedhojë, viset shqiptare pas kësaj date kaluan nën pushtetin osman. Kështu që, më 1415 Kruja, dhe më 1417 Vlora, Kanina dhe Berati hynë nën sundimin osman. Në 1431, e gjithë Shqipëria Jugore u përfshi nën sundimin osman dhe qyteti i Gjirokastrës u kthye në qendrën e Sanxhakut të Shqipërisë.

Me ardhjen e tij në Shqipëri, pushteti osman solli me vete kulturën e tij të larmishme, që më vonë do të bëhej edhe pjesë integrale e kulturës shqiptare. Islami u përhap në Shqipëri ndërmjet jugut ortodoks dhe veriut katolik, fe që u kthye në fenë dominante të shqiptarëve. Edhe pse në dekadat e para të pushtetit osman në Shqipëri shumë pak shqiptarë ishin myslimanë, gjatë shekullit të 17, rreth 50% e popullsisë së Shqipërisë veriore kaloi në islam.

Ndërsa shteti osman me organizimin e tij të decentralizuar u fokusua në Stamboll, ai i la Shqipërisë kulturën osmane, që arriti zenitin e saj në shekullin e XVIII. Shqipëria jugore dhe qendrore me qytetet e ripërtërira të Elbasanit dhe të Beratit, me xhamitë dhe medresetë, u kthyen në qendra të mësimit oriental dhe në të vërtetë përjetuan një rilindje kulturore nën islam, në të njëjtën mënyrë siç përjetoi Shkodra dhe Gjakova në veri. Poetët udhëtarë, artistët dhe shkollarë filluan të gëzonin mbështetjen e pashallarëve dhe valinjve vendas.

Ashtu siç shkrimtarët shqiptarë të shekullit të XVI dhe XVII përdorën latinishten për shkrimet e tyre, autorët myslimanë përdorën mënyrën osmane të letërsisë; shkrimin oriental (një përzierje mes arabishtes, turqishtes dhe persishtes) për veprat e tyre.

Literatura e bejtexhinjve, siç quhet në shqip kjo periudhë, konsiston në poezi të kompozuar me gërma arabe. Shkrimi arab që ishte adaptuar nga osmanët, tashmë u adaptua edhe nga shqiptarët për t'u përshtatur në sistemin fonetik të shqipes. Ky adaptim provoi se ishte i pamjaftueshëm për shqipen. Por jo vetëm shkrimi ishte oriental. Gjuha e bejtexhinjve ishte shqipe përzier me persisht, arabisht dhe turqisht, saqë për shqiptarët e sotëm, shpesh është e vështirë të kuptohet. Vala e fjalëve dhe e shprehjeve të huaja që hynë në gjuhën shqipe të kësaj kohe, ishin të panjohura. Futja e shprehjeve orientale në këtë gjuhë, e bëri edhe kompozimin në shqip mjaft të lehtë sipas stileve dhe ritmeve që osmanët kishin në poezinë e tyre.

Poezia e bejtexhinjve u influencua fuqishëm nga turqishtja, persishtja dhe arabishtja me modelet e tyre letrare që në atë kohë ishin në modë në Stamboll. Shumica e formave dhe e rimave persiane dhe turke zunë vend edhe në literaturën shqipe. Këtë e gjejmë në poezi apo nëpër divane si: murabba, ilahi, kaside dhe në gazele. Subjekti në përgjithësi ishte religjioz, qoftë meditues apo haptazi edukues, në shërbim të hapjes së fesë. Gjenden gjithashtu poezi sekulare, si lirika dashurie, poezi për natyrën, për fenomene historike dhe filozofike dhe herë pas here mendimi ironik ndaj botës.

Literatura e bejtexhinjve u regjistrua nëpër dorëshkrime, shumica e të cilave sot mendohet se janë të humbura, apo në rastin më të mirë, është e pamundur që të gjenden. Disa kopje të dorëshkrimeve ruhen në Arkivin Qendror të Shtetit në Tiranë, të depozituara këtu nga Instituti i Historisë, por shumica e materialeve mbijetuese janë akoma nëpër duar private. Nga dorëshkrimet që kanë mbijetuar, shumë pak janë botuar.

Si rrjedhojë, shkrimet e bejtexhinjve janë nga kapitujt më pak të njohur të literaturës shqiptare.

Poezia më e vjetër shqiptare me gërma arabe i kush-tohet kafesë dhe daton më 1725, shkruar nga Muçi Zade. Refreni i poezisë është: “O Zot, mos më lër pa kafe”, padyshim nga një familjaritet mjaft i madh me kafënë.

Poeti i parë kryesor ndërmjet bejtexhinjve ishte Nezim Frakulla (1680 – 1760). Ai lindi në fshatin Frakull pranë Fierit dhe kaloi pjesën më të mirë të jetës së tij në Berat. Frakulla studioi në Stamboll, ku shkroi edhe poezitë e tij të para në turqisht, persisht dhe ndoshta në arabisht, ndërmjet të cilave dy divane. Ndërmjet 1731 dhe 1735 ai kompozoi një divan dhe një sërë poezish në shqip, së bashku me një fjalor shqip – turqisht. Edhe pse nuk zotërojmë të gjithë divanin origjinal, në kemi kopje të rreth 110 poemave nga ai. Vargjet e Nezim Frakullës u bënë të njohura nga albanologu Johann Georg von Hahn (1811- 1869) që publikoi tetë nga poezitë e Frakullës në 1854.

Divanet e Frakullës përmbajnë vargje që variojnë nga lëvdata për pashallarët lokalë dhe fushata ushtarake, poezi për miq dhe dashamirës, poema ndarjeje, përshkrime të natyrës, vargje religjioze dhe në veçanti lirika dashurie. Nezim Frakulla gëzonte mbrojtjen e Sulejman Pashës nga Elbasani dhe të Ismail Pashë Velabishtit. Pas 1747, pasi u kthye nga Stambolli në kërkim për punë, ai u dërgua në Hotin në Besarabi (Ukrainë), ndoshta për emigrim. Këtu ai kompozoi mjaft kaside.

Ndoshta prë e intrigave politike apo ndoshta nga polemikat e shpeshta letrare, Frakulla u bë i padashur dhe u detyrua që të largohej nga Berati dhe të qëndronte në Elbasan për disa vite. Ai vdiq në moshë të vjetër si i burgosur në Stamboll, më 1760.

Një bashkëkohës i talentuar i Nezim Frakullës ishte Sulejman Naibi, që u njoh gjithashtu si Sulejman Ramazani. Ai lindi në Berat, ku kaloi shumicën e jetës së tij dhe vdiq më 1771. Shumë pak dihet rreth jetës së tij, përveç se ai u martua në Elbasan dhe mendohet që të ketë kaluar disa kohë në Lindjen e Mesme. Naibi është autor i një divani në shqip, që mbijetoi deri më 1944 në Fier. Ndoshta ky është i njëjti dorëshkrim që thuhet se ka ekzistuar në Berat, në 1913. Shqipja e tij është më e pastër nga fjalët e huaja, në krahasim me Nezim Frakullën.

Hasan Zyko Kamberi lindi në gjysmën e dytë të shekullit të tetëmbëdhjetë në Starje të Kolonjës. Për jetën e tij dimë se ai mori pjesë në luftën osmane-austriake, në betejën e Smederevos, në lindje të Beogradit pranë

Danubit, më 1789, në një ushtri të komanduar nga Ali Pashë Tepelena. Ai vdiq si dervish në fshatin e tij të lindjes, në fillim të shekullit XIX.

Kamberi është një nga përfaqësuesit më origjinalë të traditës myslimane në literaturën shqiptare, nëpërmjet punimit të tij kryesor, një mexhmua (përmbledhje) prej 200 faqesh që nuk ekziston më. Një dorëshkrim i kësaj përmbledhjeje thuhet të jetë dërguar në Manastir, në 1908–1910 për t’u publikuar, por ka humbur. Në të vërtetë, shumë pak nga shkrimet e tij kanë mbijetuar dhe janë botuar. Ndër punimet e tij deri më sot, kanë mbërritur një mevlud i shkurtër, rreth dhjetë ilahi dhe mbi pesëdhjetë poezi sekulare.

Vargu sekularist i Kamberit mbulon shumë tema. Në poezinë e tij Sefer-i Humajun (Fushata Mbretërore) ai përshkruan pjesëmarrjen e tij në betejën e sipërpërmendur të Smederevos, duke sjellë një përshkrim realist të vuajtjeve. Në poezitë *Bahti im* dhe *Vasijetname* (Testamenti) Kamberi flet me ironi për fatkeqësitë e jetës së tij. *Gjerdeku* (Gjerdani) portretizon vështirësitë dhe problemet e grave të reja që martoheshin pa qenë të afta që të zgjidhnin burrat për veten e tyre. Në lirikën e dashurisë Kamberi shpreh pakënaqësinë e tij me realitetet sociale që shkatërrojnë pasionet. Poema më e famshme e tij është *Paraja*, që bën një dënim sarkastik ndaj korrupsionit dhe, në të njëjtën kohë, kjo poezi ndoshta është poezia e parë satirike shqiptare përpara shekullit të XX.

Muhamet Kyçyku (1784–1844) shërben si pikë tranzitive ndërmjet vargut klasik të bejtexhinjve dhe poezisë së Rilindjes, të gjysmës së dytë të shekullit XIX. Kyçyku ishte nga Konispoli. Ai studioi teologjinë islame për njëmbëdhjetë vjet në Kajro, ku ekzistonte një komunitet i madh shqiptar. Pas kthimit në fshatin e tij të lindjes, ai shërbeu si hoxhë dhe vdiq më 1844.

Trendi për poema të gjata dhe epike që vëmë re tek Muhamet Kyçyku u zhvillua më tej nga dy vëllezër nga Jugu i Shqipërisë, në fshatin e Frashërit. Dalip Frashëri ishte dervish bektashian, që i mori mësimet e tij në teqenë e Frashërit, themeluar më 1824 nga Tahir Nasibiu. Epika 65.000 rreshtash, e quajtur *Hadika* (Kopshti), shkruar nën pseudonimin Hixhretiu (Emigranti), u mbarua më 1842. *Hadika*-ja shqiptare ndahet në dhjetë kapituj plus një hyrje dhe një konkluzion. Është dy herë më e gjatë sesa versioni turko-azer i Fuzulit dhe përbën epikën e parë të vërtetë shqiptare. Vëllai më i ri i Dalipit, Shahin Bej Frashëri, gjithashtu shkroi për epikën bektashiane. *Myhtarname*-ja me 12.000 rreshta, akoma e papublikuar, merret gjithashtu me historinë dhe betejën e Qerbelasë, në të cilën Myhtari ishte një nga protagonistët.

Shembuj nga vakëfet e nënave të sulltanit

Vakëfet, të cilat i patën përmbledhur dhe marrë përsipër në një rrjet dhembshurie të gjitha nevojat e shoqërisë, në të vërtetë patën qenë një nga shfaqjet më vete dhe të papërsëritshme të qetësisë dhe lumturisë, që i patën ofruar njerëzimit myslimanët me tipin e njeriut që patën nxjerrë në shesh dhe zhvilluar. Sa i bukur është ky informacion që jep Evlija Çelebiu lidhur me bujtinën e Sokullu Mehmet Pashës në aktdhurimin e tij:

“...Po qe se në mesnatë vjen ndonjë bujtar nga larg, t’ia hapin portën dhe ta marrin brenda. Pastaj ta ushqejnë me gjellën që ndodhet gati. Por edhe sikur të përmbysët bota, s’duhet të nxjerrin dhe të lënë njeri jashtë!

Dhe në mëngjes, kur të vijë koha që bujtësit të shkojnë, hanxhinjtë duhet të bërtasin si telallët:

–O ymeti i Muhamedit! A i keni në rregull mallrat, jetën, kalin dhe rrobat? A keni nevojë për ndonjë gjë?”

Po qe se bujtësit do të përgjigjen me një zë duke thënë: “të gjitha në rregull i kemi, Allahu i Lartë e mëshiroftë mirëbërësin tonë”, portierët t’i hapin portat kat më kat dhe t’i përcjellin me lutje dhe këshilla:

“Mos shkoni pa kujdes! Ecni me vëmendje, pa e humbur drejtimin! Mos i bëni shokë njerëzit që nuk i njihni! Shkoni! Allahu jua pruftë të lehtë!”

Sa interesant është edhe ky aktdhurim i kujdestarit të pasardhësve profetikë, Esad Efendiut, që tregon thellësinë shpirtërore të një myslimani:

“Personave shumë të moshuar dhe të varfër, të vendosur në skelat dhe sokakët ku nuk kalojnë burrat e çmuar e mirëbërës të shtetit, si dhe të sëmurëve të cilët, për shkak të ndonjë sëmundjeje, nuk janë në gjendje të punojnë, t’u sigurohen dru, qymyr dhe lëndë të tjera të nevojshme! Edhe vajzave të

panjeri e të varfra, që arrijnë moshën e martesës, t’u përgatitet paja!..”

Edhe këto pjesë të letrës, të veçuara nga udhëtari perëndimor Hunke, që i shkruan një i ri i krishterë, i shtruar në një spital mysliman të atit, janë shembull jashtëzakonisht i qartë i ndjeshmërisë vakëfnore që i mbështillte zemrat:

“Baba i dashur! Në letrën që më dërgoje, më pyesje nëse kam nevojë për para. Kur të dal nga spitali, do të më japin një palë rroba të reja dhe pesë florinj që të mos kem nevojë të filloj menjëherë nga puna pa bërë pushim. Prandaj nuk është nevoja të shesësh dhen nga tufa! Por po të duash të më shohësh se si ia kaloj këtu, eja menjëherë! Të them të drejtën, s’më do zemra të dal prej këtu. Dyshekët të butë, çarçafët të bardhë si bora, batanijet të buta si kadife! Në çdo dhomë ka çezmë. Në netët e ftohta, të gjitha dhomat ngrohen. Ata që na mjekojnë, janë njerëz shumë të dhembshur e të mëshirshëm. Çdo ditë, atyre që ua tret stomaku, u japin mish të skuqur pulash ose dhensh. Prandaj, eja menjëherë, para se të ma vënë para pulën e fundit për ta ngrënë, që ta hamë së bashku!..”

Nga ana tjetër, të tërheq vëmendjen fakti që, nga më se njëzet e gjashtë mijë vakëfe të ngritur në kohën e osmanëve, një mijë e katërqind e ca janë ngritur nga zonjat.

Nga këto, Nur Banu Valide Sulltan pati ngritur shumë vepra në të dy anët e Stambollit: në anën aziatike dhe në anën evropiane. Xhamia Atik Valide, gjellëtorja, medreseja, spitali rural dhe hamami prej dy pjesësh për femra e për meshkuj, të ndërtuara, të gjitha këto, në zonën Toptash të Yskydarit, janë vepra bamirësie të saj!

Mahpejker Kosem Valide Sulltan pati hedhur themelet e Xhamisë së Re si dhe pati ndërtuar në

Yskydar Xhaminë me Fajancë, shkollë me konvikt, çezmë, shkollë hadithi, hamam dy pjesësh dhe çezmë uji të pijshëm për udhëtarë, si dhe xhaminë në Kavak të Anadollit. Është i njohur edhe vakëfi i saj për mbrojtjen dhe martesën e vajzave jetime. Ajo ka lënë edhe shumë vepra dhe akte bamirësie të tjera veç këtyre. Është interesante që edhe Kosem Sulltan, e cila njihet si personi më i ashpër mes nënave sulltanore, kishte si natyrë bazë, mëshirën dhe dhembshurinë.

Hatixhe Turhan Sulltan drejtoi ndërtimin e plotë të Xhamisë së Re që i qenë hedhur themelet, dhe e hapi atë për adhurim. Krahas kësaj, ajo pati ndërtuar shkolla fillore, medrese, gjellëtore, biblioteka dhe çezma. Veç kësaj, në aktdhurimin e Xhamisë së Re, të tërheq vëmendjen fakti se ajo pati menduar që, në netët e shënuara dhe të ramazanit, nga disa çezma të caktuara rreth xhamisë të lëshohej sherbet mjalti si gosti për besimtarët që shkonin për t'u falur. Në aktdhurim është shënuar edhe cilësia e mjaltit. Në atë kohë, mjalti më cilësor ishte mjalti i Athinës. Hollësia e shënuar në aktdhurim për cilësinë e mjaltit, është kështu:

"Sado shtrenjtë që të jetë, të merret vetëm mjaltë Athinë! Për çdo derë të përgatitet sherbet prej 33 okë mjalti. Për shpenzim vjetor të sigurohet tridhjetë mijë okë mjaltë!"

Për vazhdimësinë e vakëfeve që la, Hatixhe Turhan Sulltan caktoi si dhuratë të saj edhe burime kapitali të çmuara. Dhe për drejtimin dhe administrimin e saktë të vakëfeve, ngarkoi me detyrë 116 vetë.

Pertevnijal Valide Sulltan ndërtoi në zonën Aksaraj të Stambollit Xhaminë Valide, si dhe faltoren Ja Vedud Mesxhid. Veç këtyre, ndërtoi biblioteka, çezma dhe shkolla fillore që i la si vakëfe.

Mihrimah Sulltan, e cila ndërtoi në Edirnekapi dhe Yskydar nga një xhami sulltanore, dëgjoi se ujësjellësi i ndërtuar dikur prej zonjës Zybejde, bashkëshortes së kalifit Harun Rashid, që çonte ujë të pijshëm nga Bagdati në Arafat të Mekës, ishte prishur, kështu që haxhilerët vuanin për ujë ditën e Arafatit. Atëherë, shkoi menjëherë tek i ati, sulltan Sulejman Kanuniu-Ligjvënësi dhe i kërkoi leje që të shpenzonte për meremetimin dhe rivënien në funksionim të ujësjellësit në fjalë, duke shpenzuar tërë stolitë që kishte. Gjithashtu, i kërkoi që punimet t'i drejtonte dhe përfundonte Arkitekt Sinani. Veç këtyre, iu lut që kjo mirësi e saj të mbetej përgjithmonë e fshehtë.

Dihet se, pas hedhjes së themeleve të xhamisë Sulejmanie, Arkitekt Sinani u zhduk për një kohë dhe ende s'dihet shkaku i vërtetë i zhdukjes së tij.

Përgjithësisht thuhet se pati dashur t'i linte themelet të zinin vend. Dhe ja, koha e zhdukjes së tij përkon pikërisht me kohën kur u meremetua dhe u rivu në përdorim ujësjellësi në fjalë. Fakti që ky ujësjellës përmendet ende me emërtimin "Ajn-i Zybejde", është rezultat i delikatesës së zonjës Mihrimah Sulltan në mbajtjen fshehur të bamirësisë së saj!

Mes nënave sulltanore, më e famshmja për sa i përket bamirësive, është Bezmialem Valide Sulltan, e cila kreu në kohën e vet shumë shërbime mirëbërëse që vazhduan të veprojnë për shekuj dhe që kanë hyrë në histori. Xhamia më e madhe e ndërtuar prej saj, është Xhamia Valide (Nëna Sulltanore) përballë pallatit perandorak Dollmabahçe. Edhe ura e famshme e Gallatës është dhuratë e saj. Kohët e para, kalimi nëpër të qe pa pagesë. Në vitet e mëpasme, për disa lloje kalimesh, pati nisur të merrej një farë takse sa për të përballuar shpenzimet e rregullta të mirëmbajtjes së urës.

Edhe një vakf i ngritur nga Valide Sulltan në Damask është me shumë rëndësi. Dy nga kushtet e aktdhurimit të lënë për këtë vakf, janë kështu:

a) Uji i pijshëm i Damaskut t'u çohet haxhinjve.

b) Të dëmshpërblehen sendet e thyera ose të dëmtuara nga shërbëtorët dhe skllevërit, me qëllim që të ruhet dinjiteti i tyre!

Njëra nga shërbimet më të mëdha të Valide Sulltanit, dora mirëbërëse e së cilës zgjatej shumë larg, është edhe spitali Gureba që e ndërtoi duke dhuruar tërë pasurinë e saj. Kjo vepër e madhe, e cila u hap për shërbim së bashku me xhaminë dhe çezmën e saj në vitin 1843, u ka dhënë shërim prej asaj dite e sot, mijëra e mijëra të varfërve myslimanë!

Vakëfet që ngritën me principialitet dhe sinqeritet të parët tanë të bekuar, janë ngritur me lutjen dhe shpresën se do të vazhdojnë të shërbejnë gjer në kiamet. Këto vakfe kanë plotësuar dhe do të plotësojnë nevojat e njerëzve tanë të së djeshmes dhe të së nesërme me xhami, shkolla, spitale, garnizone ushtarake, duke kryer shërbime të shquara si dje, ashtu edhe sot dhe në të ardhmen. Ato janë shenja besimi dhe fisnikërie, janë bamirësi me veprim të vazhdueshëm që ua ndriçojnë shpirttrat e shenjtë të brezave të mëparshëm!



Femra myslimane, nismëtare në rrugën e kërimit të dijes

Andëron Marku

Allahu i Madhëruar u obligon gjithë myslimanëve, pavarësisht gjinisë, kërkimin e diturisë. Profeti Muhammed (a.s.), ka thënë: *"Kërkimi i diturisë është obligim për çdo mysliman."*¹ Me të dëgjuar fjalët e Profetit (a.s.), sahabët i dhanë asaj rëndësi të veçantë, këmbëngulën në shpërndarjen dhe ruajtjen e saj, duke pritur shpërblim të madh nga Allahu i Madhëruar. Sahabët nuk u mjaftuan me kaq. Ata nxitën gratë e tyre për t'u zbukuruar me dituri dhe për të fituar kënaqësinë e Allahut.

Përgjigjja e kësaj nxitjeje bëhet e dukshme me numrin e madh të femrave, të cilat i kanë kushtuar veten e tyre shpërndarjes së dijes fetare në secilën fushë të saj. Ato patën mësuar interpretimin, hadithin, jurisprudencën dhe shkenca të tjera. Ato patën shkëlqyer në shkrime rreth këtyre temave. Prezenca femërore shikohet dhe në fushën e kaligrafisë gjithashtu.

Nëna e besimtarëve, Aishja (r.a.), fitoi titullin "Fakiha ul-Ummat" (Juristja e umetit) dhe qëndroi mbi shumë të tjerë në kohën e saj në fusha të ndryshme të dijes. Sahabët e mëdhenj e kishin zakon ta pyesnin atë rreth çështjeve fetare dhe të tjera. Ajo është një nga një-

1. Transmeton Ibn Maxheh

mbëdhjetë sahabët që kanë transmetuar më shumë hadithe. Numri i transmetimeve të saj arrin 2210.

Gra të tjera të njohura në statusin e sahabeve, të cilat shkëlqyen në të mësuar janë: Ummu Seleme, Hafsa Bintu Omer, Ummu Habibe, Mejmunë, Xhuejrija – të gjitha nëna të besimtarëve – gjithashtu Esmâ Bintu Ebu Bekr, Ummu Atijah Ensarija, etj. Shumë tabi'in mësuar hadithin prej tyre. Allahu qoftë i kënaqur me këto sahabe të nderuara.

EDUKIMI I FEMRAVE NË KOHËN E PROFETIT (A.S.)

Edukimi i femrave ishte çështje parësore në kohën e profetit (a.s.). Ato nuk erdhën në mësimet e profetit (a.s.) sikurse vepruan burrat, por metoda të tjera u përshtatën për t'i mësuar ato. Ndër më të spikaturat janë:

1. Ato mësonin nga bashkëshortët e tyre. Sahabët (r.a.), ua mësuar Kuranin grave të tyre dhe fëmijëve në shtëpi. Kur profeti (a.s.) njëherë tha që, "dija fetare do të zhduket", Zijad Ibn Lebid ndërhyri: "Si mund të zhduket dija nga mesi ynë, kur ne jemi ata që e lexoj-

më Kuranin? Pasha Allahun, ne do t'jua recitojmë dhe mësojmë atë grave dhe fëmijëve tanë". (Musned Ahmedi 4/160, Ibn Maxhed 4048, Tirmidhi 3653 (nga Ebu Derda). Drita e besimit filloi t'i ndriçonte këto shtëpi, pasi në to mësohej fjala e Zotit, punohej me të dhe shpërndahej për hir të Tij.

2. Gratë sahabie ua drejtonin pyetjet e tyre nënave të besimtarëve e ato e pyesnin profetin (a.s.). Aishja (r.a.) dhe sahabie të tjera i drejtonin pyetje Profetit (a.s.), sa herë që ishin në dyshim rreth diçkaje. Ata nuk hezitnin për të pyetur. Rreth kësaj, Aishja (r.a.), ka thënë: "Allahu qoftë i kënaqur me gratë e Ensarëve, që nuk i pengonte turpi për të pyetur rreth çështjeve të fesë".

3. Marrja e mësimave javore nga vetë Profeti (a.s.). Ai (a.s.), e kishte zakon të shkonte në mbledhje të veçanta me sahabet për t'i edukuar, nxitur dhe këshilluar. Në sahihun e tij, Imam Bukhari (Allahu mëshiroftë) ka vendosur një kapitull në Librin e diturisë, të quajtur: "A duhet të caktohet një ditë për gratë për të mësuar fenë (veçuar nga burrat)?" (kapitulli 35, Libri i diturisë). Ai ka transmetuar këtë hadith nga Ebu Seid El-Khudri (r.a.): "Gratë i thanë profetit (a.s.): "Burrat kanë marrë pjesën më të madhe të kohës nga ne, kështu që vendos për ne një ditë për të na mësuar". Kështu, ai u premtoi atyre një ditë, në të cilën do t'u fliste rreth çështjeve fetare. Ai jepte predikime dhe urdhëresa. Në lidhje me këtë, ai u tha: "Nuk ka grua që humb tre fëmijë nga vdekja e të mos jenë ata mburojë për të nga zjarri". Një grua e pyet: "Po dy?" Ai u përgjigj: "Dhe dy, gjithashtu". (Bukhari, 101.)

Sahabiet ishin të etura në kërkimin e diturisë. Profeti (a.s.), e pranoi kërkesën e tyre për t'i mësuar. Ai shpeshherë i këshillonte dhe i inkurajonte. Njëherë, ai shkoi në takimin e tyre me Bilalin (r.a.) dhe, pas mbajtjes së predikimit, u kërkoi atyre të jepnin sadaka. Ata dhanë

menjëherë vathët dhe unazat e tyre, të cilat Bilali i mblodhi në vendgrumbullimin e tij. (Buhari)

Sikurse sahabët, sahabiet gjithashtu ishin dijetare të hadithit, fikhut, gra të mësuara, shkrimtare, etj. Zonja Aishe u quajt Fakihe (juriste). Zejneb Bintu Ebu Seleme ishte vajza e Ummu Seleme, e cila ishte bashkëshortja e profetit (a.s.). Ajo ishte fakiha më e madhe e kohës së saj dhe Ebu Rafi, një tabi'in e konfirmoi këtë. (el Isti'ab, volume 2, fq. 256.)

Ummu Derda El-Kubra ishte shumë inteligjente dhe e ditur. Ajo ishte askete dhe sahabie fakihe e madhe. (Tahdhib at tahdhib, volumi 12, fq. 422.)

Zonja Sa'da Bintu Kumameh u priu femrave në namaz. Është thënë për Semurah Bintu Nuhejk Esadija që jetoi gjatë. Ajo shijoi devotshmërinë dhe dëboi të keqen, shkonte në tregje për këtë dhe këshillonte njerëzit. (El Isti'ab, volumi 2, fq. 760.)

Në mesin e këtyre sahabieve të nderuara, kishte mjaft poete, poezitë e të cilave gjenden dhe në ditët e sotme nëpër libra. Hansa ishte poetesha më e njohur në mes tyre, ajo shkroi një elegji për vdekjen e vëllait të saj, Sakhr. Ishte një shkrim aq i dhimbshëm, saqë vepra e saj u njoh në mesin e gjithë arabëve, por jo vetëm. Në mesin e tyre pati shumë poetesha siç janë: Hind Bintu Utbe, Zejneb Bintu Auam Ibn Huuejlid, Sa'di Bintu Amr, Safija Bintu Abdul-Muttalib Ibn Hashim (halla e Profetit Muhammed (a.s), Atika Bintu Zejd Ibn Amr Adauja (r.a.).

Gra të gjeneratave të mëvonshme garuan me këto sahabie të ditura e të nderuara në shumë fusha të diturisë, përfshi këtu: hadithin, interpretimin, letërsinë, etj. Ato (r.a.), kanë lënë gjurmë të paharrueshme dhe emrat e tyre të ndritur janë skalitur në mënyrën më të mirë të mundshme në historinë e botës islame e sidomos në zemrat e njerëzve besimtarë.



Dhimbje e shpinës

Dhimbja e shpinës përfshin një pjesë të gjerë që nga pjesa e poshtme dhe e prapme e qafës, pjesa e prapme e shpatullave, zona rreth klavikulave deri poshtë belit. Specialistët pohojnë se nuk duhen nënvlerësuar asnjëherë, veçanërisht dhimbjet e fiksuara në një zonë dhe të vazhdueshme. Ja si radhiten sëmundjet me shenjë kryesore dhimbjen e shpinës:

Sindroma e dhimbjes miofasiel:

sipas studimeve të realizuara në afërsisht gjysmën e të sëmurëve që vuajnë nga dhimbja e shpinës, shfaqet sindroma e dhimbjes miofasiel. Kjo sindromë prek më shumë personat që punojnë vazhdimisht ulur, në zyrë. Tek muskujt e zonës së shpinës së këtyre të sëmurëve gjenden pika të ndjeshme që provokojnë dhimbjen. Qëndrimi i gabuar rrit më shumë dhimbjen.

Spoliartrozë: dhimbjet e qafës, shpinës dhe shpatullës mund të ngatërrohen me njëra tjetrën, ngaqë ndodhen afër. Ndërkohë që tek disa të sëmurë dhimbja mund të përhapet në shpinë ose në të gjithë krahun. Kalcifikimet që mbajnë kyçet, nyjet në skeletin e shpinës dhe të qafës mund të bëhen shkak për dhimbjen e shpinës. Dhimbje mund të lindin dhe në mes vertebrave të shpinës, por ky është një rast i rrallë. Nëse dhimbja shkakton humbje të fuqisë së dorës apo mpirje, në shumicën e rasteve është një spoliartrozë.



Fibromialgji: shfaqet më shumë tek femrat dhe është një tablo që shkakton dhimbje në një pjesë të gjerë të trupit, duke filluar që nga shpina. Të sëmurët ankohen se ndjejnë lodhje kur ngrihen në mëngjes dhe lodhen shpejt. Ankesat shtohen dhe më shumë me shtimin e të ftohtit, stresit dhe lodhjes. Në këtë grup, tek i sëmuri shfaqen dhimbje koke, probleme me zorrët, mpirje e duarve apo fryrje.

Skolioza: e quajtur ndryshe shtrembërim i shtyllës kurrizore që vihet re më shumë tek fëmijët në procesin e rritjes, mund të shoqërohet me dhimbje tipike shpine. Ankesat mund të shtohen, nëse personi kalon një kohë të gjatë para kompjuterit. Në këto raste këshillohen vizita të shpeshta tek mjeku dhe ndjekje e vazhdueshme e sëmundjes. Asimetria në shpatulla, klavikula dhe në kofshë janë shenja të kësaj sëmundjeje.

Osteoporoza: e shfaqur si shkrirje e kockës tek gratë ose tek të moshuarat, osteoporoza shoqërohet me thyerje të kockave të shpinës apo shkurtim të gjatësisë së personit në lidhje me dhimbjen e shpinës. Prandaj në këtë rast, krahas kurës me ilaçe, sugjerohen dhe ushtrime fizike të muskujve të shpinës për të parandaluar krijimin e gungave në shpinë. Dhimbja shfaqet në shpinë, është e fortë dhe e vazhdueshme.

Për herë të parë tek njeriu injektohet gjak artificial

Kërkesa e njeriut për më tepër gjak, e cila ka filluar që në mesjetë, duke injektuar gjakun e kafshëve, duket se tashmë ka marrë fund. Për herë të parë, gjaku i prodhuar në laborator i është injektuar një njeriu.

Luc Douay nga Universiteti Mari Curie, arriti të prodhojë rruaza të kuqe gjaku duke përdorur embrione qelizash të cilat rinovojnë gjakun, të marra prej palcës së kockës së një vullnetari. 10 miliardë rruaza të kuqe (2 mililitra) gjaku artificial i prodhuar në laborator, iu

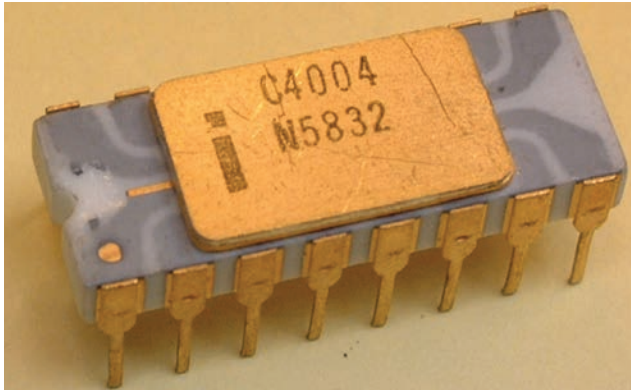
injektua vullnetarit që dhuroi palcën e kockës, me qëllim që studimi dhe mbajtja nën kontroll të ishte më i lehtë.

Pas 5 ditësh u vërejt se qelizat e gjakut që u injektuan, u pakësuan rreth 6%. Ndërsa pas 26 ditësh u ulën në nivelin 41-61 %. Me këtë u vërtetua se këto qeliza kishin të njëjtën jetëgjatësi me qelizat normale të gjakut. Gjithashtu këto qeliza ashtu si qelizat e tjera transportuan oksigjen në katër anët e trupit.



Teknologji

Mikroprocesori i parë, tashmë 40 vjeç!



40 vjet më parë hyri në jetën tonë dhe hodhi bazat e kompjuterave të sotëm! Në vitet '40, për të ndërtuar kompjuterin e parë që bënte vetëm llogari matematike, janë përdorur gypa vakumi dhe rele. Ndërsa në 15 Nëntor 1971, Inteli hodhi në treg modelin e mikroprocesorit 4004 dhe hodhi themelet e një kompjuteri që punonte shumë ndryshe nga Zuse Z3 dhe ENIAC. Kështu që në

vend të pjesëve gjigande, u bë e mundur që për të njëjtat llogaritje të përdorej vetëm një çip.

Sot, ky mikroçip vetëm 4 bit mbushi 40 vjeç. Nuk është e mundur të mos buzëqeshësh nëse bëjmë një krahasim me mikroçipet e asaj kohe me këta të sotmit. Mikroçipi i parë 4004 kishte një madhësi prej 10.000 nanometër, ndërsa të sotmit prodhohen në një madhësi prej 32 nanometër. 4004 kishte 2300 tranzistorë, ndërsa sot, mikroprocesorët më modernë, Core i7-2600K, ka fiks 995 milion tranzistorë.

Megjithatë, ka edhe nga ata që pretendojnë se 4004 nuk ishte çipi i parë. Raj Holt, i cili punonte për ushtrinë amerikane në vitet '70, pretendon se mikroprocesori i parë u ndërtua nga ai vetë. Por për arsye se ishte një projekt ushtarak, mundi ta bënte publik vetëm 30 vjet më vonë, pra në 1996.

Kamera dixhitale më e madhe në botë

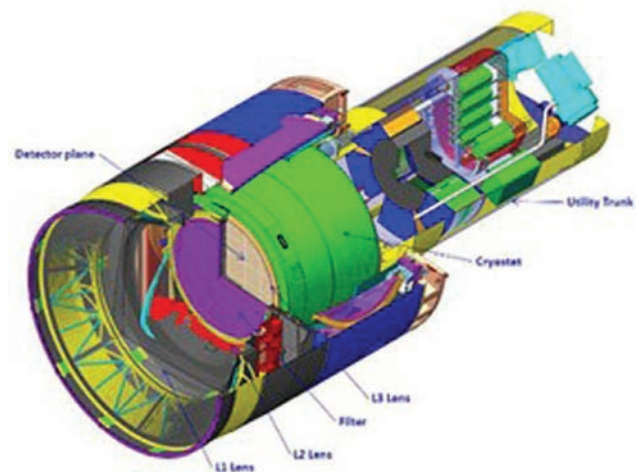
Po vjen kamera dixhitale më e madhe në botë!

Kamera juaj, të cilën e përdorni, do të duket si mizë para kësaj kamere të re që pritët të vijë. Madje edhe kamerat më të mëdha për përdorim personal do të duken shumë të vogla në krahasim me kamerën e cila po prodhohet tani në Stanford.

Kjo është kamera më e madhe dixhitale, e cila është projektuar nga Qendra Stanford Lineer. Ajo do të përdoret si teleskop gjurmues për të studiuar energjinë e zezë, materiale kozmike të cilat janë të vështira për t'u vëzhguar dhe asteroidet që janë pranë tokës.

Kamera do të ketë një rreze prej 8,4 metrash dhe do të jetë 3.2 megapiksel. Do të jetë e ndjeshme ndaj rrezeve infrared dhe rrezeve 189 CCD

ultraviolet. Çmimi planifikohet të jetë diku tek 170 milion dollarë. Pasi të keni dhënë një shumë të tillë parash, do të keni mundësi që të shihni çdo detaj të makinës suaj nga një largësi prej 644 kilometrave.



Forumi vjetor për ekonominë dhe energjinë

Në datat 17-18 nëntor u zhvillua në Stamboll Forumi Vjetor për Ekonominë dhe Energjinë, i vendeve Anëtare të Organizatës së Detit të Zi, e organizuar nga Këshilli Atlantik me qendër në SHBA.

Zyra e shtypit e METE-s, bëri të ditur se në këtë forum të rëndësishëm merrnin pjesë personalitete të larta të politikës botërore, kryeministra dhe ministra të qeverive të rajonit, si dhe drejtues ekzekutivë nga kompanitë më prestigjioze në botë në fushën e energjisë, kryesisht në atë të sektorit të naftës dhe gazit.

Mes përfaqësuesve të lartë të qeverive pjesëmarrëse në këtë forum, qeverinë shqiptare e përfaqësonte një delegacion i kryesuar nga ministri i ekonomisë, tregtisë dhe energjetikës, Nasip Naço. Tema kryesore për këtë vit, ishte rëndësia e bashkëpunimit të vendeve të këtij rajoni, kryesisht në rritjen e potencialit të investimeve në fushën e energjisë, me fokus të veçantë forcimin e marrëdhënieve të partneritetit publiko-privat në projekte strategjike që synojnë stabilitetin politik, sigurinë energjetike dhe prosperitetin ekonomik.

Gjatë këtij aktiviteti, ministri Naço pati edhe një takim të veçantë pune me zv.kryeministrin dhe ministrin e shtetit për doganat, Hajati Yazëxhë, si dhe me ministrin e energjisë dhe burimeve natyrore të Republikës

së Turqisë, Taner Jëlldëz. Z.Naço dhe homologu i tij Jëlldëz, konfirmuan intensifikimin e bashkëpunimit ekonomik dhe tregtar mes dy vendeve tona si dhe interesin gjithmonë në rritje për investime të reja të kompanive turke në Shqipëri në të gjithë sektorët e ekonomisë dhe sidomos, në sektorin energjetik dhe minerar.

Pasi bëri një ekspozë të zhvillimeve ekonomike në Shqipëri, kreu i METE-s, vlerësoi përmirësimin e dukshëm të klimës së biznesit për investorët e huaj, në mënyrë të veçantë i kërkoi z.Jëlldëz mbështetjen e qeverisë turke për realizimin e një sërë projektsh energjetike, ku më kryesori për Shqipërinë, në planin gjeostrategjik, mbetet projekti i gazsjellësit Trans-Adriatik Pipeline, i cili parashikon sjelljen e gazit nga deti Kaspik dhe fushat e Shah Deniz në Azerbajxhan, drejt Turqisë, Greqisë, Shqipërisë dhe nëpërmjet detit Adriatik për në Itali.

Nga ana e tij, Jëlldëz siguroi që qeveria turke do të nxisë investimet e kompanive turke në Shqipëri në sektorët strategjikë, si dhe do të mbështesë të gjitha projektet energjetike të gazsjellësve, të cilët do të siguronin furnizimin me gaz të Ballkanit Perëndimor, ku përfshihet dhe Shqipëria si pjesë e rëndësishme për korridorin jugor të energjisë për në Evropë.

Përfundon epoka 17-vjeçare e Berluskonit

Në Itali ka marrë fund epoka 17-vjeçare e Berluskonit. Ai humbi shumicën në Parlament, dhe pas miratimit nga Parlamenti të reformave të premtuara në Bashkimin Evropian për të shmangur përhapjen e krizës së euros, Berlusconi dha dorëheqjen.

Emri i Berluskonit ishte përzier disa herë nëpër skandale por pavarësisht këtyre ai i kishte rezistuar dorëheqjes. Berlusconi ishte zgjedhur tre herë kryeministër që nga viti 1994 e këndej. Pas mbylljes së epokës së Berluskonit një pjesë e italianëve bënë festë. Italianët që e pritën me lumturi dorëheqjen e Berluskonit u derdhën nëpër rrugët e Romës dhe festuan deri në mëngjes.

Vendin e tij e zuri Mario Monti. Kryeministri i ri i

Italisë, Mario Monti, paraqiti programin e qeverisë me masa shtrënguese, duke thënë se aftësia e Italisë për të zgjidhur krizën e borxhit të saj, është kritike për të ardhmen e euros. Kryeministri italian tha gjithashtu se do të konsiderojnë rregullimin e gjithë sistemit të taksave për të ulur taksat për punëdhënësit dhe për punëdhënësit që punësojnë gratë. Ai tha se kalimi i barrës tatimore nga punëdhënësit tek konsumatorët do të nxisë rritjen ekonomike.

Ndërkohë, mijëra studentë në Itali po protestojnë kundër qeverisë së re të vendit. Studentët në Milano, Romë dhe në qytete të tjera, u përleshën me policinë gjatë protestave kundër shkurtimit të buxhetit të qeverisë dhe mungesës së vendeve të punës.